

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CENGİZ DAĞCI'NIN ROMANLARINDA KIRIM ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu GÜNGÖR

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CENGİZ DAĞCI'NIN ROMANLARINDA KIRIM ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu GÜNGÖR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

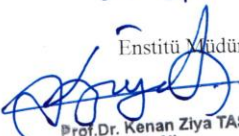
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı'nda 201512511009 numaralı Burcu GÜNGÖR'ün hazırladığı "Cengiz Dağı'nın Romanlarında Kırım Algısı" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ~~10.06.2019~~ tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa Özcan
ÜYE

BAŞKAN
Prof. Dr. Nesrin Kuvacı

Prof. Dr. Salim Çarçılıo
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

02...07/2019
Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖNSÖZ

Kırım Tatarlarının yaşadığı sürgünü, acıları, var olma mücadelelerini eserlerinin temeli yapmış olan, Kırım Tatar edebiyatının en önemli temsilcilerindendir Cengiz Dağcı. Edebiyat alanında asıl ününü romanlarıyla sağlamıştır. Romanlarında Kırım Tatarlarının vatan, millet, din ve kültür alanındaki hassasiyetini ele almıştır. Bu misyon sadece romanlarında değil, hikayelerine ve şiirlerine de anlam katmıştır. Varlığı Kırım Tatar edebiyatıyla sınırlı kalmamış Türk edebiyatında da hak ettiği değere kavuşmuştur.

Bu çalışmamızdaki amaç, Cengiz Dağcı'nın vatanından uzaktayken kaleme aldığı Kırım'ı esas alan romanlarını tespit edip romanları tematik anlamda tasnifleyerek Kırım'ı var eden değerleri belirlemektir. Kırım Tatarlarının XX. yüzyılda Sovyet Rusya tarafından uğramış olduğu haksızlığı Cengiz Dağcı'nın romanlarından hareketle belirlemektir.

XX. yüzyıl Orta Asya halkı için mücadele dolu bir yüzyıl olmuştur. Siyasi çalkantıların ve kimliksizleştirme çalışmalarının yaşandığı bir yüzyıldır. Mart 1919'da doğan Cengiz Dağcı, çocukluğunun geçtiği yıllarda Sovyet Rusya'nın Orta Asya devletleri üzerinde uyguladığı yıkıcı politikanın içerisinde yer alır. Vatani için mücadelesini gerek cephelerde gerekse yazdıklarıyla vermiştir. Sovyet Rusya'nın baskıcı politikası altında ezilen Kırım halkının sesi olmuş, yaşananlara okuyucu da tanık etmiştir. Kırım Türklerini tasfiye etmek amacıyla 18 Mayıs 1944'te yapılan sürgün romanları aracılığıyla duyurulmuştur. Romanları Tarihi ve siyasi olaylarla şekillendiren Dağcı, halkın bu evrede yaşamış olduğu psikolojik ve sosyal bunalımları anlatmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde tezin başlıca problemleri, tezin yazılış amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm *Yöntem* ismini taşımaktadır. Bölüm Araştırma Modeli ve Bilgi Toplama Kaynakları olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.

Üçüncü bölüm *Bulgular ve Yorumlar* başlığı altında Cengiz Dağcı'nın romanlarında tespit edilen algılar; Siyasi ve Tarihi algı, Mili Kimlik Algısı, Kültür

Algısı, Toprak ve Memleket Algısı, Mekân ve Tabiat algısı ve Dini Algı alt başlıklarından oluşmaktadır.

Dördüncü bölümde *Sonuç* ve *Kaynakça* kısmına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde Dağcı'nın romanları hakkında genel bir değerlendirme yapılarak bu çalışmada elde edilen çıkarımlara yer verilmiştir. Kaynakça kısmında ise inceleme ve değerlendirmeler sırasında kullanılan kaynaklar alfabetik bir sırayla verilmiştir.

Beni bu çalışmaya yönlendiren, benden yardımını esirmeyen, kusurlarımı bağışlayan saygıdeğer, sevgili hocam Prof. Dr. Salim Çonoğlu'na; üniversite yıllarımdan başından beri bilgisiyile farklı bakış açıları kazandıran ve seminerimdeki yorumlarıyla tezime değer katan kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Duymaz'a; tez sürecinde her zaman en değerli destekçim olan, iyi ki tanıdım dediğim değerli insanlardan biri olan, üniversite yıllarını birlikte geçirdiğim arkadaşım Ayşegül Tekeş'e; sözleriyle, varlığıyla hayatıma yön veren, değer katan canım annem Emriye Güngör'e ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Burcu GÜNGÖR

ÖZET

CENGİZ DAĞCI'NIN ROMANLARINDA KIRIM ALGISI

GÜNGÖR, Burcu

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU

2019, 105

Bu çalışmada Cengiz Dağcı'nın romanlarındaki Kırım algısı ele alınmıştır. Kırım algısı ile ilgili inceleme yapılırken yazarın yaşadığı dönemin siyasi-tarihi ve sosyal durumu ele alınmıştır. Romanları ilk elden tanık olarak kabul edilmiş ve Kırım'ın uzun yıllardır yaşamak zorunda bırakıldığı durumlar tespit edilmiştir.

Bu çalışma sonrasında ulaşılan en kapsamlı ifade Cengiz Dağcı'nın vatanına olan bağlılığıdır. Şartlar onu istenmeyen şeyleri tecrübe etmeye zorlasa da toprağından, kültüründen, insanından vazgeçmemiştir.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Kaynakçada bu çalışmada faydalanılan eserler listesine yer verilmiştir. Yazarın sıklıkla üzerinde durduğu vatan/toprak, milli kimlik, din ve kültür algıları tasniflenmede ön planda tutulmuştur.

Bu çalışmada ulaşılan en genel sonuç Dağcı'nın hayatını derinden etkileyen Kırım Dramını hafızasında yaşattığı gerçeklikle destekleyip bir gün vatanına döneceğini umut ettiği halkına ışık olabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Vatan/Toprak, Milli kimlik, Kültür, Din

ABSTRACT

THE PERCEPTION OF CRIMEA IN CENGİZ DAĞCI'S NOVELS

GÜNGÖR, Burcu

Master Degree, Turkish Language and Literature Department,

The is Supervisor: Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU

2019, 105

In this research, it is discussed the perception on Crimea in Cengiz Dağcı's novels.

While it is exploud about the perception on Crimea, the political, historical and social situation of the time being period of the novelist is dealt with. His novel sareaccepted as first hand witness and the conditions that Crimea has been dalipoteto expose for a long time are determined.

This study is consist of six chapters. The list of referance are listed at there ferancepart. It is prioritised, in the categorization, the perception of motherland/ land, national identify religion and culture.

The most comprehensive statement after the study is the lotaly of Cengiz Dağcı's towards his motherland. Eventhought hecondition sarepushed him to experience unwanted things, he did not abandon his land, culture and people.

The most general result reached in the study is that Crimea Dram, that is deeply affected Dağcı's life, has been an amalpam of reality that he keep salive in his memories. He has the hopes of to his motherland and being light fort his people.

Keywords: Crimea, Mother Land/ Land, National Identify, Culture, Religion

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç ve Kapsam.....	1
1.3. Önem.....	2
1.4. Varsayımlar.....	2
1.5. Sınırlılıklar.....	2
2. YÖNTEM.....	3
2.1. Araştırma Modeli.....	3
2.2. Bilgi Toplama Kaynakları.....	3
3. BULGULAR VE YORUMLAR.....	5
3.1. Siyasi ve Tarihi Algı.....	5
3.1.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Siyasi – Tarihi Algı.....	19
3.2. Milli Kimlik Algısı.....	34
3.2.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Milli Kimlik Algısı.....	39
3.3. Kültürel Algı.....	43
3.3.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Kültür Algısı.....	45
3.4. Toprak ve Memleket Algısı.....	51
3.4.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Toprak ve Memleket Algısı.....	53
3.5. Mekân ve Tabiat Algısı.....	61
3.5.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Mekan ve Tabiat Algısı.....	62
3.6. Dini Algı.....	70
3.6.1. Kırım Tatarlarında Din.....	73
3.6.2. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Dini Algı.....	81
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	103

KISALTMALAR LİSTESİ

- KP** : Komünist Partisi
- MSSC** : Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
- NEP** : Yeni Ekonomik Politika
- NKVD** : İç İşleri Halk Komiserliği
- T.C.** : Türkiye Cumhuriyeti

1.GİRİŞ

1.1.Problem

Bu çalışmanın problemi Cengiz Dağcı'nın romanlarındaki Kırım algılayışını tespit etmektir. 1917 Bolşevik ihtilali ile başlayıp 1945 İkinci Dünya Savaşı ile kaderi değiştirilmeye çalışılan bir halkın dramını göstermektir. 20.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Kırım Tatarlarına haksızlık yapıldığı hususunu Rus Devleti kabul etmiştir. Romanlardan hareketle dönemin yapısını gözler önüne seren Cengiz Dağcı'nın gelecek nesillerin hafızası olduğu görülmüştür. Romanlarında değerlerinden uzaklaştırılarak yok edilmeye çalışılan Kırım Tatarları bilinçsiz ve kimliksiz bırakılmaya çalışılmıştır. Vatanını dilinde yaşatan Dağcı ile bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar eserleri üzerine farklı konular ele alınarak çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

- Cengiz Dağcı'nın romanları üzerine yapılan çalışmalar nelerdir ve romanlar hangi boyutlarla ele alınmıştır?
- Cengiz Dağcı'nın Kırım'ı konu edindiği romanları nelerdir?
- Kırım'ın ilhaki sonrası yaşanan siyasi ve sosyal değişiklikler Cengiz Dağcı'nın romanlarında nasıl ele alınmıştır?
- Cengiz Dağcı, Kırım'ı konu edindiği romanlarında ne yapmak istemiş, neyi hedeflemiştir?

Bu çalışmada yukarıdaki sorular problem olarak tespit edilmiştir. Dağcı'nın romanlarında Kırım'ı oluşturan, değerli kılan algıların incelenmesi bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

1.2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmadaki asıl amaç Bolşevik ihtilali ile başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası arkasında büyük yıkım bırakmış olduğu Kırım Tatarlarının yaşamak zorunda bırakıldığı dramı Cengiz Dağcı'nın romancı kimliğinden hareketle romanların niteliğini ortaya koymaktır. Oynanan tehlikeli oyunların başrolü olan Kırım halkının varlığını muhafaza etmek adına verdiği mücadeleye tanıklık etmek ve romanları belli başlıklar altında tasnifleyerek bir ulusun hafızasız bırakılmak yoluyla yok edilme çabaları karşısında gösterdiği direnci değerlendirmek maksat edinilmiştir.

Bu amaca ulaşmak için;

- a. 1917 Bolşevik İhtilali ve İkinci Dünya Savaşının Kırım üzerindeki yıkıcı etkileri nelerdir?
- b. Tespit edilen yıkıcı etkiler Cengiz Dağcı'nın romanlarına nasıl yansımıştır?
- c. Cengiz Dağcı'nın romanlarını oluşturan algılar nelerdir?
- d. Cengiz Dağcı tespit edilen algılara bakış açısı nedir?

nezdindeki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1.3. Önem

Bu çalışmada bu zamana kadar gerek Cengiz Dağcı gerekse romanları, romanlarındaki karakterler, temelini, temasını oluşturan Kırım'ı ön plana çıkaran düşünceler üzerine yapılan çalışmaları bir bütün olarak inceleyip tecrübe edilmek zorunda bırakılan siyasetin bir halkın yok edilmesini çözümlenmektedir.

Cengiz Dağcı'yı ve romanlarındaki yapıyı anlamak ancak bu şekilde mümkün kılınmıştır. Bu nedenle Dağcı'nın romanları tematik olarak incelenerek üzerinde durulan temalar ve unsurlar belirlenecek, yazarın yaşadığı dönemin romanları üzerindeki yeri tartışılacaktır.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışmada Cengiz Dağcı'nın Kırım'ı ele aldığı romanlarındaki siyasi ve tarihi, milli kimlik, kültür, toprak ve memleket, mekân ve tabiat, din algılar tespit edilerek inceleme yapılmıştır. Böylece kimliksiz, vatansız ve hafızasız bırakılmış olan topluma bilinç kazandırmak yoluyla hazırlanan eserler bu çerçevede değerlendirilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Çalışmamız, 1783 Kırım'ın İlhakı ile başlayan 1945 İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Kırım'da meydana gelen siyasi ve sosyal değişiklikler sonrası bir milletin hafızasız, topraksız bırakılmak adına yaşadığı zor durumların tespit edilmesiyle bu zor durumların, acı tecrübelerin Cengiz Dağcı'nın romanlarında

nasıl yankı bulduğunu ortaya koyarak romanlara farklı bir bakış açısı getirerek idrak noktasında bir bilinç oluşturmakla sınırlıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma genel anlamıyla tematik bağlamda değerlendirilebilecek bir çalışmadır. Araştırma süreci içerisinde siyasi ve tarihi algı, din, kültür, milli kimlik, toprak ve mekân algıları ve anlayışları veri olarak kullanılmıştır.

2.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Yazarın hayatı ve eserleri hakkında en kapsamlı çalışma İbrahim Şahin aittir. İbrahim Şahin'in Cengiz Dağcı'nın Hayatı ve Eserleri adlı eseri ilk olarak 1996 yılında T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından Ankara'da yayımlanmıştır.

Teze katkı sağlayan ikinci eser İbrahim Şahin ve Salim Çonoğlu tarafından 2017 yılında hazırlanan Vatani Dilinde Cengiz Dağcı adlı eser, Mayıs ayında İstanbul'da yayımlanmıştır.

Teze katkı sağlayan bir diğer eser 16-17 Mayıs 2017 tarihinde Eskişehir Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Cengiz Dağcı Sempozyumu Bildiri Kitabı'dır.

Dördüncü eser Hakan Kırımlı'nın çalışmasıdır. Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916) isimli bu çalışma Türk Tarih Kurumu tarafından 2010 yılında Ankara'da basılmıştır.

Beşinci eser Emine Gürsoy Naskali ve Liaisan Şahin tarafından hazırlanmıştır. Stalin ve Türk Dünyası adlı bu çalışma 2007 yılında Kaknüs Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

Altıncı eser Dr. Baymirza Hayit'in hazırlamış olduğu çalışmadır. Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri adlı çalışma Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından 2000 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

Yedinci eser Gaston Bachelard'ın hazırladığı Mekânın Poetikasi adlı eserdir. Alp Tümertekin tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eser, 2018 yılında İthaki yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

Tezde katkısı olan bir diğer eser Kemal zcan tarafından hazırlanmıştır. Sovyet Belgelerinde Kırım Dramı adlı eser 2007 yılında Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

Katkısı olan diğer bir eser İsa Kocakaplan tarafından hazırlanmıştır. Kırım'ın Edebi Sesi Cengiz Dağcı adlı eser 2012 yılında ikinci baskısını yapmıştır. Eser, Trk Edebiyatı Vakfı Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

İsa Kocakaplan tarafından hazırlanan 1998 yılında ilk baskısını yapmış olan Kırım'dan Londra'ya Cengiz Dağcı adlı eserdir. Eser, Damla yayınevi tarafından basılmıştır. İstanbul'da yayımlanmıştır.

Teze katkısı olan bir diğer eserse E. Kefeli ve N. Sarıahmetoğlu tarafından hazırlanmıştır. Bellek-İnsan-Eser: Cengiz Dağcı adlı eser 2011 yılında ilk baskısını yapmıştır. Ötüken neşriyat tarafından basılmış, İstanbul'da yayımlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Siyasi ve Tarihi Algı

Kırım jeopolitik konumu, iklimi, topraklarının verimliliği ile daima ön planda olan bir devlet, bir ülke olmuştur. Özellikle Rusların tarih sahnesinde planladıkları daha doğrusu arzu ettikleri hedeflerin gerçekleşmesi noktasında kilit vazifesi görmüştür. Bu nedenle hiçbir zaman kendi halinde yaşayan, yaşamasına izin verilen bir bölge olmamıştır. Gerek Rusların gerek Almanların istilası altında hayatlarını, varlıklarını idame ettirmeye çalışmış, türlü entrikalarla yok olmaya mahkûm bırakılmış bir ülkedir. Kırım'a her gelen bir öncekinden daha iyi şartlar sunacağı fikrini beyan etse de bir öncekinden daha büyük yıkımlar, acılar, yokluklar bırakmıştır.

Baymirza Hayit'in ifadesine göre Sovyet yönetiminin Türkler arasında izlediği politikaya bakıldığında Ruslar, Türk memleketlerinde Rus egemenliğini kuran, komünizm rejimini ve Sovyet yönetimi getiren güçtürler. Türk halkı arasından bazı kişilerin gözünü boyayarak kendi saflarına çekip Türkler arasında Rus ideolojisini yayma görevini yüklemişlerdir. Sovyet Rusya Türk ve başka gayri Rus milletlere self determinasyon hakkını vermedi. Türklere ait olan milli cumhuriyetler yok edildi. Onun yerine komünizmin gereklerini yerine getiren ve komünizme hizmet eden küçük birlikler kuruldu ve devlet nezdinde hareket ettiler. Sovyet yönetimi toprak ıslahatını ise her şeyden önde tuttu. Sınıflar arası çatışmalardan faydalanarak daha doğrusu bu çatışmaları alttan körükleyerek çiftçileri ortadan kaldırdı. Türk topraklarının çoğunu sovhozlara verdi (Sovhozlar, tarım sanayisini gerçekleştiren tarım fabrikaları niteliğinde olan bugünkü Devlet İktisadi Birlikleridir). Çiftçiler önceleri özgürken onları devletin maaşlı işçisi haline getirdi. Çiftçinin toprağını devletin mülkü haline getirdi. Türklerin yaşadığı topraklarda sanayi politikasını ilgiyle devam ettirdi. Sanayiye ham mallar elde edecek nitelikte meydana getirmeye gayret etti. Türklerin maden ve petrol açısından donanımını bilen Sovyet Rusya iktisadi hayatının temelini bunu koydu. Bunlarla sınırlı kalmayan bu durum kültürün ince işlemeciliği sonrası farklı bir boyut kazandı. Sovyet Rusya kültürel anlamdaki değişikliği özellikle dil aracılığı ile yaptı. Amaç ise Türkleri Ruslaştırmaktı. Çünkü Sovyet Rusya 'Sovyet tipi insan' oluşturmanın peşindeydi: *“Türklerin diline Rus alfabesinin çeşitli işaretler ile getirilmesi, okullarda ve bütün kültür müesseselerinde Rus kültürünü üstün şekilde rağbet ve teşvik edilmesi, Rus*

dilini mecburen öğrenmeye zorlanması, 1950'den sonra Rus dilinin ikinci anadil olarak ilan edilmesi, Türk çocuklarının çoğuna birinci sınıftan itibaren doğrudan doğruya Rus dilinde dersler verilmesi, Türklerin diline Rus sözlerinin yerleştirilmesi, şahısların ve coğrafya isimlerinin Rus isimleri ile değiştirilmesi, Türk – Müslümanların soyadı sonuna 'ov' ve 'viç' ekini getirerek Müslüman isimleri ile Rus isimlerini bir arada göstermek temayülleri, Rus halkına ve komünizme sadık bulunan genç evlatları terbiyelemeye ehemmiyet verilmesi, Ruslaştırmanın mühim görünüşleridirler” (Hayit,2000,71-72).

Kırım'ı' ya göre Ruslar Kırım'da egemenliklerini kurabilmek için bir süre ikili yönetimi tercih ettiler. Çünkü Rusya Kırım'ın ananeleriyle, toplumsal, siyasi ekonomik hayatı ile ilgili bilgiden mahrumdu. Askeri idaresi tümüyle Ruslara ait olan halkı yönetmek üzere Kırım Mahalli Hükümeti denilen bir yapı oluşturuldu. Kırım Mahalli Hükümeti içinde Rusların paralı ajanları ya da gönüllü Kırım Tatar eşrafından bazı şahıslar yer alıyordu. Bu hükümet eski hanlığın geçici olarak varlığını devam ettiren bazı kurumlar aracılığıyla Kırım halkından geriye kalmış olan ne varsa hepsini istatistiksel olarak bir araya getirmiş ve Rus yöneticilerine bu verileri rapor etmiştir. Bu iş nihayet bulunca ikili yönetim sona erdi ve tamamen Rus idaresine geçildi. Kırım'da Tatar kimliğini yok etmek, unutturmak adına antik dönemlerde kullanılan pek fazla da tercih edilmeyen mekân isimleri Kırım'da yeni yerlere verildi. 13 Şubat 1784'te Kırım, Taman ve yarımada dışındaki büyük arazileri bünyesinde barındıran 'Tavrida Oblastı' kuruldu. Yeni oluşturulan oblast yani vilayet yedi kazadan oluşuyordu: Akmescit (Simferopol), Gözleve-Kezlev (Yevpatoriya), Or (Perekop), Eskikırım (Levkopol), Melitopol, Fanagoriya ve Dnyeprovsk. Rusların bu politikalarının temelinde Kırım'ı kendilerine ait topraklardan farklı bir toprak olarak görmemeleri, benimsememeleri yatıyordu. Bu usulde kuruluşu yeni olan Tavrida Oblastı Kırım Tatarlarıyla ortak paydada çok fazla bulunmayan toprakları da içine alıyordu. Aşamalı bir şekilde, bu karışık idari yapı içerisinde, kırım Tatarlarının kendine has bir özgürlüğü bulunmayacağından yok olacaktı. Hülasa, Kırım Tatarları bu taktikle on dokuzuncu yüzyılda Çarlık imparatorluğu yıkılana kadar yönetimde söz sahibi olmayacaktı: “Hiç şüphe yok ki, Rusya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinden çok farklı olan emsalsiz iklimi ve tabiatıyla Kırım, Ruslarda derin bir hayranlık uyandırıyor” (Kırım'ı,2010,6-7-9).

Kırım'ın doğası, toprağı, tabiatı, insanları hep gıpta ile bakılan, kendisine sahip olma isteğini dinç tutan bir yapıya sahip olmuştur. Cengiz Dağcı eserlerinde bu eşsiz lütfâ sahip olan yerin güzelliğinden ve Rusların ne denli gözünün olduğundan bahseder: *“Kırım Rusya'nın incisidir, diyormuş zamanında Ruslar. Evet, Rusya'nın incisi. Binlerce yıl güneşi ve suyundan besin alıp bu topraklar üstünde yaşamış insanlar bugünlerde Kırım'ın yabancıları olmuşlardı onların gözlerinde”* (Dağcı, 2011,58).

Kırımlı'ya göre (2010, 11) Ruslar Kırım'a olan hayranlığı ve bir an önce o bölgede tek yönetim olmak arzusu ile 19.yüzyılın ilk çeyreğinde bedava toprak verme karşılığında yabancı göçmenleri Kırım topraklarına getirdi ve yerleştirdi. Böylece Rus ve Ukraynalıların yanı sıra farklı milletlerden insanlarda iskan politikasına dâhil edilerek Kırım'ın kendine ait olmayan nüfusu azınlık olmaktan çıktı.

Naskali ve Şahin'e göre (2007, 222-223) 1917 Bolşevik İhtilali Kırım'ın yerli halkı için yeni bir dönemin başlangıcı oldu.13 Aralık 1917'de Numan Çelebi Cihan önderliğinde Kırım Milli Hükümeti kuruldu, ancak çok kısa bir süre sonra Kırım Bolşevikler tarafından işgal edildi ve Numan Çelebi Cihan'ın Bolşevikler tarafından öldürülmesinin akabinde Kırım Almanların eline geçti. 1920 yılında Bolşevikler tarafından tekrar işgal edilen Kırım bu işgaller sırasında 60-70 bin kadar vatandaşını kurşuna dizilme sebebiyle kaybetti ve sonrasında Kırım Tatarları direnmeye başladı. Lenin de bu direnişî kırmak ve Rusya'daki tüm Müslümanların sempatisini kazanmak adına göstermelik bir senaryo hazırladı. Senaryo şöyleydi; 1921'de Kırım Muhtar Sovyet sosyalist Cumhuriyeti kuruldu ve Rusya'ya bağlandı. Bolşevizm rejimi devletleştirmeyi amaç edindiği için özel mülkiyeti kaldırarak köylünün yetiştirdiği ürüne devlet tarafından el konuldu. Köylünün, çiftçinin devlete ne kadar ürün vereceği belirlenmiş oldu. Devletin belirlediği miktarda ürünü veremeyenlerin cezası ağır oldu. Lenin'den sonra iktidar sahnesine Gürcü asıllı Stalin gelerek Lenin'in yaptığı vahşeti sisli hale getirecek olan kan ve korkudan beslenen bir rejim getirdi: Bir nevi yıldırma ve Sovyetleştirme Politikası. Bu politikanın anlamı Kırım Tatarlarının hayatlarının her yönüyle değişeceğiydi. Stalin, Lenin'in yarım bıraktığı ne varsa hepsini sonlandırdı. Halka ait, çiftçiye ait toprakların tamamına el koydu. Çiftçinin elinden tarım araçlarını aldı. Bunun sonucu ağır oldu ve devlet kıtlıkla karşı karşıya geldi. Kıtlığın derecesi o kadar arttı ki

köylünün, halkın cesetleri yediği hatta açlıktan kurtulmak adına çocukların kaçırıldığı bile rivayet edilir oldu. Hatta bu kıtlık zamanının kendilerine bir artısı olacağını düşünüyorlardı. Kırım MSSC'nin kurulduğu yıl, Rusya'da 49 milyon kişi yoklukla, açlıkla baş etmek zorunda kaldı. 5 milyon kişinin açlık sebebiyle hayatlarını kaybettikleri biliniyor. Hayatını kaybedenler arasında Kırım Tatar halkı da bulunuyordu. Lenin'e göre kıtlık son derece faydalıydı. Çünkü bu sayede insanlar Allah'a ve dine olan inançlarını kaybedecek ve komünizme boyun eğerek kabul edeceklerdi

Kırımlı ise Naskali ve Şahin'in bu görüşünü destekler nitelikteki düşüncelerini şu cümlelerle dile getiriyor: *“Rusya işçiler ve köylüler üzerine kurulmuştur. Köylü ve işçi bunlar Rusya'ya ayakta tutan devlerdir. Köylü ve işçi, bu büyük güçlerdir ki geçmişteki Rusya'nın eski binası yerine yeni hür Rusya'nın yeni muhteşem binasını kuruyorlar. Ve işte halkın temsilcilerinin gözleri önünde bu büyük güç açlık ve işsizlikle kemiriliyor. Bu büyük güç eritiliyor”*(Kırımlı, 2010,126).

Naskali ve Şahin'e göre (2007,155) 1921 Mart'ta yürürlüğe giren NEP sistemi (Yeni Ekonomik Politika) nazarında köylüden erzak olarak zorla alınan vergi kaldırıldı. Yerine adı değiştirilerek gönüllü olarak verilmesi sağlanan çanak vergisi getirildi. Böylece köylü kendi toprağına sahip çıkabilecek ve vergiden artan mahsulden istediği ölçüde yararlanabilecekti. Yani köylü mahsulünü pazarda ne kadara satacağına, toprağın ne kadarlık kısmını ekip hangi mahsulü ne kadar ve nerede yetiştireceğine kendisi karar verecekti. İsterse toprağını kiraya bile verebilecekti. Bu sistem aracılığıyla Sovyetler tarım ekonomisini canlandırmayı ve şehirlere yapılacak olan yiyecek akışının düzenli bir hal almasını sağlamaya çalıştılar.

Bu bağlamda Naskali ve Şahin'in diğer bir ifadesine göre Stalin'in yönetimin başında bulunduğu zamanlarda Stalinizm kavramı şekillenmiş ve önem arz eden bir mahiyet haline gelmiştir. Siyasi anlamda Sovyet halkını belli bir yapı altında toplamak için yaptığı türlü propagandalar, yöntemler ve temizlemelerin dışında ideolojik alanda, ekonomik alanda, kültürel alanda -ki Sovyet insanı oluşturmaya yönelik yaptığı planlı hareketler bütününden başka bir şey değildir- millet ve uluslararası başlığı altında toplanabilecek hareketler yığını. Stalinizm terimi, Stalin'in egoist, kendi benliğini ön plana çıkaran bir yönetim şekli olmak ve 1930-

1950 yılları arası Sovyet Rusya'sında baskıcı bir kontrol mekanizması kurarak otorite olma olarak nitelendirilmiş siyasi bir oluşumdur. Sovyetlerin kendine özgü bu alandaki yapıları Stalin döneminde hâsıl olmuş, temellenmiş ve geleceğe yönelik izleyecekleri politika bu sayede belirlenmiştir. Stalinizm başlarda sadece siyasi bir terimdi. Daha sonra anlam alanı genişleyerek tarihi bir terim olma yolunda ilerlemiştir. Stalinizm kavramı açıklanmaya çalışılırsa: “ *Özel mülkiyet ve serbest ticaretin ortadan kaldırılması, tarım sektörünün kolektifleştirilmesi, planlı devlet ekonomisi ve hızlandırılış endüstrileşme, sömürücü olarak adlandırılan varlıklı sınıfların kitlesel sürgünleri, hapse atma, kurşuna dizme gibi yöntemlerle ortadan kaldırılması, düşman olduğu ileri sürülen kişilere karşı yürütülen büyük ölçekli siyasi terör, Stalin'i Tanrılaştıran kült ve Stalin'in ülke üzerinde hemen hemen mutlak olan hâkimiyeti*” olarak açıklanabilir (Naskali ve Şahin, 2007,14-17).

Naskali ve Şahin'in (2007, 224) Stalin ve Türk Dünyası adlı eserinde yer verdiği diğer bir bilgi ise Stalin'in kolektivizm adını verdiği siyasetine kim direndiyse canından olduğudur. Stalin'in en büyük hedefi 'kulak' adı verilen toprak sahibi zengin köylülerdi. Kulakları kötüleyen binlerce resim asıldı. Teker teker toparlanıp kurşuna dizildi. Aslolan şu ki kimi kolektivizm rejimine karşı görüyorsa onu yok ediyordu. İdam, kurşuna dizme 1933 yılında nihayete ulaştıktan sonra sayısı bir milyonu geçen insan zor kullanılarak topraklarından çıkarılmış ve devletin başka yerlerine gönderilmiş oldu. Kimisi idam edildi, kimisi toplama kamplarına gönderildi. Binlerce insan bu kamplarda kötü şartlar altında çalışmak zorunda bırakıldı. Ne yazık ki çoğu dayanamayarak kısa bir süre içinde hayatlarını kaybettiler.

Kırımlı'ya göre (2010,12) kendi vatanında kendi topraklarında 'geçici sakin' olma duygusu Kırım Tatarlarının milliyetçilik olgusunun gelişmesini engelleyen önemli bir faktördür. Atalarından kalan topraklarını mecburiyet kisvesi altında, istemeyerek vermiş olsalar ve yine de kökleriyle, varlıklarıyla topraklarına bağlı olduklarını dile getirseler de bu durum Kırım dâhilinde toprak ve hafıza birleşiminden ortaya çıkan bir millet tanımını 19.yüzyıl esnasında sağlamalarını engellemiştir. Din ve kültür gibi Kırımlıları topraklarına bağlayan olgular vasıtasıyla Kırım'da hayat sürmek 'yanlış zamanda yanlış yerde' bulunmak gibi gösterildiğinden Kırım Tatarları bu mantıkla, bu psikolojiyle kendilerini Rusların umumi hayatına katılması noktasında sekteye uğramış bir halde bulurlar.

Şahin ve Çonoğlu'nun ifadesine göre (2017, 23) 1783'te Rusya tarafından işgal edilen Kırım halkı için esaret yılları başlamıştır. Ruslar Kırımlılara karşı o denli bir politika uygulamıştır ki onları hiç olmamış bir topluluk haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu baskıya dayanamayan Kırım halkı çareyi Türkiye'ye göç etmekte bulmuştur. Birbirini takip eden yıllarda göçler daha da artmış ve Rusların istedikleri şey gerçekleşerek Kırım'daki yerli halkın sayısı yok denecek kadar aza düşmüştür.

Kırımlı'ya göre (2010,37) 1783-1883 yılları arası Kırım Tatarları için karanlık yüzyıl olarak adlandırılır. Bu bir asırlık evrede Kırım Tatarları ardı arkası gelmeyen göçlerle vatanlarını terk etmek zorunda kaldılar. Onlardan arda kalan yerlere ise Rus aileler ve yabancı kolonistler yerleştirildi. Kırım Tatarlarına ait sosyal, kültürel ve ekonomik pek çok kurum tahrip edildi. Göç etmemiş ya da edememiş kırım Tatarları çaresizce göç sıralarının gelmesini bekliyorlardı. Milli burjuvaziden, eşraf tabakasından söz etmek mümkün değildi. Kırım Tatar halkı ezilmiş bir niteliğe sahipti. Öyle ki Rus iktidarının başından 19.yüzyılın sonuna kadar herhangi bir alanda kendini göstermiş, sivrilen bir kişiyi göstermek zordur.

Kırımlı, Kırım Tatar halkının bu ezilmiş halinin nedenini şu sözlerle ifade ediyor: *“Bizim fakirliğimiz şundan kaynaklanıyor ki kazancımızın hepsi kendi cebimizde kalmıyor ve bize hiçbir faydası dokunmadan muhtelif başka cephelere gidiyor. Evvelen; hükümet hazinesine, saniyen buralı zenginlere, pomeşçiklere ve birçoğumuzun onlara çalışmak zorunda olduğumuz kişilere. Hazine bizden vasıtalı ve vasıtasız vergiler topluyor. Bu meyanda topraktan alınan vergi ve çeşitli mallara konan vergi yüzünden biz bunları en pahalı fiyattan almak zorunda kalıyoruz. Bundan başka biz muhalif amirlerin maaşlarını ödemek mecburiyetindeyiz. Bizim halkımız arasında yaklaşık 50.000 topraksız insan olduğu tahmin ediliyor. Bu sebepten bunlar ülkede iş aramak, ırgat-kiralık işçi olarak yaşamak ve pomeşçikler için çalışmak zorundadırlar. Bunlardan ne kadar çok olursa bizi o kadar eziyor. Bunun yanında burada pek çok kişiyi fukaralık ve sefaletten kurtarabilecek olan vakıf toprakları, müsadere edilmiş topraklar, hazine toprakları, tahsis edilmiş topraklar ve pomeşçik toprakları var. Lakin bunlar şimdi ya halka hiçbir fayda getirmeden ziyan oluyorlar ya da emekçi halkın zararına bazı şahıslara menfaat temin ediyorlar. Buradaki bütün topraklar vaktiyle Tatar halkına aitti, ancak hepsi türlü haklar ve haksızlıklarla diğer ellere geçti. Biz Tatarlar ise bunlar için pek az para aldık veya hiçbir şey alamadık. Bizlerden çoğumuz aldatıldık ve hiçbir mahkeme de hakkımızı*

bulamadık... Bizden yani Tatarlardan yüzbinlerce ve hatta milyonlarca ruble toplanıyor. Buna mukabil bize ne veriliyor? Bize, bize istediğini yapan kaba ve keyfi naçalnikler veriliyor ki bunlar hiçbir kanuna uymuyorlar” (Kırımlı, 2010,110-111).

Aydınğün ve Aydınğün’e göre (2004,14) 1920’de Kırım tümüyle Bolşeviklerin egemenliğine girdi. 1921’de ise Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Kırım 1941’de Almanların işgaline uğradı. İki buçuk yıl Alman işgali altında kaldı. Almanlar tarafından kendilerine bir takım dini ve kültürel imtiyazlar verildi. Bazı Kırımlılar Alman ordusuna yardım amaçlı kurulan teşkilatlara gönüllü olarak katıldılar. 1944’te yapılan savaşlarda Almanlar mağlup olunca Kırım bu sefer de Ruslar tarafından işgal edildi. Rusların Kırım’a yerleşmesiyle Kırımlıları vatan haini ilan etmeleri bir oldu. Onları Almanlarla iş birliği yapmakla suçladılar ve tüm halkı düşman olarak nitelendirdiler. Bunun sonrasında ne olacağı belliydi artık Ruslar için. Kırım halkını bu topraklardan sürmek hatta Kırım kavramının dillerde yaşamasına, var olmasına izin vermemekti. Ruslar farklı yaptırımlarla Kırım Tatarlarını nüfus olarak eritmeyi planlarken aynı zamanda Ruslaştırma politikasını uygulamaya da devam ettiler. Rusya’nın asıl gayesi Kırım’ı ilhak ederek Slavlaştırmak ve Kırım’ı kendi vatan topraklarından birisi yapmak.

Abdulahap Kara’ya göre (2012,30-31) 1917 Ekim Devriminden sonra Sovyet yönetimi, bilhassa Stalin, halka uyguladığı baskı ve şiddet konusunda sınır tanıımıyordu. Halkı canından bezdirmişti. Öncelikle Sovyet yönetimi 1930’ların başında toplumun önde gelen, aydın kesimin yok edilmesiyle ilgili çalışmalara başladı. Daha sonra uyguladığı kolhozlaştırma politikası ile birçok insanın açlıktan kırılmasına neden oldu. Böyle bir durumda halk Sovyetlere düşman olan kim varsa ondan medet umar hale geldi. Almanlarla girdikleri savaşta Rusların mağlup olması herkesin en büyük temennisi haline geldi. Lakin Almanların galibiyet sonrası Türkistan halkına bağımsızlık vermek gibi bir düşüncesi yoktu. Aynı Sovyet Rusya gibi Türk bölgelerini sömürme amacı olan Almanya’nın uyguladığı politika Sovyet Türkleri için efendi değiştirmekten başka bir şey değildir.

Roy’a göre tarihler 1924’ü gösterdiğinde Orta Asya ülkeleri için planlanan ulusal bölünme başladı. Bir sömürge gücü sadece ülkelerle yetinmeyip dili, tarihi, kültürü ve edebiyatı biçimlendirir. Bunu yapmaya iten şey ise Sovyet Rusya’daki

devletlerarası bütünlüktür. 1924 yılında tüm devlet yapıları geçersiz sayılmış, ‘bir etni-bir toprak’ ilkesiyle hareket ederek Orta Asya haritasını yeniden tanzim etmişlerdir: “*Milliyetler politikası üç unsura dayanıyor:*

1. *19.yüzyıl antropolojisi ve Marksist anlayışın mirası olan, sonradan Sovyet etnografya ekolü olarak adlandırabileceğimiz yaklaşım tarafından sistemleştirilebilen bir halk kavramsallaştırılmasından hareketle Stalin tarafından geliştirilen bir kuramsal bütündür.*
2. *Toprağa bağlı kılmaya ve dilin statüsüne dayanan idari ve siyasal bir sınıflandırma*
3. *İlk iki ilkesiyle ilgisi olmayan ama onların terminolojisi içinde şekillenen siyasal ve stratejik bir mantıktan hareketle insan topluluklarının gerçekten de bölünüp birbirinden ayrılması” (Roy, 2016,99-101).*

Hayit’in ifadesine göre (2000,60-62) Sovyet Rusya kendine ilk olarak bağımsızlıklarını kazanmış milli devletlerin yerine milli araziler üzerinde Komünist bir devlet kurmayı amaç edinmişti. 1922 yılında ise Rus olmayan halkların haklarını güvence altına almadan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini ilan etti. Rus olmayan halklar, hiçbir zaman isteklerini özgürce dile getiremedi. Milli meseleler Rus olmayan halkların isteklerine göre değil Rusların düşünceleri çerçevesinde çözüme kavuşturuldu.

Naskali ve Şahin’e göre 1921-1923 yıllarında meydana gelen açlık felaketi, 1930’lu yıllarda köylüyü sovhöz-kolhoz adı verilen devlet çiftliklerinde çalıştırma, halkı yok etmek adına yürütülen idam ve sürgün politikaları akabinde kıtlık, açlık zamanlarının yaşanmasıyla II. Dünya Savaşı’nın başlaması Kırım Tatarlarını mazide kalmış bir millet olarak bırakma yolunda atılmış adımlardı. II. Dünya Savaşı’nın devam ettiği günlerde, 1941 yılında, Alman ordusu Sovyetler Birliği’ni işgal etti. Üç yıl devam eden işgal sırasında Kırım’ı da ele geçirdi. Sayısı binleri bulan insanın katılımıyla Rusların Kırım Tatarlarına karşı yapmış olduğu politikayı haklı göstermek adına nefsi müdafaa taburları kuruldu. Tarihler 1944 yılını gösterdiğinde Alman ordusunun Kırım’dan çekilmesi üzerine Kırım Tatarlarının kaderi değişti. 10-25 Nisan 1944 günlerinde Stalin yönetiminde olan Sovyet ordusu Kırım’a girerek, Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle Kırım halkını vatan haini ilan etti ve etmesiyle birlikte tarihte eşi benzeri görülmemiş bir katliamın hem yönetmeni hem

izleyicisi oldu. Bir insanın, iki kişinin şahitliği ertesini Almanlarla işbirliği yaptığı damgası vurularak idama gönderilmesi oldukça basit bir vakıa haline geldi. Kırım Tatarları toplu halde idam edildiler: “*Akmescit (Simferopol) şehrinin sokaklarındaki ağaçlardan darağacı olarak faydalanılıyordu. Bu terör hareketi Kırım Tatarlarının 18 Mayıs 1944 gecesi Kırım’dan topyekûn sürgün edilmesiyle sonuçlandı. Sürgünün amacı, Kırım Tatar halkının bir yerden bir yere nakledilmesi değil, tamamen yok edilmesi idi*” (Naskali ve Şahin, 2007,225-227).

Kocakaplan’a göre (1998,19) 1941 yılının sonlarında Kırım, Almanların işgaline uğradığı sırada Kırımlı bazı vatandaşlar çalıştırılmak üzere Almanya’ya gönderildi. Bu yıkıcı işgalin yaşandığı dönemde 128 Türk köyü yok edildi.

Kara’nın ifadesine göre (2012,47) Stalin için Almanlarda Sovyet esirleri yoktu, sadece vatan hainleri vardı. Asla Almanlara esir düşülmeyecek ve ölünecekti. Kırım halkının Alman esir kamplarında çektiği eziyetler Stalin için önemli değildi. Halk her türlü sıkıntıya, eziyete karşın hala ayakta kalabilmişse o zaman cezası ölümden hafif olmayan muamelelere maruz kalacaktı. Sovyet kamplarında, mahpuslarında, sürgünlerde en ağır cezaları çekmeli hatta kurşuna dizilerek ölmeliydi.

Yine Kara’nın bir diğer ifadesine göre (2012, 38) esirler mekân değiştirirken bir araçla taşınmaz, yürütülürlerdi. Eğer yolda halsizlikten ya da açlıktan düşen olursa ona esir arkadaşı yardım ediyordu, ama adım atacak takati kalmayanlar ise olduğu yerde bırakılıyor ve bir Alman motorlu birliği o kişiyi imha ediyordu.

Almanların Tatarlara bakış açısı Ruslarınkinden farklı değildi. Tatarların Rus halktan nasıl ayrıştırıldığı Benningsen ve Quelquejay tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir: “*Tatarlar fabrikalarda çöpçülük, hamallık gibi işlerde çalıştırılıyorlardı. En ağır işler onlara veriliyordu. Sağlığa en zararlı en tehlikeli görevler Tatarların omuzlarındaydı. Yönetime çok seyrek olarak kabul ediliyorlar ve ücretleri hep Rus arkadaşlarından iki kat aşağı düzeyde tutuluyordu. Sadece Ruslara ayrılmış olan profesyonel meslek okulları Tatar çocuklarına kapalıydı. İş sona erdiğinde ilk dışarı atılanlar Tatarlar oluyordu. Her alanda Rus arkadaşlarından ayrılıyorlardı*” (Benningsen ve Quelquejay, 2005,42).

Benningsen ve Quelquejay'e göre (2005,109-110) Ruslar Ekim Devrimi'nde Tatarlara karşı yok edici, ezici bir politika izleyerek 1918 başlarında Müslüman grupların ortadan kaldırmasına karşın Tatar burjuva kesiminden bazıları Rusların rejimini güzel bir oluşum olarak karşılamış hatta Komünist Parti'ye üye bile olmuşlardır. Rusların yeni rejimine ilgi duyan, bağlanan yalnız Tatarlar değildi: Milliyetçi her çeşit davranışa tepki gösteren Bolşevikler, eski Müslüman Sosyalist Komitenin üyeleri, partiye dâhil olmamalarına karşın destekleyen Müslüman aydınlar, Komünizmi çok da kötü görmeyip sempatiyle yaklaşanlar.

Hayit'e göre Komünizm, Türk ülkelerinde halklara sosyal anlamda eşitlik verilecek, ilkesiyle yola çıkmış ve birçok yandaş edinmiştir kendisine. Komünizme sempati duyan Türklerin çoğu Ruslara ve Komünizme hizmet etmekten çekinmemiştir. Bu Türkler halk arasında faaliyet içindedirler. Bu noktada Ruslar tarafından imtiyaz kazanmışlardı. Komünizm rejiminin ilk etapta amacı halkın her ne koşulda olursa olsun komünizme inanıp komünizmi kabul etmeleri idi: *“Bizim komünistlerimiz başka halkların komünistleri gibi Rusçuluk ruhuyla yetiştirilen, Rusyaperver, Allahsız, verilen emirleri uygulamaktan başka iş yapmayan Komünist partisinin emirlerinin kanun olduğuna inanan, acımasızlıkları ile merkezdeki Komünizm-Sovyetizm tarafından sevilen kendi halklarının ananelerinden vazgeçmiş insanlardır”* (Hayit,2000,75-76).

Hayit'in ifade ettiği durum karşısında Benningsen ve Quelquejay görüşlerini şu cümleler aracılığıyla ortaya koymuştur: *“Aldatıldınız, alçakça aldatıldınız! Toprak ağalarına, Rus ve Kazanlı bankarlara satılmış olan şefleriniz, Zeki Velidov'lar, Alkınlar, İshakovlar, Maksudov ve Tuktarovlar sizleri aldattılar. Sizi Sovyet gücüne karşı savaşa çağırarak, Balkırlardan alaylar ve süvari bölükleri kurarak... Size Sovyet gücünün haklarınıza ve kendi kendinizi yönetme isteğinize karşı olduğunu söylediler; topraklarınızı ele geçireceğini, sizi mekteplerinizden kovacağını, dilinizi ve dininizi yasak edeceğini ilan ettiler... Ne iğrenç bir yalan! Çevrenizde olup bitenlere göz gezdiriniz, anlayacaksınız ki kendi kendinizi yönetme hakkınız söz konusu değildir. Ne diliniz ne de dininiz sizi yönetenleri ilgilendirmiyor. Onlar sadece sizi kendi egemenlikleri altında tutmak istiyor ve cahil kalmanızı arzu ediyorlar. Ulus ve din adına size kendi iktidarlarını zorla kabul ettirmek istiyorlar. Bu iktidar doymak bilmez varlıkların iktidarındır. Kulakların (zengin Rus köylüsü) ve din adamlarının iktidarındır”* (Benningsen ve Quelquejay, 2005, 223).

Kocakaplan'a göre (1998,19-20) savaşta gösterdiği gayret neticesinde madalya alanlar dâhil küçük bebeklerden yaşlı insanlara kadar tüm Kırım Tatarları 18 Mayıs 1944 gecesini 15 dakikalık bir hazırlanma süresinin ardından dört bir yanı kapalı, hava girmeyen vagonlarda insan dışı durumlar içerisinde hiç ara vermeksizin günlerce, haftalarca yolculuk ettiler. Amaç Kırım'ı Kırım Türklerinden temizlemek ve bu toprakları has Rus toprağı haline getirerek bu topraklara egemen olmaktı. Mezar taşlarından camilere, medreselerden çeşmelere kadar Kırımlılara ait ne varsa hepsi itinayla yok edildi. 1945'te ise Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ortadan kaldırıldı ve yaklaşık on yıl sonra bu bölge Ukrayna'ya teslim edildi.

Özcan'ın ifadesine göre (2007,25-26) Kırım Ruslar tarafından işgal edildikten sonra bir kısım halk göç ederken ak topraklar adını verdiği Anadolu'ya, bir kısım çeşitli yerlere sürgüne gönderilir. Bazıları ise Rus sempatisi içerisindeydiler. Sempati duyanlar Sovyet İnkılabını destekleyince lider Lenin 1921 yılında Kırım'a özerklik verir ve Kırım'ı Doğu'nun meşalesi olarak adlandırır. Rus nüfus fazla olmasına karşın hâkimiyet Tatarların elindedir. Başkanı Veli İbrahimov, dili Tatarcadır. Kırım'da Tatar hâkimiyeti yeniden oluşurken Lenin'in ölümünden sonra başa gelen Stalin, *Tatarsız Kırım* fikriyle hareket eder. Böylece Kırım Türklerden arındırılacak, slavlaştırılacaktır. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu Kırımlıları tamamen piyasa dışında bırakmaktan geçiyordu. Bu amaçla Stalin Kırımlıları sürgüne göndermenin planlarını yapmaya başlar. Kırım için başka planları olan Alman ordusu 1941 yılında Kırım'ı işgal eder. Kırım'ı kendi topraklarına katarak kendi subayları için bir tatil beldesi haline getirmeyi hedefler. Bunun için bölgenin Kırım halkından temizlenmesi gerekiyordu. Sovyetler Almanların Kırım'a girdiği sırada Kırım'ı Almanlara bırakırlar, ama bunu yaparken büyük bir katliam yapar. Kendi askerlerinin yattığı hastaneler dâhil her yeri ateşe vermekten çekinmez. Rusların eziyetinden bıkmış olan Kırım halkı Almanları kurtarıcı olarak görür. Hatta bir kısım halk Alman ordusu bünyesinde oluşturulan askeri birliklerde görev alır. Ne yazık ki Almanların da Ruslardan farksız olduğunu kısa bir süre içerisinde anlamıştır Kırım Tatar halkı. Almanlar Kırımlıların gözünü boyamak adına onlara dini açıdan özgürlük vermiş ve Müslüman komitelerinin kurulmasına olanak sağlamıştır. Bu komite vesilesiyle Kırım Tatarları gayr-i resmi olarak siyasi bir merkeze sahip olmuştur. Bu esnada Ruslar Tatarlara karşı besledikleri düşmanlığı harekete geçirerek onları Almanlarla

işbirliği yapmakla itham etmiş ve ‘Vatana İhanet Ettikleri’ gerekçesini somut delillerle perçinlemişlerdir.

Şahin ve Çonoğlu’na göre (2017, 332) Almanlar savaştan mağlup olarak çıkınca Kırım’ı tekrar ele geçiren Ruslar ilk iş olarak Kırım’ı işgal etmiş sonra da hepsini Sibiryaya sürgün ederek onlardan artakalan yerlere Rus göçmenleri yerleştirmeyi planlamıştır. Böylece Kırım’ın demografik yapısında değişiklikler meydana gelmiştir.

Kefeli ve Sarıahmetoğlu’na ifadesine göre (2011, 24) Ruslar, Tatarlardan intikam almaya koyulmuşlar ve 18 Mayıs 1944 günü bir gece de Kırım Tatarlarını hayvan nakli için kullanılan vagonlara yükleyerek günlerce, haftalarca sürecek olan uzun bir yolculuğun yolcusu yapmışlardır.

Naskali ve Şahin’in belirttiği üzere (2007, 229) sürgünden sonra Kırım yarımadasında Kırimlıların yaşamasına izin verilmedi. Katledilen, sürgüne gönderilen yerli halkın yerine Rus ve Ukraynalı halk yerleştirildi. Üstelik yarımada Kırım’a dair tek bir iz bile kalmaması diye Kırimlıların kültürel değerlerinin hepsi yok edildi. Kırım’da bulunan tüm köylerin ve şehirlerin isimleri değiştirildi. Asıl hedef 1944 sürgünü ile Kırım’ın jeopolitik konumunun önemi dolayısıyla bu toprakları Kırimlılardan arındırarak tamamen bir Rus toprağı haline getirmektir. Bu sebeple, Kırım halkı çeşitli bahaneler öne sürülerek bir gecede tek bir kırimlı kalmayacak şekilde sürgüne gönderildi.

“18 Mayıs 1944 gecesini saat 03.00 civarında başlayan sürgün operasyonu sonunda ne olduğunu anlamayan halk yük ve hayvan vagonlarına doldurularak Özbekistan’a gönderildi. Vagonlar tıka basa doldurulmuştu. Sovyet belgelerinde yer alan rakamlara göre 191,014 kişi sürgüne yollandı ve yaklaşık on beş gün süren yolculuk sırasında binlerce insan havasızlıktan, açlıktan, hastalıktan vd. bazı sebeplerden hayatını kaybetti. Ölenlerin cesetlerini gömmeye dahi izin verilmedi. Tren durdukça kokmaya başlayan cesetler yol kenarlarına bırakılarak kurda kuşa yem edildi. Özbekistan’a ulaştıklarında yaklaşık 8000 Kırım Tatarı yollarda can vermişti” (Özcan, 2007,27).

Naskali ve Şahin’in ifadelerinde sürgün anında yaşananlar kelimelerle resmedilmeye çalışıldı: “O gece, Kırım’daki tüm köyler Kızılordu askerleri

tarafından sarıldı. Şehirdeki tüm Kırım Tatar evleri basıldı. Çoluk çocuk, yaşlı genç herkes, 20 dakika içinde evlerinden apar topar çıkarılarak mezarlıklara getirildi. Evden çıkmak istemeyenler, derhal orada şehit edildi. Toplananlar ise daha sabah ışıltıları doğmadan yük vagonlarına üst üste istif edilircesine yüklenerek bilinmeyene doğru yola çıkarıldılar. Hinca hınç insan dolu yük vagonları, Orta Asya stepleri ve Sibiryaya doğru yol alırken, kilitli vagonlar Kızılordu askerlerinin keyfine göre iki veya üç günde bir açıldı. Ölenler çıkarıldı. Aç ve susuz günlerce süren yolculukları bitip vagonlar açıldığında sağ kalmayı başarabilenler arasından kimi kendini Özbekistan'da, kimi Sibiryada, kimi de Urallar'da buldu" (Naskali ve Şahin, 2007, 227).

Özcan'ın ifadesine göre (2007,27) sürgünün ardından Kırım Tatarlarının geride kalan mallarına el konuldu. Tatarlar gibi çalışkan bir topluluğun topraklarından uzaklaştırılmasıyla bağ ve bahçeler sahipsiz ve bakımsız kaldı. Ekonomik anlamda büyük sorunlar ortaya çıktı. Fabrikalarda ve diğer iş alanlarında işçi açığı ortaya çıktı. Rusya'dan, Ukrayna'dan birçok insan getirilerek fabrikalara yerleştirildi. Sadece fabrikalara yerleştirilmekle de kalmadı. Kırım topraklarına, evlerine de yerleştirildiler.

Naskali ve Şahin'e göre ise (2007, 99) Kırım'ın Alman egemenliği altına girdiği dönemlerde, Alman yönetimi Bolşevik Rusya'nın yasakladığı din ve ibadet özgürlüğünü halka geri vermiştir. Almanlar savaş sırasında tahminlerinin ötesinde geniş alanlara yayılınca bu topraklarda hâkimiyeti koruyabilmek adına daha fazla insan gücüne ihtiyaç duymaya başladılar. Bu noktada Almanlar Kırım halkından gönüllü asker toplayarak onları Rusya'ya karşı kullanma fikrini geliştirdi. Stalin anlayışına göre ise, savaşta düşmana esir düşmek vatana ihanetle eşdeğerdir ve bunun cezası sadece ölümdür

İsmail ve Ayşegül Aydıngün'ün hazırlamış olduğu *Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü* adlı eserde sürgün sırasında yaşananların bir Rus'un gözünden şu satırlarla anlatıldığı görülür:

"Savaş sırasında onları(Kırım Tatarlarını)buradan göç ettirirken ben onlara yardım ediyordum. Onları toplu şekilde yük trenlerine bindirdiler. Hava çok sıcaktı; ne su vardı ne başka bir şey. İnsanlar yolda ölüyorlardı. Bu da çok yanlıştı. Çünkü onlar hayvan değil insandı. Ben trene yaklaşıyordum, onlar kovalar atıyordu, ben bu

kovaları suyla doldurup onlara geri götürüyordum. Ben bu şekilde olmasına çok üzülüyorum. Her milletin içinde kötü insanlar var, onları bulup cezalandırmak gerekiyordu, bütün bu insanlar suçlu değildi” (Aydingün ve Aydingün, 2004, 28).

Kırım Tatarlarının Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle sürgüne gönderilmesi Kırım Tatarlarını her durumda ayrıştırıcı bir etkiye sebebiyet vermiştir. Daha Tatarlar sürgün oldukları bölgelere ulaşmadan onların satıcı, hain oldukları bilgisi ulaşınca gittikleri yerin halkı Tatarları düşman gözüyle görmüşlerdir. Ama halk bir süre sonra kaynaşınca bu söylemlerin asılsız bir iftiradan fazlası olmadığı ortaya çıkmıştır.

İsmail ve Ayşegül Aydingün’ün ifadesine göre sürgüne gönderilenlerin nerede yaşayacakları ne işle meşgul olacakları önceden kararlaştırılmasına rağmen aksilikler devam etmiştir. Barınma ihtiyacının sağlıklı bir hal alabilmesi Tatarların birkaç yılını almıştır. Bir şekilde barınma konusunda yaşanan olumsuzluklar tolere edilse de gıda, yiyecek konusunda aksaklıkların, eksikliklerin yaşanması birçok insanın can kaybıyla sonuçlanmıştır.: “... *Tatarlar haindir, kötü adamlardır, dendi bize. Özbeklere böyle söylemişler. Önceleri bizi içlerine almadılar. Bir iki sene geçtikten sonra Özbek’ler anladılar; bu yanlıştır, bunlar iyi halktır, onlar da Müslümandır, diye düşünmeye başladılar. Sonra bize iyi gözle baktılar; bize iş buldular, biz de çalıştık. Bundan sonra yaşamımız iyi gitmeye başladı. Ama birkaç yıl çok zorluk çektik. Gerçi o zamanda herkes zordaydı” (Aydingün ve Aydingün, 2004, 60-61).*

Bir Rus ailesinin Kırım Tatarlarının sürgünü ile ilgili dile getirdiklerini İsmail ve Ayşegül Aydingün şu cümlelerle ifade ediyor: “*Kırım Tatarlarının Orta Asya’ya sürülmesini tabi ki onaylamıyorum. Bu, millete yapılan bir haksızlıktı. Ama onların arasında gerçekten hak edenler de vardı. Ama tabi, Kırım Tatarlarına karşı haksız ve ağır bir davranıştı” (Aydingün ve Aydingün, 2004, 27).*

Bir başka yerde ise İsmail ve Ayşegül Aydingün şu anektota yer verir: “*Kocam hep anlatır. Onlar Kuban’da iyi yaşıyorlarmış. Babası okul müdürü imiş; annesi de kreşte çalışıyormuş. Kırım Tatarlarının yerine başkalarını yerleştirmek gerektiği zaman onlara gelip hemen hazırlanın demişler. Ama onlara Kırım Tatarlarına olduğu gibi 24 saat değil 3 gün vermişler. Kırım’a götürmüşler. Sonra onları köylere dağıtmışlar. Kocam diyor ki: ‘Tatarları buradan çıkartmasaydılar biz*

buraya gelemezdik. Belki de yeni yere geldiğimiz için ne yapacağımızı bilmiyorduk. Üzüm yetiştirmiyorduk, buğday ekmiyorduk, mısır, Ayçiçek ekmiyorduk. Üzümle ne yapacağımızı bilmiyorduk. Bu yüzden hayatımız çok zordu. Tatarlar üzüm yetiştirmeyi biliyorlardı; üzümle ne yapılır, üzüm kullanarak nasıl geçinilir biliyorlardı. Ama biz bilmiyorduk. Mısır, buğday olmadan nasıl yaşanır? Tatarlar çok çalışkandır. Biz birkaç yıl yarı aç yaşadık. Kuban’da yaşasaydık belki hayatımız çok farklı geçerdi” (Aydingün ve Aydingün, 2004, 30).

3.1.1. Cengiz Dağcı’nın Romanlarında Tespit Edilen Siyasi – Tarihi Algı

Cengiz Dağcı yazdıklarıyla duyarlılık oluşturmaya çalışmıştır. Ama bu duyarlılığı hazırlarken Ruslara karşı olan bir nefret bilinci kendini hissettirmez. Yaşadıklarını yazarak gelecek kuşaklara hafıza bırakmayı gaye edinmiştir. Onun romanlarında Kırım’ı nasıl anlattığına, siyasi gelişmelerin tarih içerisindeki yoğunlaşmasının ilk tanığı olarak ifadelerine geçilmeden önce yaşadıklarının kalemine yansımasını araştırmacıların nasıl ele aldıkları değerlendirilecektir.

İbrahim Şahin, hazırlamış olduğu *Cengiz Dağcı’nın Hayatı ve Eserleri* başlıklı çalışmasında, Cengiz Dağcı ailesinin Kızıltaş’tan sürgün edilmesi durumunu Yansılar’a yayıncı tarafından eklenmiş “Yazar Hakkında” başlıklı kısımda şu ifadelerle yer veriyor: “1928 kışında bir gün silahlı Rus askerleri Kızıltaş köyünü basarak, Cengiz Dağcı’nın babası ve bütün amcaları da dâhil olmak üzere köyün hemen bütün erkeklerini toplayarak sürgüne gönderirler, kimin nereye ve niçin gittiğini bilen olmaz. 1928-1931 yılları arasında kırk bin Kırımli Türk, Urallar bölgesine sürgün edilirler. Geride kalanlar, çalışma hakları da elinden alınmış olan, açlık ve yalnızlık içindeki kadın ve çocuklardır ve gidenlerden uzun yıllar yahut bir ömür boyu hiç haber alamayacaklardır”(Şahin, 1996,10).

Cengiz Dağcı babasının bir gün ansızın götürülmesi sonrasında yaşadığı tarifsiz acıyı şu sözlere sığdırmıştı: “Babanız gelmeyecek. Babanızı, milisler mahpusa götürmüşler... Kirpiklerinin arasında dolmuş gözyaşları, birden, yanaklarından aşağı boşanıverdi. Gelmeyecek, gelmeyecek demekten başka bir şey yapamıyordu. Yavaş yavaş yere çöktü. Birimiz boynuna, birimiz eteklerine sarılmış,

yaşlı gözlerine bakıyorduk. Evin erkeğini alıp gitmişlerdi. Geride bir sürü çocukla yüreği paramparça bir ana kalmıştı”(Dağcı, 2015,17).

Cengiz Dağcı yaşadığı iyi kötü hiçbir şeyi unutmamış, yapılan sürgünlerin, yakılan ve yok edilen değerlerin, unutturulmaya çalışılan milli kimliğin canlı tanığı ve hafızası olmuştur. Kendilerinden sonra gelecek olan nesillerin benliklerini tanımaları adına unutamadığı daha doğrusu unutmak istemediği, hatırlayarak direndiği ve mutlu olduğu hayatı kaleme alarak tarihin en canlı tanığı olmuş, yaşananları bir daha kaybetmemek adına kalıcı hale getirmiştir.

Emel Kefeli ve Nesrin Sarıahmetoğlu'nun ifade ettiği üzere (2011, 77) Kırimlı gençlerin, Cengiz Dağcı olmasaydı Kırim'ı unutturduk, nezdindeki sözleri Dağcı'nın eserlerindeki vatan ve tarih bilincinin ne şekilde yansıdığı somut bir göstergesidir. Bu bakımdan Cengiz Dağcı'nın Kırim Türklerinin milli hafızası olarak değerlendirilmesi yerinde bir tespit olur.

“Dağcı sadece edebi şahsiyet değil aynı zamanda önemli bir şahsiyettir. Özellikle lejyonerlerin psikolojisini ve iç dünyasını ondan daha iyi yansıtan başka bir kaynak daha yoktur. Bu sebeple Cengiz Dağcı'nın eserleri sadece edebi yönüyle değil, Türkistan Lejyonu tarihi yönüyle de büyük değere haizdir”(Kefeli ve Sarıahmetoğlu, 2011, 59).

Metin Savaş *Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı Kitabı*'nda Dağcı'nın romancılığı hakkındaki görüşlerini ise şu sözlerle kaleme almıştır: *“Dağcı her romanında kendisini bir roman karakterine yansıtır, her romanında kendi hayat tecrübelerini anlatır ama Dağcı'nın asıl anlatmak istediği karakter ve olaydan fazla olarak bir dünyadır. Bu dünya ise Kırim Türklüğünün trajik dünyasıdır”* (Şahin ve Çonoğlu, 2017, 148).

Şahin ve Çonoğlu'nun hazırlamış olduğu *Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı* adlı kitapta belirtilen başka bir ifadeye göre ise: *“Cengiz Dağcı'yı okurken merhamet, çaresizlik ve acı hissederiz; sevinç, keyif ya da neşe hissetmeyiz. Aldığımız haz onun kahramanları ile kurduğumuz empati yoluyla onların acılarını deneyimlemiş olmamızdan kaynaklanır. Bunun adı deneyimin hazzıdır. Dağcı'nın tek bir kahramanı, tek bir coğrafyası, yaşadığı tek bir trajedisi vardır: Kırim ve Kırimlının trajedisi... Dağcı'nın romanlarında hangi zaman dilimi anlatılırsa anlatılsın onun*

romanlarında tek bir zaman dilimi vardır: Kırım'ın zamanı... ” (Şahin ve Çonoğlu,2017, 243).

Cengiz Dağcı'nın tarihe tanıklık ettiği cümleleri incelendiğinde bilenen tarihi anlatımların dışında yaşananların anlatıldığı satırlar bu ifadelerin hiçbir tarih kitabında barınmadığını ortaya koyar. Kırimlıların sürgün edilmesi; halkın kendi dilinde türküler söylemesi; gazete, dergi yayınlaması; okullarda çocuklarını kendi dillerinde okutmak bir yana böyle bir toplumun varlığına bile tahammül edemeyip inkâr ettikleri; İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanların Kırım'ı işgal etmesinin ardından Rusların Kırimlıları Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle suçlaması; sürgün planını devreye sokması Cengiz Dağcı'nın kalbindekinin kâğıda yansımış halidir.

“*Küçük Kaynarca Antlaşmasından az sonra, özellikle on dokuzuncu yüzyılın başlarında Kırım yarımadasının Rusya'ya resmi ilhakından sonra, uzun yıllar, bazen sinsi bazen de açık yollarla, Kırım'ı Tatarlardan boşaltmak için büyük bir çaba harcamış eski Rus imparatorluğunun amacını, nihayet Sovyet Rusya'sı İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleştirebildi. Kırım'ın yerli halkı anayurtları olan Kırım'dan topyekûn sürüldü ve onların ata mirası toprakları üstüne Rusya'nın içerlerinden getirilmiş Ruslar yerleştirildi. Bu yetmiyormuş gibi, son kırk yıldır akla sığmaz yalan ve dolanla Kırım-Tatar halkına karşı işlenen suçların üstü örtüldü, Kırım'ın geçmişi dünyaya unutturulmaya çalışıldı. Bugüne kadar Kırım Tatarlarına kendi dillerinde türküler söylemek, gazete, dergi yayımlamak, okullarda çocuklarını kendi dillerinde okutmak şöyle dursun, böyle bir toplumun varlığı bile inkâr edildi. Ne var ki Kırimlılar Kırım'ı unutmak niyetinde değillerdi. Sürgünde doğup büyümüş Kırimlı gençler olmak üzere, bütün ulus, uğradıkları haksızlıkları protesto ederek, yıllardır Kırım'a dönme savaşını sürdürüyorlar. Devletin, Kırım davasının açığa çıkmasını kesinlikle önlemek için büyük çabalar harcamasına karşılık, Kırimlıların bu protestolarının büsbütün başarısız kaldığını söyleyemeyiz. Rusya'dan gelen bazı haberlerden bugünlerde Taşkent'te Lenin Bayrağı isminde bir gazete, Yıldız isminde bir sanat ve edebiyat dergisi, Kırım-Tatar dilinde bir-iki saat yayın yapan radyo programları, zaman zaman Kırım-Tatar yazarlarının kitaplarının yayınlandığını öğreniyoruz...” (Dağcı, 2012,36).*

Her şey olup bittikten, üstünden uzun yıllar geçtikten sonra Kırimlılara karşı haksızlık yapıldığını, yanlışlık olduğunu beyan etmeye başladı Ruslar. Ancak olan çoktan olmuştu. Kırimlılar ağır iftiraların altında kalmışlardı. Bir ulus tamamen yok edilmişti. Ama yine de insanüstü bir güçle yaşadıkları tüm kötü şartlara karşın ayakta kalmayı bir nebze de olsa başarmış, varlığını öyle ya da böyle devam ettirmişlerdir.

“Devlet ve parti yöneticileri 1967 yılının eylül ayı içinde yayınladıkları özel bir kararnameyle suçlamanın bir yanlışlık olduğunu açıklayarak, Kırim Tatarlarını rehabilite etmek zorunda kaldılar. Gene de yıllarca sürmüş olan iftira yapacağını yaptı. Suçlanma yüzünden Kırim Tatarları bir toplum bir ulus olarak fiziken büsbütün yok olma tehlikesiyle yüz yüze geldiler. Önce sürgün trenlerinde, sonra yerleştikleri yerin sert şartları altında, açlıktan ve susuzluktan 112 bin insanın canı kayba uğradı. Bu sayıya cephelerde ölenler de katılırsa sayının nüfusun hemen hemen yarısını teşkil ettiğini görürüz. Kendilerinin yok olmaları için mahsus yaratılmış olan en feci ortam ve şartlara rağmen, Kırimlıların akıl dışı ve insanüstü bir direnişle toparlanıp ayakta kalabilmelerini, milli benliklerini, dil ve kültürlerini koruyabilmelerini ve günümüzde sürgün yerlerinde toplam sayılarının yarım milyonun çok üstünde olduğunu anlamak bazı kimseler için zor olabilir. Ama Kırimlılar için ve Kırimlıları yakından tanıyanlar için hiç de zor değildir” (Dağcı, 2012,147).

Dağcı bir başka yerde ise sürgün olayının yaşattığı bilinç olayını şu cümlelerle dile getirir: *“Yüz yirmi bin hem kutsal hem de can acısı bir sayı benim için. Yüz yirmi bin dendi mi sürgün trenlerinin mühürlü vagonları içinde ölen yüz yirmi bin Kırim Tatarı gelir aklıma. Yüz yirmi bin! Tasavvur edebiliyor musunuz?” (Dağcı, 2013,194)*

Cengiz Dağcı'nın romanlarında Kırim Tatarlarını anlattığı satırlardan yola çıkarak şu ifadeler ortaya çıkıyor ki Kırim Tatarları çalışkanlıklarıyla ün salmış bir millettir. Sabahın erken saatlerinde kalkar, namazlarını kılar, dualarını eder, işlerine dalarlar. Akşam karanlığı çökene kadar tarlada, hayvanların peşinde çalışırlar. Çalışmayı, üretmeyi, doğa ile uğraşp bir şeyler ortaya koymayı severler. Buldukları her yeri cennetten bir yermiş gibi yaparlar. Rusları rahatsız eden esas durumda onların çalışkanlıklarıdır. Sürülen her toplum bir süre sonra vatan topraklarına geri gelirken Tatarların dönmelerine izin verilmemiştir. Nasıl olsa onlar

buldukları her yeri kendi topraklarıymış gibi benimseyip Kırım'a benzetmeye çalışırlar. Ama bu da problem olur. Yeni bir sürgün senaryosu yazılır.

“Öyle ya, Kırimlılar hem çalışkanlıkları hem de milli şuurlarıyla ünlüler. Kendilerine otonom hakları tanıyıp bölgeye yerleştirildikleri takdirde hem Kırım'ı unuturlar hem de karşı bölgesini otuz yıl, elli yıl içinde bağ ve bahçeleriyle Kırım'a benzer bir cennete dönüştürürler. Ya bütün tahmin ve planlara karşın Kırım'ı unutmazlarsa? Sovyetler Birliği'nde yer mi az, başka bir kurak bölgeye sürerler”(Dağcı, 2012,151).

Dağcı'nın romanlarında ele aldığı sorunlar incelendiğinde varılan saptamalar yersiz değildir. Dağcı romanlarında yapılan okumalar esasında görülür ki Kırım topraklarında bir süre sonra ekonominin işleyişi değişmeye başlar. Lenin'in N.E.P. adını verdiği yeni ekonomik politika sayesinde ekonomik anlamda yaşanan kötü günlerde geride kalmıştır. Bu politikanın uygulandığı zamanlarda ekonomi canlanmış, birçok işte ilerleme görülmeye başlamıştı ve köylü bu dönemde itibar görür hale gelmişti. Bu politika sadece bir süre için halkın gözünü boyamak adına yürütülen bir uygulamadan ibaretti. NEP adlı politikanın ardından kolhozlaşma başladı ve kolhozlaşmanın etkisiyle birlikte zengin toprak ağaları ortaya çıktı. Çiftçiye ait olan mülk devlet mülkü haline getirildi. Bu duruma itirazı olanlar; tutuklanmalar, sürgünler, haber alınamamalar, vurulmalar gibi çeşitli eziyetlerin gölgesinde yok edildi. Ardından birkaç yıl sonra kurulan N.K.V.D insanları birbirine kırdırttı. Birçok kişi tutuklandı, kurşuna dizildi ve daha akıl almaz pek çok işkenceye maruz bırakıldı insanlar.

“Sekiz on yıl içerisinde geçirilen korkunç iki 'yapma' açlık; sınıfsal hesaplaşma sonucunda 'kulak' denilen milyonlarca çalışkan köylünün katliamı; NKVD (iç işleri halk komiserliği, bakanlığı) örgütlerine bağlı askerlerin karanlık geceler içinde 'devrim düşmanı, halk düşmanı' avlamaları; komşuyu komşuya karşı, köylüyü köylüye karşı, işçiyi işçiye karşı kışkırtmaları; bir gece içinde düzenlenen 'mahkemeler' sonunda insanların hapisane bodrumlarında kurşuna dizilmeleri; sayısız tutuklamalar; Gulag kamplarına sürgün edilmeler; insanın canına okuyan insanlık dışı yasalar... İşte Stalin devrinin mirası” (Dağcı, 2012,152).

Dağcı Anneme Mektuplar adlı eserinde bu durumu şu kelimelerle dile getirmiştir: “N.E.P. politikasına son verilmesiyle başladı facia. Topkaya şirketinizin

topu Martelinizle birlikte atılacak günün birinde diye gaipten haber verenler haklı çıktılar. Derken kolhozlaşma başladı. Direnenler hapis edildiler. Sonra sürgünlere tanık olduk. Kızıltaş yarı yarıya boşaldı. Babam da o sıralar tutuklananlar arasındaydı. ‘Niçin, ne yaptım, suçum ne?’ diyordu zavallı, tüfek dipçikleri altında evimizden alınıp yolda bekleyen polis kamyonlarına götürüldüğü gece. İşlediği suçlardan birinin, artık kolhoza ait, ata mirası bağına girerek, ayakları dibindeki topraktan kaldırdığı iki tutam toprağı ağlaya ağlaya öpmesi olduğunu yulla sonra öğrendim. İşlediği suçların en büyüğü belki de başlıcası buydu herhalde, anne” (Dağcı, 2012,18).

Hayata devam noktasında komünizmi benimseyen bir Tatarın bu durum karşısında ne kadar çıkmaza düştüğü O Topraklar Bizimdi’ de Selim üzerinden anlatılır. Sürekli bir hesaplaşma, sorgulama içindedir Selim. Kendisini bazen Çukurca’ya ait hissetmez bazense maziye dönüp huzuru koklar. Selim’in halinden hareketle halkın komünizmi ne kadar tanıdığı, kolhoz sistemini ne derece benimsediği verilmeye çalışılır.

“Komünist değil miyim ben? diye düşündü Selim. Hem hayal kuran bir Tatar hem de komünistti ve bazen zengin ve güçlü haliyle bazen de komünist realistliğiyle bu hayat içinde sürükleniyordu. Halk sınıfsız bir halk; insanlar birbirlerine eşit. Hâlbuki formca milliyetçi, ideoloji sosyalist. Gaye doğal değildi tabi, bunu biliyordu. Çukurca’yı gördü, insanları tanıdı. Fakat bütün güçlülere rağmen gayesine erişebilirdi. Bu iş onun için kolay olmayacaktı. Gayeye doğru ilerlerken deniznin altındaki göze görünmeyen kayalara çarpacaktı belki; fakat Selim yalnız değildi ki! Parti vardı onun arkasında, devlet... Şimdi hayali değil, muayyen bir plana geçiyor Selim. Beş yıllık bir plan. Birinci yıl içinde köyün bütün topraklarını, son santimine kadar, kolektif idareye bağlamak. Gene bu ilk yıl içinde ekin tarlalarını mümkün olduğu kadar genişletmek; köylülerin yıllık kazançlarından yüzde on beş kesip kolektif idarenin genel hesabına yatırmak. İkinci yılda her köylünün özel kazancından yüzde otuz almak ve iki yıl zarfında biriken bu parayla devletten on iki tane cins boğa, iki yüz baş cins inek satın almak. Üçüncü yıl kolhozun geliri hiç şüphesiz artacaktır. Beşinci yılın sonunda genişlettirilip ekilmiş topraklardan ve bahçelerden başka, Çukurca en az iki bin baş hayvana, ortaokula, bir hastaneye, yirmi kamyonu, dört orak makinesine, on traktöre sahip olacaktır. Bu az. İkinci bir beş yıllık plan sonunda Çukurca büyüyecek, genişleyecek, yükselecek, kendinden

çıkacak, Salgır ona gelecek, o Salgır'ın kıyılarına kadar uzanacak” (Dağcı, 2015,126-127).

Halk kolhozla baş etmek zorunda kalmış olsa da toprağı hala kendi toprağı olarak kabul eder ve öyle çalışır. Tabi bu arada alışkanlıklarından da vazgeçmez. Savaşı, huzursuzluğu, kıtlığı istemez halk. Çalışsın, akşam evine gelip yemeğini yedikten sonra huzur içinde uyku uyusun. Halkın bundan çok istediğı bir durum olmamıştır. Kolhozdaki mantık az zamanda çok iş, az insan çok az maliyet daha çok iş gücü. Verilen emek, işte gösterilen samimiyet manasızdır. Kolhoz adı altında bir ulusun tamamen yok oluşu hedeflenir. Kolhoz özel mülkiyete izin vermiyordu. Kimin ne kadar toprağı, özel mülkü varsa devletindir. Köylü devletin bir işçisidir. Kolhoz için çalışır gece gündüz. İzinsiz, ters bir hareket yaptığında cezası ağır olur.

“Ben kuzum, sabahleyin tarlaya çıkıp, kolhoz tarlası olsa bile, toprağı kazmayı, ekinleri elimde tutmayı, akşamları yorgun argın eve dönmeyi, yemeğimi yiyip yatağa yatmayı, elim karımın kalçasında uyumayı tercih ediyorum; savaşı değil! Neylersin ki Hitler soyundan kimseler bize bu mutluluğı çok görüyorlar...” (Dağcı, 2015,278)

Bir başka eserinde Dağcı bu durumu şöyle izah eder: *“Fıçı gibiyiz. Vallahi fıçı gibiyiz. Demirden çemberlerle kuşakladılar bizi. Bir buçuk ayda yapılması gereken işi iki hafta içinde bitirdik. Kan, ter içinde çalıştık. Kendimiz için değil el aleme. Kolhoz, dediler; razıyız. Esir olacaksınız, dediler; razıyız. Komünizm, dediler; razıyız. Ama yetmedi. Bunlar başka bir şey istiyorlar. Korkunç bir şey... İnsanoğlunun akılından geçmeyecek kadar korkunç bir şey. Çok, çok korkunç bir şey. Vermeyelim, yapmayalım, yok diyelim. Ama olur mu? Nasıl yok diyelim? Söyle nasıl? Bu sadece bir ölüm, senin ve benim ölümüm değil ki... Bir kişinin, beş kişinin, bin kişinin ölümü değil ki... Fıçı gibiyiz; demir kuşaklarla kuşakladılar bizi!” (Dağcı, 2015,114)*

Başka bir eserinde ise: *“Eli boş gitme! Orda kolhoz varmış artık. Tavuklara da yumurta vergisi koymuşlar, git bak ne var ne yok! Bizimkilerin tavuklarına da vergi koymuşlar mı? Henüz koymamışlarsa kes birkaç tavuk!” (Dağcı, 2016,424)*

Çarlık yönetimin izlemiş olduğu siyasetlerden biri de Türk asıllı vatandaşları askere almaktı. Böylece Rusların savaş stratejileri içerisinde harmanlanacak ve Türklerin kendine has askeri gelenekleri unutturulacaktı (Kara, 2012,67).

“Arkadaşlar, Kızılordu saflarına çağrıldınız. Elimdeki rapordan öğrendiğime göre, ikiniz de okumuş gençlersiniz. Sovyetler Birliği, sizin gibi gençlere geniş ilerleme yolları açıyor. Size orta kumandan mektebinde okumak ve bilginizi artırmak imkânını veriyoruz. Sizlere verdiği bu fırsattan azami derecede istifade edeceğinize ve vatana yararlı evlatlar olacağınıza eminim” (Dağcı, 2015,42).

Dağcı yaşananlara eserlerini tanık ettiğini dile getirerek biricik vatani Kızıлтаş'ı bir gün çıkan bir dünya savaşı uğruna sonu izm'lerle biten farklı anlayışta yıkıcı siyasi oluşumların iştihası uğruna kaybettiğini üzülen satırlara döker. Masum olan hiçbir kötülükten haberi olmayan halk gecenin bir yarısı yataklarından kaldırılarak on beş dakika içerisinde haritadan silinir, yok edilir.

“Eserlerimi okuyan herkes bilir; benim biricik bir Kızıлтаş'ım vardı. Evet, vardı. Çok eski zamandan beri; denizci Kızıлтаşlıların gemilerinden inip, denizin çekildiği bayırlara bağ ve bahçelerini diktikleri zamandan beri benim biricik bir Kızıлтаş'ım vardı. Sonra günün birinde bir savaş çıktı dünyada ve savaşla adlarına komünizm, faşizm, kapitalizm denen izm'lerle hiçbir ilişkileri olmayan, Kızıлтаş'ın toprağundan ve suyundan, Kızıлтаş'ın göğünden ve denizinden başka hiçbir şey göremeyen Kızıлтаşlılar yok edildiler. Hem de savaştan uzakta. Geceleyin. Şafak sökmeden bir saat önce. Gecenin koyu karanlığında. Kalleşçe ve hunharca katledildiler Kızıлтаşlılar” (Dağcı, 2012,40).

Diğer bir eserinde ise: *“İşte biz böyle harp ettik. Birçoğumuz öldü. Ovalarda, dağ eteklerinde, ıssız çöllerde, yurttan uzaklarda, çok uzaklarda, taşsız, mezarsız unutulduklar. Birçoğumuz yaralı, hasta, ayaksız, kolsuz, yarım vücutla yabancı memleketlerde sürünerek ulu Tanrı'dan imdat bekliyoruz. Yurtta kalmış yavrularımızı, aksakallı babalarımızı, analarımızı, kızlarımızı Kızıllar hayvan vagonlarına doldurarak uzak, vahşi Sibiryaya ormanlarına sürüyorlar. Bir millet düşman kamçısı altında 'Vatan, Vatan!' diye inleyerek mahvoluyor. 1873'te Potemkin'in başladığı iğrenç işi bugün sarhoş, hissiz 'Malayostler' tamamlıyor. Yüz altmış yıl zulüm ve işkence, gözyaşı ve ölüm. Sibiryaya'nın kara ve vahşi ormanlarında, Avrupa çöllerinin ateşlerinde, azgın denizlerde ölüm tekneleri içinde, büyük,*

kahraman mağrur bir millet ezildi, eridi yok oldu. Kalanlar yurtlarından sürüldü. Düşünüyorum, Rusya bu büyük, kahraman, namuslu milletle neden böyle namussuzca hesaplaştı?” (Dağcı, 2015,117-118)

Savaş zamanında esir kamplarında topraklarından koparılarak tam anlamıyla varlığından bile haberdar olmadığı devletlerin safında mücadele veren insanların nasıl muamele gördükleri Cengiz Dağcı'nın tanıklığıyla gözler önüne hiçbir yanılmaca olmadan cesurca serilmiştir. Kendilerinin ne şekilde kandırıldıklarını dile getirmekten çekinmemiştir. Yalan ve hileyle ülkeleri ele geçirilmiştir. Yönetimi benimsedikleri takdirde can ve mal güvenliklerinin sağlanacağı söylenmiştir. En nihayetinde bağında, bahçesinde emek veren insanlar vatanlarından sürülmüştür. Hiçbir suçları olmadığı halde binlerce farklı eziyete maruz kalmışlar, nedenini sorguladıklarında ise aldıkları cevap onlardan farklı bir dil konuşmaları, farklı anlayışa, inanışa sahip olmaları gösterilmiştir.

“Düşmanım kim? Siz değil misiniz? Yalanla dolanla memleketimi istila ettiniz. Himayenize girmekle topraklarımız, malımız, mülkümüz, dinimiz korunacak diye, sizden öncekiler söz verdiler. Teslim olduk. O millet, yurdunu her şeyden çok sevdiğinden teslim oldu. Silahlarımızı bıraktık. Ya siz? 1932 yılının yazıydı. Kırım'ın kıyı köylerinde kan gövdeyi götürüyordu. Bağında, bahçesinde, bir avuç tarlasında çalışan babalarımızı sarhoş askerleriniz önlerine katmış, tüfeklerinin dipçikleriyle bellerine vura vura Yalta'ya sürüyorlardı...”(Dağcı, 2015,252-253).

Halkın yaşanan bu durumu nasıl nitelendirdiği Dağcı'nın kaleminde şu şekilde vücut bulmuştur: *“Tehlikeli günler yaşıyoruz. Karabasan çöktü bizim yurdun topraklarına. Suçumuz ne ki? Her yerde terör. Kentlerimizin huzuru bozuldu. Köylerimiz talan edildi. Okullarımızı, kiliselerimizi, kültür merkezlerimizi kapattılar. Malımız, mülkümüz yağma oldu. Sokaklar asker dolu. Kadınlarımızın ırzına giriyorlar. Suçsuzduk, suçsuzduk. Anlıyor musunuz? Hiçbir suçumuz yoktu. Tek suçumuz onlardan başka... Onlardan başka bir dilde konuşmamız. Bir suç mu bu? Baskına uğramamış tek bir ev, üyesi tutuklanmamış bir tek aile kalmadı. Ben de sorguya çekileceğim dönersem kente. Yollar kapandı benim için de”*(Dağcı, 2013,44).

Bir diğer eserinde Dağcı bu durumu şöyle ele alıyor: *“Sibiryaya, ölümden beter! Suçsuz, günahsız insanları, bellerine dipçik vura vura, evlerinden,*

ocaklarından karlı, buzlu yollara attıklarını ben kendi gözlerimle gördüm. Ana diyecek yaşa gelmemiş çocukları Sibiryaya ormanlarına sürdüklerini ben kendi gözlerimle gördüm”(Dağcı, 2014,225).

Tatar halkı yaşanan hiçbir şeyi unutamadı. 18 Mayıs 1944 günü yaşamak zorunda kaldıkları sürgünü her fırsatta kendilerine hatırlattılar. Çünkü hatırlayarak direnmeyi tercih ettiler. Bilinçte gerçekleşen durum, kabullenmesi saniyeler alacak kadar basit değildi. Yıllardır topraklarında özgürce yaşayan, kimsenin hiçbir şeyiyle ilgilenmeyen, duayla hayatlarını süsleyen bir halktı Kırım Tatarları. Bir gecede, 15dakika içinde hayatları değişti. Tüm değerleri, varlıklarını ortaya koydukları yapılar, benliklerini ifade eden alanlar yok edildi. Geriye onlara ait hiçbir şey bırakılmadı. Tek yapılacak şey ise hatırlamak ve hatırlatmaktır. Haklarını alabilmek, yapılan haksızlığın neden kaynaklandığını idrak edemeden başlarına gelen durumun kabul edilmesini sağlamak adına sürekli hatırlatmayı seçtiler.

“...Gene de hatırlatacağımız size Kara Mayısımızı: gözü dönmüş ordunuzla bir gece içinde bin yıl kendi toprakları üstünde yaşamış bir ulusu katar vagonlarına doldurup ölüme sürdünüz; evini, bağını, tarlasını, bahçesini, sığırını, atını, koyununu elinden alıp kendi yurdunuzdan getirdiğiniz insanlarınıza verdiniz; okulunu, camisini, kültür abidelerini yıktınız; mezarlıklarını kazdınız, dedelerinin kemiklerini mezardan çıkarıp attınız”(Dağcı, 2012,185).

Dağcı yazdıklarıyla hiçbir tarafa ait olmadığını göstermiştir. Yapmak istediği gelecek kuşaklara bir bilinç oluşturmaktır. Bu bilinç hali bir başka eserinde şöyle dile getirilmiştir: *“Kırımlıların tragedyası modern dünyada tanığı olduğumuz tragedyalardan biridir. Belki de en önemlisidir. Günümüzde Sovyetler Birliğinde Kırımlıların bir ulus olarak kendi varlıklarını koruma ve vatanları Kırım’a dönme yolunda verdikleri mücadele ile bu tragedyaya, yalnızca Kırımlıların özel durumlarında değil, Sovyet Rusya’sının kendi sınırları içindeki diğer ulusal toplumlara karşı takındığı tavır ve politikasında da çok önemli bir nitelik taşımaktadır. Önce anayurtları olan Kırım’dan sürülmeleri ve geride bıraktıkları bütün kültür ve tarihi eserlerinin, ibadet yerlerinin, mezarlıklarının barbarca yıkılıp yerle bir edilişi, sonra da uzun yıllar boyunca milli benliklerinin sistematik bir şekilde imha edilişi Sovyet Rusya’sında namuslu insanları uzun yıllar tedirgin edecektir” (Dağcı,2012,73-74).*

Başka bir eserinde ise şu ifadeler kaleme alınmıştır: “Yürü, yürü, yürü! Bu yol kurtuluş yolu. Kamplara götürüyorlar Almanlar esirleri. Ekmek verecekler esirlere... Ve onlar yürüyorlardı, umutla”(Dağcı, 2015,116-117).

Almanlar Kırım’ın tarihi sahnesindeki rolünü tamamlayamaya başlamıştır. Ruslar devreye girer ve Kırım halkını Almanlara karşı doldurmaya başlar. Almanların Kırım’ın köylerini talan ettiklerini, küçük büyük dinlemeden herkesi toplama kamplarına götürdüklerini, onların bir düşman olduğunu ve onlardan kurtulmaları gerektiğini belirtmiş bunun içinde Rusların yanında yer almalarının daha faydalı olacağını dile getirmişlerdir.

“Kırım Tatar Muhtar Cumhuriyeti’nin tebaaları! Rus milletinin kardeşleri, Tatarlar! Hitler’in haydutları Kırım’ı, Kırım’ın köy ve şehirlerini talan ediyorlar. Gece, gündüz sizin köylerinize girip, son hayvanınızı alıp Almanya’ya götürüyorlar. Sizin kızlarınızı gençlerinizi Almanya’ya toplama kamplarına sürüyorlar. Kırım’ın kuzeyinde birçok köyler yerle yeksan edildi. Düşman Kırım halkını imha ediyor. Aykılanınız! Sovyetler Birliği’nin orduları Dinyepr kıyılarındalar. Köylerinizde, şehir ve kasabalarınızda komünist partisi üyeleri etrafında birleşiniz. Kırım Tatarları! Topraklarınız düşman çizmeleri altında yağrulurken dağlara, ormanlara sığınınız! Haydut faşistlere karşı savaşan kardeşlerinize katılınız. Yok, ediniz düşmanı; Almanların oturdukları binaları, demir yollarını havaya uçurunuz. Geceleyin Alman avlamaya çıkınız. Tatar Muhtar Cemiyeti pek yakın bir zamanda hürriyetine kavuşacaktır...”(Dağcı, 2015,451)

Bu ifade bir diğer esere şöyle yansır: “Yaşamak zordu. Ama katlanıyorduk zorluklara. Bereketli yıllarda seviniyorduk, yüzümüz gülüyordu; Tanrı’ya şükrediyorduk. Uzun yıllar sürdü bu böyle. Günün birinde devrim çıktı merkezde. Ezilenlerin devrimi, dediler. Devrimciler emekli halkın hayatlarına mutluluklar, karanlıkta kalmışların hayatlarına ışık ve aydınlık getirecek diyorlardı. Ağa, efendi, köle, bey kalmayacak ortalıkta; köylüye toprak, işçiye iş verilecek, diyorlardı. Kızıl bayraklarına yazılıymış bütün bunlar”(Dağcı, 2012,101).

Komünizmin Kırım topraklarına girişini Cengiz Dağcı “Onlar da İnsandı” romanında bir ailenin gözünden anlatmıştır. Daha adını bile söyleyemedikleri komünizm denen şeyin kime ait olduğunu, ne anlama geldiğini bilmezler. Bekir’in karısı Esmâ da karınlarının doyduğuna şükredip sessizce oturmaları gerektiğini

söyler. Halk komünizmi canavar olarak adlandırır. Onunla hatta onun temsilcileriyle beraber memleketlerine uğursuzluk geldiğini belirtir. Komünizmin eşitlik ilkesiyle hareket etmesi dolayısıyla kimsenin özel mülkiyet hakkı olmayacak ve halkın elindeki topraklar alınıp devletin malı sayılacak, bundan sonra herkes kendi toprağında devlet için çalışacak ve herkes eşit oranda çıkarlara sahip olacaktır. Komünizm denen yapının, gücün kurulması için halkın desteğine ihtiyaç vardır. Halkın gücü olmadan hedeflenen stratejiyi uygulamak imkânsızdır.

“Biz köylülerin çalışıp çabalamaktan başka çaremiz yoktur, kazandığımıza şükretmeliyiz. / Komünizma gibi desene, baba! / Komolizma mı? / Komolizma değil, baba, komünizm! / Eeh, komolizma işte! Ama komolizmayı Ruslar uydurdular. Mademki Ruslar uydurdular, bizim millete uymaz. / Hayır, baba, komünizmayı Ruslar değil, Almanlar çıkardılar. Komünizmanın babası Karl Marks'tır. Haydi o Kala Mala'ları bırakın şimdi; geçin etli fasulyenin başına. Biz fakirlerin karnını ne Kala Mala doyurur ne de komolizma. Yemeğinizi yiyin de Allah'a şükredin. Toprağımız var, suyumuz var. Ne lazım daha bize?” (Dağcı, 2016,33)

Dağcı *O Topraklar Bizimdi* adlı eserinde halkın komünizme bakış açısını şu ifadelerle belirtir: “... Halk kendi kendiliğinde büyük bir güçtür. Komünizmin kuruluşunda halkın gücünden yararlanmalı. Halkın gücü yenilmez. Bolşevik Partisi ilk kurulduğu günden halka dayanarak, halkın gücüne dayanarak... Halk nedir? Bir milliyetçi halkı nasıl anlar? Evet, halk nedir? Halk benim, sensin, odur, biziz. Orada, eşikte çömelmiş oturan ihtiyar kadındır. Beşiği yanında yavrusuna ninni söyleyen anadır. Tarlada çalışan köylüdür. Halk nedir? Yeryüzünde yaşayan insanlar, onların bir arada bulunuşu. Halk nedir? Dil ile, törelerle, geçmişte birbirine bağlanmış, hatta birbirine benzeyen insanlar, insan topluluğu. Ya halkın gücü? Halkın gücü toplum olmasındandır. Ancak halkın bu gücünden yararlanmak için her şeyden önce halkı ya da toplumu kontrol altına almak gerekir. Halk kontrol altına alınmazsa bu güç olumsuz bir rol oynayabilir. Nasıl, ne gibi olumsuz? Komünizm ideolojisine karşı, yabancı ideolojilerce yararlanılır. Komünizmin kuruluşuna engel olan ideolojiler... Sözelimi halkın arasında bazı kişilerin zenginleşmesi. Kapital... Kapitalizm...” (Dağcı,2015,82)

Aynı adlı eserinde şu ifadelere de yer vermiştir: “Kızıl mısın diyorum, komünist misin? / Komünistim tabii, ne olacak? / Halk için mi çalışıyorsun? /

Çalışıyorum tabi, ya ne? / Komünistsin ha, halk için ha? / Benim komünistliğime dokunma... / Ben senin komünistliğine dokunmuyorum. Ol! Komünist ol! Git, saçından tırnağına kadar kendini öz halkının ve milletinin kanına boya. Kes bu halkı! Kes, doğru, öldür. Yok et bu milleti, yok et bu halkı. Bu atalar toprağı üstünde halkının bir tek ayak izi kalmasın. Yap, istediğini yap; ama yılan olma. Korkak olma. Halk için yapıyorum deme, doğruyu söyle. Anladın mı? Doğruyu, gerçeğı söyle. Niçin yaşadığını, kimin çıkarı için çalıştığını açıkça söyle bu halka. Öğretmenlerinden iğrenç yalanlar öğreniyorsun. Ama senin yalan söylemeye hakkın yok. Anlıyor musun? Yalan söylemeye hakkın yok. Yaptıklarını halk için yapıyorum deme. Kalbini aç, doğruyu, gerçeğı söyle. Öz halkını düşmanlarımla beraberce yok etmek için çalışıyorum de! O zaman gerçeğı, doğruyu konuşuyor diye kalbimde belki senin için bir acıma ve merhamet duyarım. Yılan olma! Gerçeğı söyle!”(Dağcı, 2015,140-141).

Kırım Tatarları kendi topraklarından sürüldükten sonra onlardan kalan yerlere Ruslar kendi insanlarını getirip yerleştirdiler. Tabi ki gelen Rus vatandaşları Kırimlılara ait olan ne varsa ortadan kaldırarak işe başladı. İşin can acıtan noktası ise yıllarca kahramanca savaşmaları sayesinde büyük bir devlet olan ulusun değerlerinden koparılması olmuştur. Bilinçsiz, hafızasız, mazisiz bir vatan oluşturulmaya çalışılmıştır.

“1939 yılının kışında, askere gitmeden önce, köyümüze uğradım. Evimiz Voronejli bir Rus ailesi yerleşmişti. Evin önündeki meşeler devrilmiş, ahşap kalbon merdiven kesilmişti. Eşik tahtasını kütük yerine kullanıyorlardı. Bahçemizi bakımsız, berbat bir halde buldum”(Dağcı, 2015,20).

Halkın hafızasız bırakılması adına yapılanlar bir başka eserde şu şekilde anlatılıyor: “Gözleve taraflarında, Canköy ve Eskikırım bölgelerinde köyler, yıldan yıla değil aydan aya boşalıyor, boş evlere ve ata mirası topraklara yabancılar gelip yerleşiyorlardı. En kötüsü, daha yüzyıl evvelsi gücü ve kahraman savaşçılarıyla büyük devletleri sarsan, kendi içinden büyük düşünürler ve sanatkârlar vermiş bir ulus kökünden kopup kendi benliğini unutuyordu” (Dağcı,2011,49).

Bir diğer eserde bu durum şöyle dile getirilmiştir: “19.yüz yılın ikinci yarısında, hele yüz yılın sonlarına doğru memleketin ekonomik gelişmesi ve yanı başlarında şehir burjuvazisiyle çatışmalar onları eski kalıplarından çıkmaya,

kılıklarını değiştirmeye ve yeni hayata ayak uydurmaya zorluyordu. Köylerde okullar açılıyordu; varlıklı aileler oğullarını seminerlere gönderiyorlardı; devlet kredileriyle, bizim ev gibi, eski köyün az uzağında yeni evler kuruluyordu; toplu ve alışık hayattan kaçanlar oluyordu; hayata taze g ve makine giriyordu” (Dağcı, 2015,31-32).

Bir diğer eserinde ise: *“Savaş yıllarından önce Kırımlıların Kırım’ın Yalıboyu dedikleri Karadeniz kıyısı bölgesinde Kırımlılar tarafından boşaltılmış köy ve kasabalara Rusya’nın ierlerinden getirilmiş aileler yerleştirildiler. Kırk yıl boyunca bu aileler o evlerde, o kasabalarda, o köylerde doğdular; torunları o köylerde, o kasabalarda büyüdüler; onlar da yerli ve Kırımlı oldular. Kırım’ın eski yerlilerine karşı büyük bir haksızlık işlenmiş olmasına rağmen Kırım Tatarları yürekleri içinde hınç, kin ve nefret taşıyan kimseler değillerdir; sen bu evden ık, bu köyü, bu kasabayı terk et; ben geri döndüm, ben oturacağım burada, diyemezler” (Dağcı, 2012,68-69).*

Rusların Orta Asya devletlerinin hepsine özenle uyguladığı sürgün politikasının başka bir kaynaktan olmayacak şekilde belgelenmiş şekli Cengiz Dağcı’nın romanlarında mevcuttur. Yaşanmak zorunda bırakılan şeyler birinci ağızdan mübalağa olmaksızın anlatılmıştır. Romanlar bu açıdan değerlendirildiğinde birçok tarih kitabını geride bırakarak tarihe tüm çıplaklığıyla tanıklık etmiştir.

“Günün birinde nasıl oldu, niçin oldu bilmiyor kimse, Tanrı değil; buhran gibi, kasırğa ve tayfun gibi, deprem ve şiddetli rzgr gibi doğal üstün bir g de değil ama elleri silahlı ve silahlarıyla doğal hayatı dizlerine getiren birileri geldi. Bunlar bize gerek, dediler ve atımızı aldılar, koyunlarımızı aldılar elimizden, sonra bağımızı aldılar, tarlamızı, bahemizi aldılar, sonra evlerimizi aldılar, daha sonra da bu topraklar üstünde yaşamaya hak sahibi değilsiniz dediler ve ihtiyar, genç demeden hepimizi silah altında topladı ve aşsız, susuz trenlerin kilitli vagonlarına doluşturup yurdun binlerce mil uzağına ve bilinmezliğe götürüp bıraktılar bizi. Ağlar ana, ağlar baba: “ Bardak dolu su mudur? / Sibir yolu bu mudur? / Hey Allah’ın zalimi / Yapacağın bu mudur?” diye yakınırdedeler” (Dağcı, 2011,21).

Cengiz Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler adlı eserinde sürgün halini şöyle dile getirmiştir: *“Srleceğimiz gün burnu daha da uzayacak Zhre Hanımın. Bin bir türlü güçlükle ayağa kalkacak. Sürgün trenlerinde burnu uzayıp solacak; ne gün ışığı*

ne de lamba ışığı parlatacak Zöhre Hanımın burnunu. Sonra ölecek Zöhre Hanım; burnu öyle sarı sarı. Bizler, sürgün treninde bütün gün boyunca onun soğuk bedenine, soluk ve renksiz burnuna bakacağız. Sonra geceleyin ıssız bir istasyon köşesinde duracak trenimiz; açılacak demir vagonlarımızın demir kapıları ve sarıp Zöhre Hanımın soğuk bedenini Kırım'da dokuduğumuz bir yorgana, demir yolu kıyısına bırakacağız; sonra vagonlarda ölümüz ve dirimiz gene uçacak trenimiz uzağa uzağa; ve kimsemiz, söylemeyecek sürgün trenlerinde; “Bir dünyada üç nesneden korkarım: Bir ayrılık, Bir yoksulluk, Bir ölüm...”(Dağcı,2015,183-184)

Kırım Tatarları kolay günler geçirmediler. Tüm cephelerine saldırılarak kimliksiz, vatansız, topraksız bırakıldılar. Ama yaşadıkları hiçbir zorluk onların pes etmesinde etmen olmadı. Tam tersine her defasında ayağa kalkıp haklarını kazanmak uğruna mücadele ettiler. Sovyetler Birliği komünizm ideolojisi altında eğitim almak zorunda kalsalar da çocukları aslolan kimliklerini unutmadan hatırı sayılır statülerin sahibi oldular. Baskı, zulüm, yok etme ideali ne denli canlılığını koruduysa Tatarların da yaşamak arzusu o denli güçlü oldu

“Son yarım yüzyıl içinde korkunç, bazı durumlarda akla sığmaz sınavlardan geçtiler Kırimlılar. 1933-1941 yılları arasında Kırım köyünün yıkımının yanı sıra, ruhsal ve kültürel katliamları ve toplumun çağdaş dünyada yaşayabilmesi için zaruri olan aydın sınıfının katliamı, toplu sürgün denli korkunç oldu. Buna rağmen hayatın ve zamanın gerçeklerine yönelik çalışmaları ile ulusal varlıklarını besleyici ve koruyucu doktorları, atom fizikçilerini, yapı mühendislerini, tarım ve endüstri uzmanlarını, Sovyetler Birliği'nce ünlü sporcuları, yazar ve şairleri verebildiler kendi aralarından. Baskı ve Kırım ne denli güçlü ve korkunç olduysa, ulusça direniş ve yaşamak iradeleri de o denli sağlam ve güçlü oldu Kırimlıların” (Dağcı, 2012,83).

Bir başka eserde ise: *“Bir ulusun kendi tarihi toprakları üstünde yaşama hakkı doğal bir haktır; doğal olduğu kadar kutsal bir haktır da. Bu haktan hiçbir kimse ve hiçbir güç yoksun edemez onu. Modern dünya tarihinde bu haktan yoksun edilmiş veya yoksun edilmeye çalışılmış bir tek ulus Kırimlılardır”*(Dağcı, 2011,41).

Yaşamak ve hayatta kalmak adına ölmek de öldürmek de makuldür. Ölüm çoğu zaman ürpertici vasfıyla hafızlarda yer edinir. Ama Dağcı birçok kez ölümle burun buruna gelmiş olması dolayısıyla ölümün korkutucu bir yanının onda

kalmadığını dile getirir. Yaşadıkları yüzünden insanlığından uzaklaştığını ve zaten yok olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle ölümün korku veren bir tarafının olmadığını Anneme Mektuplar adlı eserinde annesiyle konuşurken vurgular.

“Korkunç olamaz benim için ölüm. Çünkü ben korkunç bir dünyada yaşadım. Belsen, Auschwitz, Babiyar, tutsak kampları, sürgün trenleri, Gulag kampları... Acımasız bir dünyada ve insanlıklarını unutmuş insanlar arasında yaşaya yaşaya kendi insani özelliğimi de yitirdim. Belki daha fazla, Kızıltaş insanların yok edilmişlerine suskun bir seyirci olarak kalmakla, bir insan olarak, kendimi de yok ettim”(Dağcı,2012,437).

Bir başka ifadede ise: *“Yirminci yüzyılın ortasına yaklaşıyoruz. Yarım yüzyılımızın başlıca özelliği insan katliamı. Savaşsız da öldürülüyoruz. Daha kötüsü, yurtlarımızdan sürülüyoruz. Yirmi yıl boyunca aynı yatağı paylaştığın kocanın Salovki kamplarındaki ölümü yüzünden duyduğun hüznün, benim burada, bu kampta ölenlerin cesetlerini çukurların dibine atarken duyduğum üzüntüden çok farklı değil”*(Dağcı, 2015,219-220).

Yine bir diğer ifadeye göre: *“Ne fark eder! Eskide de esirdik. Her zaman esir olduk. Canımızı kurtardık ya! Savaş bitti bizim için. Sağız. Yaşıyoruz. Önemli olan yaşamak!”*(Dağcı, 2015,103)

3.2. Milli Kimlik Algısı

Milli kimlik algısını açıklamaya başlarken Dağcı'nın şu ifadelerine yer vermek konunun özeti niteliğinde olacaktır: *“Polonyalı muhacir yazar Czeslaw Milosz'un: ‘Anayurt dediğin dil'dir aslında.’ Sözlerini benim kadar hiç kimse anlayamaz dünyada. Her şey dile bağlıdır. Benim durumumda yurt dediğin gerçekten dilden başka bir şey değildir. Bugüne dek düşünce özgürlüğümü koruyabildiysem, dille koruyabilmişimdir; yurdumun toprağı, dağı, bağı, denizi, çiçeğı, böceğı, insanıyla yaşayabildiysem dille yaşayabilmişimdir. Dilini umursamayan özellikle yabancı bir ortamda, dilini yitiren bir insan, diden fazla bir şey yitirir. Yurdu ve insanları pörsüye pörsüye, ağara ağara dönmemesine silinip gider onun gözlerinden ve yüreğinden. Gene de bir insan olarak yaşayabilir belki; ama o artık*

kendi yurdunun insanı olamaz; içinde yaşadığı, dilini benimseyip kabul ettiği yabancı milletin insanı da olamaz” (Dağcı, 2012,82).

Bir milletin, bir ulusun özgürce yaşayabildiği toprak parçası üzerinde kendine has dilinin konuşulur olması milleti millet yapan en önemli husustur. Dil, sürekliliği sağlayan, gelişen ve değişen canlı bir varlıktır. Etnik birlikten söz edilen topluluk içerisindeki bağı güçlendirir ve cemaat arasındaki iletişimin gücünü artırır. Ekim devrimi öncesine kadar Orta Asya toplulukları arasında böyle bir dil birlikteliği söz konusu iken yaşanan olumsuz durumların ardından bu birliktelik bir daha kurulmamak üzere dağılır. Aslında böl, parçala, yönet stratejisiyle hareket eden Sovyet Rusya için bu yapının temelleri çok önceden yavaş yavaş atılmaya başlanmıştı. İlmek ilmek dokunan hayaller gerçeğe buluşacak ve bütünlük ortadan kalkacaktı. Bir milleti kimliksiz bırakmanın en pratik yolu önce dilini değiştirmek ardından kültürel değerlerinin hepsini yok etmek veya değiştirmektir. Çünkü bu vesileyle toplumsal bir varlığı statik olarak bir arada tutan ana damarlar kesilmiş olacaktır. Ortak hiçbir değer kalmayacak, değerden de öte bu değerlerin ifadesi noktasında sıkıntı yaşanacaktır. Çünkü konuşulacak ulusa ait bir dil mevcudiyetini kaybetmiştir. Siyasi oluşumlar içerisinde diğer Orta Asya devletlerinde olduğu gibi Kırım Tatarlarına karşı da nasıl bir oyun oynandığı ve bir ulusun nasıl benliğinden uzaklaştırıldığı dikkat çekicidir. Milli kimliği yok edilmek istenen halk öncelikle onların bir arada hoşgörüsü, sevgi içerisinde, huzur içerisinde yaşamasını sağlayan en önemli yapı taşlarından biri olan dinden uzaklaştırma çalışmalarının kurbanı olacaktır. İslam dinini benimsemiş olan halk bir anda kendi dinini, inancını bırakıp başka bir anlayışı kabul etmeyeceğinden planlı bir şekilde hareket edilir. Halka dinle ilgili yeni öğretiler sunulurken gözleri boyanmaya çalışılmış ve Rusların yanında yer alıp Hristiyanlığı, ortodoksluğu benimsemeleri dâhilinde imtiyaz sahibi olacakları bildirilmiştir. Sırf kazanacağı imtiyazların cazip gelmesi durumunda milli hisleri pek de yeterli olmayan Tatarlardan kendilerine yandaş bulacak ve bu kişiler üzerinden halkın üzerinde nüfuz sağlamaya çalışılmıştır. Tek gaye Müslüman birliğini yok ederek dili, dini, kültürü, tarihi farklı birçok topluluk meydana getirmektir. Çünkü bir milleti yok etmenin ilk adımı dilini değiştirmek ardından tarihini yok etmektir. Böylece hafızasız bırakılan mankurt insan yığınları elde edilecek ve nasıl isteniyorsa o şekilde kullanılacaktır.

Roy (2016,63) Orta Asya halklarının nasıl imal edildiğini ele aldığı çalışmasında, Rusların Müslüman Tatarlar üzerindeki planları hakkında önemli noktalara değinmiştir. O noktalara bakıldığında şu hususlar göze çarpar: Çarlık yönetiminin ilk zamanlarındaki devlet düşüncesine bağlılık, çarlar hiçbir zaman Müslüman Tatarları devlet yönetiminde kullanmaktan tereddüt duymamış olsalar da, Ortodoks Hristiyanlığa dönülmesi gerektiği fikrini zorunlu kılıyordu. Bu bir asimilasyon politikası vasfı taşıyordu. Ortodoks olmalarının karşılığı olarak Müslümanlara ulusal ya da etnik bir grup olarak tanınma fırsatı sunuyor, kendi dillerini konuşmaları noktasında özgürlük veriliyor, üstelik adetlerini, gelenek ve göreneklerini sürdürme şansını tanıyordu. Bu amaçla İncil Tatarca'ya çevrildi ve 1803'te uzmanlar tarafından Tatarca bir de ilmihal hazırlandı. Diğer taraftan Müslüman halkla ilişkilerin düzenlenmesinde, Hristiyanlaştırma yoluyla bütünleşme fikrine nazaran hoşgörünün ön planda olduğu ve azınlıkları gözeten bir yapı da görülür: Müslüman cemaate araçsal bir nitelik atfedilmesi. Böylece tamamen birbirinden farklı sadece siyasi uygunluk paydasında buluşan iki topluluk arasında bir uzlaşma olarak kabul edilir. II. Katerina ise Müslümanları kontrol altında tutmak adına Ruslara bağlı olmaları karşılığında statü sahibi olabilecekleri teklifinde bulunur.

Bir başka yerde ise Roy (2016,81) şu ifadelerle yer verir. Sultan Galiyev'in daimi bir şekilde bahsettiği bir halk vardı: Müslüman halk. Bu Müslüman halk Türk dilli Müslümanların tamamını içine alıyordu onun bakış açısına göre. Çarlık zamanında ortaya çıkan Panislamistlerin tanımladığı şekliyle Müslüman cemaat kavramını tekrar ele alarak incelemiş. Bu incelemeyi yaparken din etkenini göz ardı etmiştir. Geriye kalan dil ve kültürdür. Ona göre Müslüman topluluğun kendine ait bir komünist partisinin olması şarttı. Burada varlığı hissedilen durum laik bir Panislamizm'dir. Stalin öncesi Müslümanlara ait komünist partinin kurulması adına girişimlerde bulunuldu. 1918'de Rus KP'sinin Müslüman kanadı kısa bir süreliğine 'Türk KP'si' adını aldı. 'Ulusal komünistler' ise boş yere Türkistan'ın ulusal devletler halinde bölünmesi fikrini bir kenara bırakıp kendi komünist partisine sahip çıkacak bir Turan ya da Büyük Türkistan uğruna emek harcamışlardır.

Hayit'e göre (2000,71) Türkleri Sovyetleştirmenin, Hristiyanlaştırmanın ilk, belki de en önemli adımı onların çeşitli vilayetlere bölünmesidir. 1924 yılında Türkistan beş parçaya bölündü: Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan

ve Tacikistan. Türkistan kelimesini telaffuz etmek yasaklandı. 1946 yılında Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ortadan kaldırılarak Ukrayna'ya dâhil edildi.

Baymirza Hayit'in (2000, 81) Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri adlı eserinde belirttiği bir diğer ifadeye göre, Türkistan terimini kullanmak yerine Orta Asya terimi kabul edilir. Türkistan kelimesinin yasaklanışının asıl sebebi irdelendiğinde Türk yurdu adını yok etmek, Türklük bilincini unutturmak, Türklerin varlığını kabul etmemek gibi vaziyetlerle karşılaşmaktadır.

Aça' ya göre Çarlık Rusya'nın egemenliğini gösterdiği bölgeler genel olarak Türklerin ikamet ettikleri bölgelerdir. Rus egemenliğine girmiş olan Türkler, aralarında her ne kadar Müslüman olmayan yapıları barındırsalar da genellikle Müslüman kimliğini benimseyen kişilerdi. İşgal ettikleri kısımlarda yaşayan nüfusa karşı Rus Ortodoks Kilisesi ile ortak hareket eden Çarlık Rusya'sı, 16. yüzyıldan itibaren başta Volga ve Kama bölgeleri olmak üzere, misyonerlik faaliyetlerinden cüzi miktarlarda yaralanmıştır. İlk hedef "kâfir" olarak nitelendirilmiş olan milletleri Hristiyanlaştırarak Rus kültür dairesine yerleştirmektir. *"Sovyetler Birliği döneminin Rus alfabesi, yerel kimlikler ve ana dillerle Sovyetleştirmeyi amaçlayan "milliyetler politikası" ile birlikte, genellikle Türklerin yaşadığı bu bölgelerde Rusçanın bir eğitim, bilim ve devlet diline dönüşmesine, Rus alfabesinin yaygınlaşmasına, yerel kimliklerin ortak dile, kökene, geçmişe ve inanca dayalı millet bilincini ortadan kaldırır bir şekilde öne çıkmasına, farklı farklı milletler olma bilincinin gelişmesine, konuşma dillerinden ayrı ayrı yazı dillerinin meydana getirilmesine, bazı Müslüman olmayan grupların Hristiyanlaşmasına, başta okuryazarlar ve aydınlar olmak üzere, insanların kitleler halinde Rus düşünce biçimini benimsemelerine, İslam inancının zayıflamasına neden olmuştur."* Çarlık idaresinin Rus Ortodoks Kilisesi ile ortak hareket ettiği dinsel fanatizmi ve şovenizmi esas alan ideolojileri, Sovyetler Birliği zamanında, din olgusu geçersiz kılmış, "milliyetler politikası" adı altında daha sistemli bir şekilde sürdürülmüştür. Mehmet Aça, Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği dönemlerindeki Rus olmayan kesimleri Ruslaştırmayı amaçlayan eğitim politikaları arasındaki eşdeğerliği şu sözlerle ifade etmiştir: *"Bu yönüyle Sovyet yönetiminin planı, taşıdığı anlam itibarıyla Hristiyan misyoneri İlminkiy'in planından hiçbir surette farklı değildir. İlminkiy'in planı muhteva olarak şu formüle dayanıyordu: 'Türk dillerine Rus Alfabesinin İthali + Anadil yoluyla*

Hristiyanlaştırma=Ruslaştırma. Sovyet Rusların niyeti ise: *'Rus Alfabeti + Anadil yoluyla komünistleştirme=Ruslaştırmadır'* (Aça, 2014,221).

Alfabe değişikliği eşittir dil değişikliği, yeni bir dildir. Roy'a göre Orta Asya Türklerinin izlediği alfabeler; 1923-1928 yılları arasında Arap alfabesi, 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesi, 1940'ta Kiril alfabesidir. Günümüzde bazı devletler tekrar Latin alfabesini kullanmaya başlamıştır. Sovyet dilbilimciler Kiril alfabesine geçerken her ulus için ayrı bir alfabe hazırlamış ve aralarında ortaklık bulunmaması hususunda oldukça titiz davranmışlardır. Yeni alfabe oluşturulurken lehçeler arasında bulunan küçük de olsa farklılıklar tespit edilmiş ve oluşturulan farklılıklar kural haline getirilmiştir. İlmek ilmek işlenen plan sayesinde yetişmekte olan yeni nesil çocuklar eskiden verilmiş olan yazılı eserlere ulaşamayacaktı: *"Her kültüre bir kurucu ata, genellikle bir şair tayin ediliyor, böylece içerik sorunu da azaltılıyordu: Türkmenler için Mahtum Kulu, Özbekler için Ali Şir Nevai, Tacikler için Rudeki..."* Bu bölünmeler sonucu Müslüman dillerinin birden fazlasını konuşabilmek mümkün değildi. *"Ulusal kimlik gerçek bir kültürün canlandırılması ya da desteklenmesi üzerine değil, zayıf bir içeriğin bir kodun üzerine kurulmuştur. Gerçek içerik Sovyet edebiyatı ya da Rus kültürüdür. Ulusal kültürler aşağı konumda tutulmalıdır. Bunun amacı gerçekten kendisini yetiştirmek isteyen kişiyi Rus kültürüne döndürebilmektir; ulusal kültür, kültürel talepleri karşılayamamalıdır"* (2016,119-120).

Kırımli'ya göre (2010,196).Kırımli öğrenciler arasında cereyan eden, Türk adı mı yoksa Tatar adı mı öncelikli olmalı, tartışmasına Gaspıralı da dâhil olur. Gaspıralı bu ikilemi, yol gösterici vasfını yüklenerek açıklığa kavuşturmak ister. Aslında Türk ve Tatar arasında hiçbir farklılık olmadığını ve her ikisinin de aynı anne babanın çocukları olduğunu dile getirir. Bu ayrımın yani Türk olan millete Tatar denmesi durumunun onları bölmek ve kolayca eritmek için Ruslar tarafından verildiğini belirterek doğru yola ışık tutmuştur.

Yine Kırımli'nın ifadesine göre (2010, 151) Gaspıralı, Tatar kavramını Türk olgusundan ayrı bir dil ve etnik kimlik olarak kabul edilip kullanılmasına karşı olduğu için tüm Türk bölgeleri için ortak edebi Türkçeyi zorunlu eğitim dili haline getirmişti. Ne yazık ki Türk hakları için ortak bir edebi dilin yani Türkçenin mi yoksa her halk için ayrı bir dilin mi kabul edileceği tartışması 1917 yılına kadar nihayete kavuşmadı. Lakin Gaspıralı'nın ortak dil çalışması bu nihayetsiz ortamda

dahi neticeye ulaşmamış olmadı. Az da olsa tesirini gösterdi. 1920'lerdeki bazı bölgelerde Türk yazı dilleri arasındaki farklılığa bakıldığında az olması bunu kanıtlar niteliktedir.

Roy'un ifadesine göre (2016,117) aynı dil ailesine ait lehçeler arasında bariz bir ayrım olmayınca her milletin kendine ait bir dilinin olması, onu yazılı hale getirerek kullanması esasına dayalı bir dil politikası güdülmüştür. Bir ulusun dil ile tanındığını, varlığını ispat ettiğini kabul eden Sovyetler değişim yapılırken de bu esası temel almıştır. Bu ifade idrak edildiğinde göze çarpan şey farklılıklar üzerine kurulmuş/ kurulacak olan ulusların dil içindeki lehçe farklılıklarını arttırmak olacaktır.

“Demek oluyor ki milli lisanımız Tatarca ve tahsil-i ibtidaiyemiz de bu Tatarca ile edilmek lazım gelecek. Vay politika, politika, mekteplere girmez isen ne güzel olurdu. Tatar kavmi mevcut değil, Tatar dili malum değil. Lisanımıza her ne isim verilirse verilsin, hakikat-i halde Türk dilinden başka bir şey olmayacaktır. Rus ve Osmanlı tarihleri Rusya Müslümanlarına garaipen olarak Tatar adını vermişler, fakat bizi Tatar edemezler. Hatta kendimiz bile Tatarız diye ikrar etsek yine hakikati çürütmek mümkün olmaz”(Kırımlı, 2010,150).

Dağcı'da ise bu durum şu şekilde ifade edilir: *“Hep Türkistanlı, bundan sonra Tatar, Kırgız yok, hep Türkistanlı... Hepimiz Türkistanlıyız, kan kardeşiyiz. Türkistan toprağında Rus gâvurunun ayak izi bile kalmayacak...”*(Dağcı,2015,242).

3.2.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Milli Kimlik Algısı

Bir dil bir insan, nev'inden atasözü mevcudiyetini korur. Yeri geldiğinde laf olsun diye söylenip geçilen bu cümlenin satır altı okuması yapıldığında hafife alınmayacak bir değere sahip olduğu görülür. Dil, milliyetçilik fikrini besleyen ana damardır. Özgün bir dil yapısı olmayan bir halktan, bir millet olarak bahsetmek mümkün değildir. Hayat bazen başka topluluklar içinde yaşamak zorunda bıraksa da karanlıktaki yola ışıktır dil. Cengiz Dağcı vatanından ayrı topraklarda günlerini tamamlasa da dili sayesinde zorluklara direnmiş ve yine dili sayesinde kendisini vatansız, kimliksiz, doldurulması gereken boş bir levha olarak görmekten kurtulmuş,

kendisine gönlünün derinlerinde kendi dilinin konuşulduğu, kendi çiçeklerinin ekildiği, kendi baharını kokladığı bir millet, bir vatan yaratmıştır. Eserlerinde de her defasında bu mevzuyu önemle dile getirmekten yüksünmemiştir.

“Buralarda Rusça bilen pek az. Konuşanlar var ama dediğiniz gibi çok değil. Konuşanlar da sizin gibi konuşmuyorlar. Güçlülükle. Bizim için yabancı bir dil. Ama güzel bir dil. Güzel olabilir. Ama biz ayrı bir milletiz. Kendi yurdumuzda ve kendi aramızda öz dilimize daha büyük önem veriyoruz”(Dağcı, 2016,54).

Milliyetçilik, milli kimlik algısı dil üzerine inşa edilmiş olgular olabilir. Ama yekten bir husus mevcut değildir. Toprağınla ilgilenmek, insanını sevmek, alın terinle çalışmak, emek verdiğin, sevgi gösterdiğin toprağından elde ettiğın ürünleri satabilmek... Bu ve bunun gibi vesileler ile farkında olmadan gelişme kaydedildiği fark edilecektir. İlla ki aynı dili konuşmak milliyetçilik için gerekli olan tek şey değildir.

“Milliyetçilik ne Lehçe-i Tatari ne Lehçe-i Türki öğrenmek ve öğretmekle olur. Toprağına bak, bağının her kütüğünü kendi kanından ve etinden doğmuş bir evladını sever gibi sev, güzel tütün, güzel meyve, güzel üzüm yetiştir, alın terinle, sevgiyle yetiştirdiğın bunları satmayı da öğren. İşte o zaman senin toprağında mektepler de yükselir, trenler de işler. O zaman yorgun saatlerinde istersen sırtüstü uzanıp Hkaye-i Minkacan Hanım Hikâyesini oku. Muhammediye'yi, Seyyitbattal'ı, Letaif-i Hoca Nasreddin'i de oku. Ahırında gözü irinli ineğı, evinin çökük toprak damı altında yarı hasta ve sakat karısı ve yavruları, ömrü boyunca eşeğinin ardından Topkaya'ya inip çıkmaktan başka hiçbir şey bilmeyen bizim köylüye de, Kırgız çobanlarına da, Hiva ve Buhara dehkanlarına da Lehçe-i Türki öğretmek milliyetçilik değildir. Bağ bahçesi benim bağım ve bahçeme benzeyen, benim gibi düşünen ve toprağıını benim kadar seven bir Türkmeni, en kaba mahalli lehçesiyle konuşsa bile, emin ol ki, senin Lehçe-i Türki okumadan da anlarım ben”(Dağcı, 2016,23-24).

Türk olmak, insanı güvende hissettiren ve huzur veren bir düşüncenin karakteri olmak; milli varlığını her koşulda hiçbir ayrıma göz yummaksızın özgürce dile getirmektir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sinde dile getirdiği gibi: “...Muhtaç olduğın kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur...” ifadesi Kırımlı bir yazar tarafından kaleme alınacak; her işe Türk'üm diyerek başlarsan o zaman

kendindeki gücü göreceksin, sözleriyle kâğıda dökülecektir. Dağcı'nın romanlarındaki bu kısımlar okunduğunda onun aracılığıyla bir halkın milliyetçilik kavramını algılayışını öğrenmiş ve belki de sığ bir görüşün ötesine geçemeyen, ırkçı bir nitelik üstlenmiş olan milliyetçilik ideali yeni bir bakış açısı kazanmış olacaktır.

“ Her işine, Türk'üm; onun için yaşıyorum, onun için yapıyorum diye başlarsan sana lüzumlu kuvveti, kabiliyeti, damarlarındaki kanda bulursun” (Dağcı, 2015,166).

“Türk bayrağı! Evet, Türk bayrağı!.. Bütün bayraklardan yüksekte, bütün bayraklardan şanlı, bütün bayraklardan güzel üç bayrak!... Türk bayrakları beni şaşırtmıştı. Evet, Türkler! Ama nasıl? Nereden? Hemen barakalara koşmuştum, heyecan içinde Türk araştırıyordum. Üç barakada ağızlarına kadar Türk doluydu. Genç, ihtiyar, çocuk, kadın, hepsi Türk, bizim Türkler, Kırimlılar... Amerikalı, kimsin diye sorarsa lamı cimi yok! Türk'üm! Vesselam. Amerikalı, nerelisin diye sorarsa gene lamı cimi yok; Türkiyeli! Eskişehirli, Ankaralı, Türkiyeli vesselam” (Dağcı, 2015,188).

Bir başka eserde ise Türk olmanın hissettirdiği bilinci şu ifadelerle anlatmıştır: *“Neden korkacaktı? Türk yurdunda doğmuştu. Kırim'ın güneşinde büyümüştü. Damarlarında ateş gibi sıcak kırmızı Türk kanı akıyor muydu? Nice nice saltanatlar gelip geçmişti. Nice zalimler bu memleketi, bu toprağı kemirmişler, kanlara bulamışlardı, fakat dinden, haktan, namustan doğan bu Türk milletinin ruhunu hiç kimse, vahşi kara, hiçbir kuvvet kıramamıştı; Rus komolizması da kıramazdı” (Dağcı, 2016,210).*

Kırım Tatarları tarih boyunca horlanmış ve dışlanmış bir toplumdur. Masumiyetleri, iyi niyetleri hep oyuna getirilmiş, ezilmiş bir halktır. Ne durumda olurlarsa olsunlar vatan toprağına duydukları sevgi, bağlılık hiç azalmamıştır. Kırim hasretini duymadıkları, vatanlarına kavuşacakları günü hayal etmedikleri bir saniyeleri bile olmamıştır. Benliklerini, kimliklerini koruma noktasında beklenilenin üzerinde bir başarı göstermişlerdir. Tatarlar tarihin her evresinde mevcudiyetini idame ettirmiştir. İyi ya da kötü yaşanacak olan ne varsa halk birlikte hareket eder. Ya birlikte refaha kavuşurlar ya da birlikte kötülüğün gölgesinde yaşamaya çalışırlar.

“Maruz bırakıldıkları feci ve çok tehlikeli durumlara rağmen, Kırım’a sevgi ve bağımlılıkları Kırımlıların yüreklerinde hiçbir zaman sönmedi. Kıyas yerindeyse eğer, yanıp kül olduktan sonra canlanıp kendi külleri içinden havalanmış bir Phoenix kuşu örneği bu Kırımlılar. Bugün komünist partisi üyeleri de dâhil, sürgün edildikleri yerlerinde Kırım’ın hasretini çekmeyen, Kırım topraklarına dönecekleri günü beklemeyen bir tek Kırımlı yoktur. Geçmişinden kopmuş bir toplum kendi geleceğini kuramaz. Aradan geçmiş bunca yıl sonra benliklerini koruma, milli kültür ve sanatlarını sürdürme yolunda şaşılacak canlılık ve başarılar kaydediyorlar Kırımlılar...” (Dağcı, 2012,74)

Kırım halkının bu durumunun bir başka ifadesi ise: “Yeniden yeşereceği, gövdesinden taze filizlerin fişkiracağı sona erdi sanılan bir ağaç değil mi Kırımlılar? Ulusça bağımsızlıklarını yitirdikleri günden başlayarak ağacın dalı budağı kesilmediği bir devre geçmedi. Gene de taze filizler fişkirdi gövdesinden. Filizler kalınlaşıp dal budak olmasına zaman kalmadan tekrar kesildiler. Gövde yeniden filizlendi. Sonunda kökünden kesilip uzak, ıssız ve kısır bir toprağa atıldı. Orada da yeni filizler fişkirdi gövdeden; filizler dal oldu; dallar uzadı uzadı, ağacın bin yıl önce dikildiği toprağa ulaştılar” (Dağcı, 2012,143).

Cengiz Dağcı, Tatarlara Kara Tatar dendiğinden bahseder Yansılar’ da. Hatta Tatarlara farklı sıfatların verildiğinden, Tatarların kimliklerini arayanlar olduğundan bahseder ve ekler. Onların kimliği en başından bellidir ve Tatarın karası ya da başka bir rengi hiçbir zaman olmamıştır.

“Bugünlerde Kırım Tatarlarından o denli söz ediliyor ki, biri çıkar da elini tarih torbasının dibine dek sokup iyice karıştırırsa, yalnızca kara Tatar değil, torbanın bir köşesinde saklı kalmış boynuzlu Tatar, kuyruklu Tatar, hatta bir yeşil Tatar da bulabilir sanırım. Kırım Tatarlarının kimliklerini arayanlar Kırım Tatarlarının kendileri değildir tabi. Çünkü onların kimliği onlar için kesin ve belirlidir. Ne Ankara savaşı yıllarında ne hanlık devrinde ne de son iki yüz yıl işgal altında; Sudak, Otuz, Tarktaş, Üsküt, Gurzuf, Eski Kırım gibi tarihi kent ve kasabalarda kıvrıcık kara saçlı, mavi veya yeşil gözlü, biraz klasik Rum tipine veya Cenevizlilere benzeyen esmer Tatarlara rastlanırdı ama Tatar’ın karası yoktu ve hiçbir zaman olmadı Kırım’da” (Dağcı, 2012,64).

3.3. Kültürel Algı

Kırım'ı' ya göre (2010, 37). Kırım Tatarları 18.yüzyılın sonundan 19.yüzyılın sonuna kadar her alanda büyük kayıplar yaşadı. Kültürel anlamda yaşadıkları ise hafıza kaybından öte değildir. Özellikle eğitim imkânları sınırlı olduğu için çaresizlik içinde izole edilmeye maruz kalmış Tatar halkı, Rusların bunu fırsat bilerek kendi okulları vasıtasıyla masum halkı Ruslaştırma ideallerini kabul etmek zorunda bırakılmışlardır. Rusların izledikleri politikaya dikkat edildiğinde Tatarların kültürünü muhafaza etmek ya da geliştirmek gibi bir amacının olmadığı gözler önüne serilir. Kırım Tatarlarının tarihini, dilini, edebiyatını öğreten hiçbir yer yoktu. Kırım'da tatarca gazete, kitap vb. basılmıyordu. Kültürel varlığın maddi tarafını oluşturan yapı ise ya çoktan yok edilmişti ya da ilgisizlikten, bakımsızlıktan yok olup gitmişti. Sözün özü, Kırım Tatarlarının kendini geliştirerek modern bir millet haline gelip de mevcudiyetini devam ettirebilmesi imkânsızdı.

Hayit'e göre (2000,97) Türk yurtlarına yapılan işgallerden sonra bu toprakları kolonize ederek Türk kültürünün etkisini yok etmek adına bu topraklara farklı milletlerden insanlar getirilerek yerleştirilmiştir. Türk yurtlarında Slav kavimleri çoğunluğu teşkil etmektedir. Türk topraklarını işgal ederek egemenlikleri altına alan devletler Türk halklarını birbirinden ayırmanın yollarını kollamıştır. Türkistan 1924 yılında beş farklı millet haline getirilmiş, Türkistan kelimesi lügattan silinmiş, Sovyet Cumhuriyeti halini alması hususunda zaruriyet söz konusu olmuştur.

“Türkistan'ın milli gelenekleriyle mücadele, Sovyet koloni siyasetinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sovyetler milli gelenekleri ortadan kaldırıp yok etmekle halkın dayandığı temel taşları söküp atmaya ve böylelikle de milleti, komünizmin muti bir aleti haline getirmeye çalışmaktadırlar. Dikkate değer bir noktadır ki milli adet ve değerlere bağlılık, vefakârlık, Sovyetlerce ceza tedbirleriyle karşılanmaktadır...”(Hayit,2000,109)

Naskali ve Şahin'e ifadesine göre (2007, 246).Rus işgali altında Türklerin dillerine müdahil olma hali Bolşevik ihtilali ya da Stalin rejimiyle başlamış sayılmaz. Ruslar, zorla ele geçirdikleri Türk yurtlarında daimi hâkimiyet kurmak adına Türkleri vasıfsız bırakması gerektiğini biliyordu. Bunun en iyi, en etkili yolu sürekli savaşmak ya da katliam değil kültürel yok oluş ve ortak değerler bırakmamak için

gelecekte sorun çıkmaması, hak iddia edilmemesi adına Türkistan ve Kafkaslardaki halkın Şive ve ağız düzeyinde olan dilleri yazı dili haline getirildi. Buradakiler için yapay bir dil ve imla oluşturuldu.

Yine Naskali ve Şahin'in diğer bir ifadesine göre (2007, 249) W. Radloff ve N.I. İlminskiy gibi adların gayretli çalışmalarının etkisiyle Anadolu'nun doğusundaki Türk dünyasında yirmiden fazla yapay dil ortaya çıkarıldı. Bu bölmeyi temel hedef almış olan politika Çarlık Rusya'nın dağılmasının ardından Ekim 1917'deki devrimle kurulan Sovyet sosyalist Cumhuriyetler birliğinin de önem verdiği bir politika oldu. Söz gelimi baskıcı rejim değişmiş, insanlara özgürlük vaat eden bir sistem gelmiş lakin ırkçılığı benimsemiş Rus politikası hiçbir şartla değişmemiştir. Müslüman Türklerin hemen hemen tamamı Arap alfabesini kullanıyordu. Tüm Türk dünyasında ortak alfabe olarak Arap alfabesinin kullanılması aralarındaki anlaşmayı devam ettiren bir olguydu.

Şahin ve Çonoğlu'na göre (2017, 185) Sovyetler Birliği diğer topluluklarda uyguladığı şeyin aynısını Kırım tatarları için de yapmaya karar vermiş ve Kırım Tatar halkı inşa etmeye çalışmıştır. Hem de halkın tüm kültürel değerlerini yok ederek ve zamanla yeni bir dil, yeni bir oluşumuna zemin hazırlayarak bunu yapmaya çalışmış ve başarılı da olmuştur karşısındakine idrak ve koruma fırsatı tanımaksızın.

“ Kültür bir milleti diğer milletlerden ayıran özelliklerin bütünüdür ve kültürlerin insan, aile, sosyal çevre, eğitim, sosyal değerler vb. gibi insani; bayrak, millet, vatan, dil, din, tarih, örf, adet, gelenek vb. gibi milli değerleri vardır. Halk kültürü milli kültürün oluşmasında etken bir rol oynar ve kültürün her alanında da etkindir. Kanuni yaptırımları olmasa da insan davranışlarının düzenlenmesinden tabiatı, evreni algılayışa kadar her milletin kendine has değerlerini ve yargılarını halk kültürü yönlendirir. Kültürünü tanımayan toplumlar zaman içinde mankurtlaşmaya mahkûmdur”(Kefeli ve Sarıahmetoğlu,2011, 158-159).

“Tatar ulusunun kültürü bir başka kültür tarafından eritilmemelidir. Bu kültür, ulusal dil temeli üzerine özgürce gelişmelidir” (Benningsen ve Quelavejay, 2005,167).

Kültür, aynı dil gibi milli kimliği var eden kaynaklardan bir tanesidir. Halkı bir arada yaşatan, halk arasında bütünlüğü sağlayan kesilmesi kolay olmayan bir damardır. Yaşanmışlıkların, tecrübe edilmişliğin ürünü olan atasözleri ve türkülerdir. Cengiz Dağcı'nın romanlarında da Kırım'ı var eden kültürel değerlere sıkça yer verilmiştir. Bu değerlerin anımsatılıp ele alınmasıyla yok edilmeye çalışılan bir ulus kurtarılmaya çalışılmıştır.

“Cengiz Dağcı için türküler bir çeşit dua gibidir. Türkülerle duygu yoğunluğunu en üst seviyeye çıkarır. Bunun bilinçli bir üslup tercihi olduğu açıktır. Çünkü bir milletin sahip olduğu bu türden verimler, derinlere bakıldığında o milletin kültürü ile örtülü kolektif şuur altını yansıtan özellikler taşır” (Şahin ve Çonoğlu, 2017,359).

3.3.1.Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Kültür Algısı

A. Romanlarda tespit edilen bazı türküler şu şekildedir:

a. Kırım Tatarlarının topraklarından sürülmesi üzerine söylenen türküler:

“Dağa çıksam kaşka / Geyik baş vermez / Köye dönsem kolhoz / Bana aş vermez”(Dağcı, 2016,428).

“Arkamızdan ağlaştılar/ Ağaç dalları / Bize haram oldu ah aman aman / Kırım yolları” (Dağcı, 2016,431).

“Men bir saray yaptırdım tepesi daldan / Aytır da ağlarım / Kimimiz maldan ayrıldı, kimimiz candan / Aytır da ağlarım” (Dağcı,2015,196).

“Silindi yurdumuzda izlerimiz / Bağladık talihimizi kara bir tasa / Kalmadı bize hiçbir şeyimiz / Yanık türkülerimizden başka” (Dağcı, 1997,73).

“İşte, bak! Orada / Elinde al bayrak / Stalin güneşiyle / Aydınlık yolda, Gözleri yıldızların / En parlağıyla / Adımlarken dağların / Yamaçlarında, Bakışları bir an yıldırım / Bir an şimşek / Atılan her adımla / Yücelen vatan, Düşmana yol vermez / Bileği bükülmez / Zirveye tırmanan / Komsomol kızın” (Dağcı, 2012,99).

“Bugünlerde buralara dek ulaşan haberlere göre, kırk yıldan beri Kırimlılar sürgün yerlerinde hala gün günü; Alim gider pazara / Uğramasın nazara / Alim öldü diyenler / Kendisi girsin mezara, türküsünü söylüyorlarmış. Ölürken bile ölümü reddetmek, hiçliği inkar etmek, bize özgü bir kabiliyet galiba” (Dağcı, 2012,363).

b. Tabiatla ve sevgili formuyla özdeşleşmiş türküler:

“Kırımdan çıkmış bir bulut / Hey yar karşıya yağacak / Aytır da ağlarım...” (Dağcı, 2014,121).

“Obana balam obana / Verme kızını çobana / Kızını versen çobana / Sokar başını tobana” (Dağcı, 2016,25).

“Karabaş kuzum tuz ister / Çoban ağam kız ister / Karabaş kuzuya tuz yoktur / Çoban ağama kız yoktur” (Dağcı, 2016,26).

“Kaya dibi saz olur / Gül açarsa yaz olur / Ben sana gül diyemem / Gülün ömrü az olur” (Dağcı, 2016,48).

“Kaya kayaya bakar / Kayadan seller akar / Sırma bıyık dururken / Sakallıya kim bakar”(Dağcı, 2016,49).

“Çıktım dere başına / Kaza çıktı karşıma / Ah neler geldi, vah neler geldi / Bu gençlikte başıma” (Dağcı, 2016,296).

“Şu Yalta’da mal yükledim / Gemim dolmadı / Aluşta’da bir kız sevdim / Menim olmadı”(Dağcı, 2012,339-340).

“Bahçelerde kestane / Dökülür dane dane / dünya dolu güzel olsa / Alacağın bir dane”(Dağcı, 2015,147).

“Gel sevgilim / gel civanım al meni / Kucağına yatır meni sar meni / Ay doğmadan gün doğmadan / Bu diyardan kaçayık / Çayır çimen bahçelerde / Güller gibi açayık” (Dağcı, 2011,12).

“Bir dalda eki elma / Birin al, birin alma / Yalvarırım men sana /Sevda peşimden kalma / Sallasana sallasana yağlığını / bir mektupla bildirsene / Sağlığını”(Dağcı, 2012,214).

c. Halk arasında söylenegelen efsanelerden oluşmuş olan türküler:

“Alim gider pazara/ Uğramasın nazara / Alim öldü diyenler / Kendi girsin mezara / Aman Alim of of / Yandım Alim of” (Dağcı, 2016,479)

Dağcı için, bir millet için türküler kimliğinin muhafazasını sağlayan, insanı acılarından çekip çıkaran, Allah’a yakınlaştıran duadır bir nevi.

“İnle kaval dertlerimi sen sustur / Dertli kaval gönlüm gibi inle dur...”
Benim duamdı bu. Türkü söylerken çevremden beni saran bütün üzüntülerden koptuğumu, kendimin Tanrı’ya yakın olduğumu hissediyordum. Evet, türküler; şen, acıklı, mutlu, bütün türküler belki de bir çeşit duadır insan için. Rakı içemediğim, dua edemediğim anlarda gönlümü onlarla susturuyordum” (Dağcı, 2016,98).

İnsanlığın ortak ürünleridir türküler. Yurdun geçmişten geleceğe armağanıdır. Vatandan uzakta kaybedilen aidiyet duygusunu kazandırır. Hayatı, yaşamı değerli kılan ana damardır.

“Dün yurt vardı; bizi biz kılan yurdun toprağı vardı; suyu, havası, güneşi vardı. Sen hala sensen unutmamışsındır sevimli yurdun türkülerini. Uzun yıllar gurbette yaşadık. İçimizde türkülerimiz mumlar gibi yandı; yalnızca içimizi aydınlatmayla kalmadı, bizi de biz olarak yaşattı türkülerimiz”(Dağcı, 2011,31).

“Türküler, türküler. Nerde olursa olsun, Türkülerde insanların ortak duyguları dışa vuruyor; karanlığın içinde bir umut ışığı gibi parlıyordu” (Dağcı, 1997,214).

B. Romanlarda tespit edilen kültürün temel enstrümanı olan atasözleri:

a. Yaşanmışlıkların doğaya aktarımı olan atasözleri:

“Denize düşen yılana sarılırmış” (Dağcı, 2014, 13).

“Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur, derler” (Dağcı, 2015, 34).

“Mart bu! Bir kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır” (Dağcı,2015, 195).

“Arı bal alacağı çiçeği bilir!” (Dağcı, 2016,25)

b. Toplumsal yardımlaşma, mahrumiyet üzerine söylenmiş atasözleri:

“Komşu komşunun tütüne muhtaçtır, derler” (Dağcı, 2016,15).

“Çoğun derdi çok olur; azın derdi daha çok olur” (Dağcı, 2016,15).

“Garip kuşun yuvasını Allah yapar”(Dağcı, 2016,18).

“Büyük lokma ye, büyük söyleme” (Dağcı, 2015,35).

“Bakmayla göz doymaz, söylemeyle dil yorulmaz”(Dağcı, 2015,151).

“ Söz gümüşse sükut altındır”(Dağcı,2015,430).

C. Romanlarda tespit edilen efsanelerden bazıları şu şekildedir:

Kültürel belleğin oluşumu, canlandırılması ve sürdürülebilirliği noktasında etkin rol üstlenen halk edebiyatı ürünleri içinde efsane önemli bir yere sahiptir. Efsanenin, toplumları hatırlama yoluyla geçmişe bağlama, politik imgeleme yöntemiyle kimlik oluşturma ve kültürün sürekliliğini sağlama gibi esas konulardaki yeri, işlevi ve önemi büyüktür. Ali Duymaz (2017, 105) *Kültürel Süreklilik* kavramının gelenek oluşturma ifadesiyle açıklanabilir olduğunu dile getirmiştir.

Dağcı'nın romanlarında milli kimliğin inşasında önemli role sahip kültürel öğelerden biri de efsanelerdir. Romanlarında tespit edilen, halk arasında anlatılmaya devam eden ilk efsane Alim Aydamak'tır.

“Efsaneleri birer “hatırlama figürü” olarak, “bugünü geçmişin ışığıyla aydınlatmak için anlatılan öykü” ve bir “kurucu tarih” olarak değerlendiren Cengiz Dağcı, bir yandan okuyucusunun zihninde “simgesel figür”lerle “efsane”leri hatırlatırken öte yandan okuyucusunu “gerçek” ve “tarihsel” zamandan çıkarıp “hatırlanan” fakat “itibarî” ve “sürekli” bir zamana yolculuğa davet etmektedir. Mesela Alim Aydamak figürü, seyyal, belirsiz ve sisler altındaki bir tarihselliğin ulaşılamaz geçmişinde yaşanmış bir konuma yollanırken “hatırlama” yoluyla “efsanevî köken tarihi”ne dönüşümü ifade etmeye başlar. Böylece Alim Aydamak figürü etrafında politik bir imgeleme ile toplumsal kimlik de temellendirilmiş olur. Bu figürle birlikte efsanevî geçmişte hayat bulduğuna inanılan bir “adalet” ve

“düzen” tasarımı da, “bugün”ün “adaletsizlik” ve “kaos”una karşı bir “umut”la birlikte geleceğe taşınmış olur” (Duymaz, 2017,106).

Bahsi geçen efsane şu şekildedir:

“Eski zaman içinde, kalbur saman içinde haritada bir il vardı, adı Kırım. Bu ilde bir yiğit yaşadı, adı Alim, namı Aydamak. Acırdı fakire yedirirdi yoksulu, severdi köylüyü; çünkü bilirdi zenginsiz de yeşerirdi bu toprak, ağaçlar meyve verirdi; ama köylüsüz toprak çöle dönerdi. Bu yüzden köylü de severdi Aydamak’ı, zenginse kendisini gördüğünde kopardı ödü. Günün birinde fakir bir köylü Akmescit denilen bir şehrin çarşısında satıp kirazını köyüne dönüyordu. Çadır Dağı yanında öküzlerini durdurup çarşıda sattığı kirazların parasını saymıştı. ‘Karıma kışlık manto alırım’ diye kıvançla parasını cebine sokuştururken dağın yamacından doludizgin bir atlı gelip dikilmişti önüne. Selam bilmez, yüzü gülmez bir adamdı. Bağırılmıştı: - Kesenî aç! diye. Şaşırılmıştı adamcağız. Ve sormuştu: “Oğlum ne istiyorsun?” diye.

‘Ver, ver! Zırlama bana! Çarşıda sattığın kirazların parasını çıkar, bakayım!’

‘Ama oğlum, sen kimsin? Ben bir fakir köylü...’

‘Adam, parayı ver diyorum! Zar zur etme, tanımadın mı beni? Alim Aydamak’ım ben! Parayı ver, diyorum sana!’

Ve adamcağızın parasını elinden aldığı gibi sürmüştü atını gene dörtlü. Eh, ne yapsın? Oturmuş arabasında, ağlıyordu köylü: Ah, kalmadı dünyada hak, adalet; kalmadı insanoğlunda sevgi, diye. Arabasında öyle sızlanıp dururken başka bir atlı çıkıp gelmişti belirsiz bir yerden, öncekinden daha çalımlı. Ve sormuştu köylüye:

‘Amca niçin ağlarsın?’

Köylü başını kaldırıp bakmamıştı bile yeni gelenin yüzüne. Nasıl ağlamam? Paramı çaldı hayâsız, demişti sadece. Kim bu hayâsız, diye sormuştu atlı yiğit. Ve köylü başını kaldırıp çalımlı yiğidin yüzüne bakmıştı. Kim?, diye sormuştu gene yabancı adam. Alim Aydamak, demişti köylü... Ne yöne gitti şu Aydamak amca? Köylü amca değneğini kaldırıp dağın yamacındaki çamlığı işaret etmişti. Ve atlı yiğit başka bir laf etmeden atını sürmüştü doludizgin. Az gitti uz gitti, dere tepe düz gitti ve bulup hayasız önüne dikildi: Alim Aydamak sen misin? diye sordu. Ben, dedi köylünün

elinden parayı alan adam. Demek sen ha! Alim Aydamak'sın sen ha!, dedi çalimli yiğit. Yaa, Alim Aydamak derler bana! Çalimli yiğit gülmüş ve atlamıştı top gibi eğerden ve tutup hayasızın kulağını, kulağına fısıldamıştı: Ben de Alim Aydamak'ım. İki Alim Aydamak olur mu hiç? Ve çekip bıçağını belinden, hayâsızın kulağını keserek yüzüne fırlatmıştı. Olmaz iki Alim Aydamak. Ben Alim Aydamak olayım, sen ise kulaksız Alim Aydamak ol, diye sürmüş atını gene dolu dizgin ve bulup köylüyü geri vermişti parasını. Köylü şaşkına dönmüştü parasını görünce. Ama çalimli yiğit köylüyü yatıştırmıştı hemen. ' Korkma amca asıl Alim Aydamak benim; senin paranı çalan kulaksız Alim Aydamak'tı.' O günden sonra Kırım elinde iki Aydamak vardı. Birisi Alim Aydamak, ötekisi ise Kulaksız Alim Aydamak” (Dağcı, 2015,155-156).

Bu efsane halk tarafından benimsenmiş doğan çocuklarına isim olarak Alim adını seçmiştir. Alim gibi cesur, Alim gibi mert, Alim gibi dürüst ve korkusuz olsun diye çocuklarına bu adı vermişlerdir.

“Alim Aydamak'ın öyküsünü bilmeyen, duymayan yoktu. Gönlünde Kırım'ı taşıyan her Kırimlı bilirdi Alim Aydamak'ın öyküsünü. Daha beşikteyken daha gözleri hayata açılmadan duyarlardı yavrular Alim'in adını. Hanların ve kağanların, kalğayların ve mirzaların üstündeydi Alim. Küçük çocuklar Alim'in gerçek kimliğini bilmiyor ve anlamıyorlarsa da Alim'in adıyla başlarlardı konuşmalarına. Anneler, hadi gel Alim'im, diye seslenirlerdi çocuklarına; akşamları tarladan dönerken çocuk toprak yola düşüp dizi tırmalandığında, ağlama Alim'im, derlerdi; karanlık geceler içinde yıldırımlar parlayıp şimşekle çaktığında, korkma Alim'im, derlerdi anneler. Alim adı en popüler bir addi Kırimlılarda. Alim, Alimkan, Alimcan, Alimgir, Alimseyit. Çocuğun adı Alim değilse bile, iyi bir iş yaptığı zaman, maşallah Alim'im, denirdi çocuğa” (Dağcı, 2011,40).

Dağcı'nın romanlarında tespit edilen diğer efsane de Gelinkaya efsanesidir. Bilim adamları halk arasında efsaneleşmiş olan bu tarz yapılara coğrafi anlamda bilimsel olarak açıklık getirmiş olsalar da halk inanışın olduğu bir durum hiçbir zaman yok sayılamaz.

“Çok eskiden Kızıldaş'a yakın Dermenköy'de çok güzel bir kız varmış. Kızıldaşlı bir çoban, bu kıza aşık olmuş, kız da çobanı seviyormuş. Çoban beklemiş, kız çağını bulmuş, çoban kızı istemiş. Fakat kızın babası çobanın bu isteğini reddetmiş, kızını Kızıldaşlı namı bir zengine vermiş. Gelin Dermenköy'den gelirken

Kızıltaş'ın yiğitleri tam bu tepenin üstünde faytonun önünü kesmiş, gelinden mendil istemişler, gelin atlılara mendil verirken aralarında sevdiği çobanı görmüş, yüreği tutuşmuş, birden kendini faytondan atmış. Ama uçurumun dibine düşmemiş, yarı yolda taş kaya kesilip uçuruma saplanmış kalmış. O günden sonra Kızıltaşlılar bu kayaya Gelinkaya demişler” (Dağcı, 2016,41).

3.4. Toprak ve Memleket Algısı

Çonoğlu'na göre (2012,13) toprak, Türk kültüründe insanın yaratılmasında önemli bir unsurdur. Ana, yurt, vatan olma noktasında daima ön planda yer almıştır. Toprak insan için değerlidir. Devletin temelidir. Toprak; dünle bugün, bugünle gelecek arasında hafızayı diri tutan köprülerden biridir. Sadece coğrafi bir terim olarak üzerinde yaşanılan kara parçası nezdinde tasavvur edilemez. Belli bir yeri mekân olarak kabul etmiş insanların arasında psikolojik bir etkileşim aracıdır. Toprak, yerin ruhu ve kişiliğidir. Toprağın kültürel anlamda üretkenliği ve iletkenliği insanların ayak bastığı, üzerinde evlerin inşa edildiği, bitkilerin yetiştirildiği bir zemin olmadığının kanıtıdır. Her ne kadar ondan uzak kalınsa ya da kalınmaya çalışılsa da bakıldığında yalnızca canlıları değil, binlerce yıllık geçmişe ev sahipliği yapan kültürel arka planı görülür ve hayatın kokusu hissedilir.

“Biz şimdiye dek toprağın bize yalnız ineğimizi ve karınlarımızı doyurmak için lüzumlu olduğunu düşünüyorduk. Kış boyunca bir avuç urluğumuzu bir kıçının içinde saklar, bahar gelince gidip toprağa atar, birkaç ay sonra da toprağın yüzüne çıkan ürünü toplayıp boynu bükük çocuğumuza, gözü irinli ineğimize yedirirdik. Ama toprak yalnız bu değil Niyazi! Toprağa böylece bakmak olmaz. Toprağa böylece bakılırsa toprak bize küser, sırtını çevirir bize. İşte o zaman senin milliyetçiliğin ve yüreğindeki yurt sevgisi on para etmez” (Dağcı, 2016,23).

Kocakaplan'a göre (1998,19) 1921-1929 yılları arasında NEP uygulandığı esnada Kırım Tatarları ekonomik, kültürel, sosyal pek çok açıdan gelişme kaydettiler. 1929 yılında Stalin NEP'e son verince köylerde kolhozlaştırma çalışmaları görülmeye başlandı. Kolhozlaştırma ile köylülerin kendilerine ait çalışarak elde ettikleri ne varsa ellerinden alınır devlet malı sayılır. Bunu kabul

etmeyenler cezalandırıldılar. Ya tutuklandılar ya sürüldüler ya da öldürüldüler. Toplumun ileri gelen kesimi yani aydın kesimi ortadan kaldırıldı.

Bu politika sonrası Kırım Tatarlarının ata mirası olarak kabul ettiği toprakları ellerinden alınmıştır. Toprak sadece bir meta olarak algılanmamış ruhuyla yaşayan bir varlık olarak kabul edilmiştir. Bir ulus toprağından koparıldığında vatansız kalmış demektir. Bunun bilincinde olan Sovyet Rusya 1944 sürgününü gerçekleştirdikten sonra özellikle Tatarların vatanına dönmesini olanaksız hale getirmiştir. Toprak yaşatan, var eden, hayata dinamizmini kazandıran yegâne güçtür. Onun yokluğu hafızasını kaybetmiş bir nesle mekân olacaktır. Sürgün edilirken insanlar yanlarına bir avuç toprak alarak gitmek istediler. Onu almadan yokluğun yolculuğunu yapan kamyonlara binmediler. Çünkü gittikleri, gidecekleri yer her neresi ise orada topraklarıyla var olacaklardı.

“Benim ailem buradan Özbekistan’a sürülmüş. Kart anam Kuran’ını yanından hiç ayırmazdı. Yaşlandı ve hastalandı. Ölüm döşeğinde bütün çocuklarını yanına çağırdı ve Kur’an’ını istedi. İçinde bir torbada Kırım toprağı vardı. Meğer sürülürken Kur’an’ın içine toprak koymuş, aileden her ölenin mezarına biraz serpermiş. Beni gömünce Kur’an’ı da yanıma gömün, toprağı da mezarıma serpin. Ama bakın çok az toprak kaldı, demek ki vatana dönme zamanı geldi artık, dedi ve elinde Kur’an ve Kırım toprağı ile rahmetli oldu” (Aydingün ve Aydingün, 2004,75).

Aydingün ve Aydingün’ün bir diğer ifadesine göre: *“Kırım benim vatanım. Annemin babamın doğduğu yer. Dedelerimin doğup öldüğü yer. Ben bunun için bu topraklara geldim ve ömrümün sonuna kadar burada yaşayacağım. Vatan dediğin ana baba toprağıdır. Bu her şeyden önemli, insana her şeyden daha yakın. Kendi vatanında yaşamak ve ölmek çok büyük bir şereftir” (Aydingün ve Aydingün, 2004,74).*

Toprak geçmişten geleceğe uzanan bir köprüdür. Atalardan kalmış, onların emeğiyle, sevgisiyle yeşermiş, kendilerine yuva olmuştur. Hata yapılsa da defalarca, bağışlayıcı bir ana şefkatiyle daima benimseyen, affeden taraf olmuştur toprak.

Şahin ve Çonoğlu’na göre (2017, 291) geçmişe dair tüm değerleri üzerinde barındıran toprak, kişinin kendini tanımasının ve varlığını muhafaza etmesinin önemli bir gereksinimidir. Dağcı’nın toprak algısı ise kendilerine atalarından kalan

bir miras ve onların ruhu hala aralarında. Bu sebeple mütemediyen toprak, insan, ata yurdu ve kültür arasında güçlü ve anlamlı bir ilişkinin varlığını yineliyor. Toprak toplumun hayatının ve mazisinin taşıyıcısıdır. Kırımlıların toprağa karşı beslemiş oldukları sevgi, kendilerine siyasi, sosyal vb. açılardan empoze edilmeye çalışılan zorbalıklara karşı özgür oldukları düşüncesiyle kalplerini ferahlatan bir sevgidir. Kişisel ya da toplumsal olarak toprağa duyulan sevgi özgürlüğün kapısının anahtarıdır.

3.4.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Toprak ve Memleket Algısı

Cengiz Dağcı romanlarıyla birlikte halkının çıkmayan sesi olmuştur. Onun toprağı algılayışı da halkıyla aynıdır. Hayatı devam ettirme hususunda geçmişin bugünle bulunduğu hayat damarlarından. Atadan kalmış ve yaşatıcı, güçlü yapısıyla varlığın kendisini korumasının kaynağıdır.

İbrahim Şahin *Bellek – İnsan – Eser: Cengiz Dağcı* adlı çalışmada Dağcı'da toprak anlayışını şu sözlerle ifade ediyor: “ *Dağcı'da toprak daima vatanıdır; vatan mazimiz, kendi çocukluğumuzdan başlayarak bütün bir ecdadımız, bireysel ve toplumsaldır... Vatan yani toprak doğuran, besleyen, koruyan ve kollayandır...*” (Kefeli ve Sarıahmetoğlu, 2011, 145)

Her ne yaşamış olurlarsa olsunlar asla bir parçacık topraklarından vazgeçmemiş ve onulmaz zorluklara göğüs germelerine vesile olan gücü içlerinde barındırdıkları toprak sevgisi ve topraklarına kavuşacakları günün hayali oluşturmuştur Kırım Tatarlarının. Bu durum Cengiz Dağcı romanlarının temelini oluşturmuştur. Yazdıklarıyla birlikte bir ulusun vatan uğruna, toprak uğruna hangi zorluklarla mücadele etmek zorunda olduğu kanıtlanmıştır. Bu sebeple Dağcı'nın romanları toplumun ortak geçmişini ve hafızasını oluşturmuştur.

“*Dağcı kendi hikâyesini bir kültürün hikâyesi kılarak toplumsal zemine taşıdığından onun romanları hem bireysel geçmiş hem de ortak mazidir*” (Şahin ve Çonoğlu, 2017, 244).

Çonoğlu'na göre (2012,15-19) toprak, meydana gelişi ve binlerce yıla mal olmuş macerasıyla canlı bir varlıktır. Ona olan bağlılık, ona duyulan sevgi zorluklara karşı direnme gücünü de beraberinde getirir. Bireysel olarak değil toplumsal olarak

özgürlüğün anahtarıdır toprak. Toprak, yazarı kendisine çeken kutsal bir kaynaktır. Dağcı'nın romanlarında tarihtir toprak, kültürdür, bilinçtir, özgürlüktür, gelecektir, kalpten evrene açılmış bir penceredir, kendini idrak etmenin temelidir, anadır. Doğuran, bağışlayan, kucak açan, yenileyendir. Geçmişle gelecek arasında var eden temel güçtür.

Yazarın romanlarında toprak aynı zamanda mazinin hale yansımasıdır. Dağcı Gurzuf kasabasında dünyaya gelmiştir. Kızıлтаş ise çocukluğunun geçtiği şehirdir. Bu iki mekân, memleketinden ayrı kaldığı günlerde içinde duyduğu acının hafifletici karakterleri olmuşlardır. Vatanından uzakta kaldığı dönemlerde bir an bile Gurzuf'u, Kızıлтаş'ı düşünmeden günlerini geçirmedeğini ifade etmiştir yazar.

“Ne var ki benim hayatımda bir zamanlar gerçek olmuş Gurzuf ve Gurzuf'un insanı metafizik bir ağırlık kazanıyor hayallerimde yıllar geçtikçe. Gurzuf'suz yaşayamam ben. Şimdi de bahçemdeki çiçeklere bakarken, Gurzuf'ta olduğuma, Gurzuf'tan hiçbir zaman ayrılmadığıma inanmak istiyorum. Ve inaniyorum da. Gurzuf'u içimde taşıyorum. Gittiğim her yere Gurzuf'u kendimle birlikte götürüyorum” (Dağcı, 2012,39).

Cengiz Dağcı romanlarını yazarken dayanak noktası olarak Gurzuf'u ele aldığı dile getirir. Gurzuf'la yaşadığı, nefes aldığı sürece yaşadığı hayatın gerçekliğinden şüpheye düşmemiştir. Vatanından ayrı kalmak zorunda bırakılan insan hafızasında doğup büyüdüğü, çocukluğunun geçtiği kasabaları yeniden yeniden yeşerterek varlığını korumanın yolunu bulmuştur.

“Romanlarım yazılırken hayatımın dayanak noktası Gurzuf oldu. Gurzuf'a bağlı kaldığım sürece hayatımın gerçekliğinden kuşkulandım. Gurzuf'suz, hayatımın gerçek bir anlam taşımayan ve biçimsiz bir varlık olacağını, kendiminse bir hayalet dönüşeceğini sandım. Sanmakla da kalmadım, bütün bu uzun yıllar boyunca kendimi Gurzuf'ta ve Kızıлтаş'ta aradım. Niçin, neden? Bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, hiç çaba harcamaksızın ve dilediğim bir anda kendimi Gurzuf'ta ve Kızıлтаş'ta bulabileceğime inanmam oldu” (Dağcı, 2012,12).

Bir başka eserde ise: *“Ben bizim bağlarımızda yalınayak koşup oynayan bir çocuktum, bağlarımızın toprağı tabanlarımda kaldı; denizimizde çiril çıplak yüzen bir çocuktum, denizimizin kokusu bedenimde kaldı; Demirli Çeşme üstündeki evin*

verandasından Gurzuf'a ve yöresine çocuksu gözlerimle baktım, gözlerimde Gurzuf ve yöresi kaldı" (Dağcı, 2011,17).

Cengiz Dağcı'nın Gurzuf'u anlattığı cümlelerde kendisini bir yurtsever olarak tanımladığı görülür. Canı gibi sevdiği Gurzuf'undan uzak kaldığı yıllarda sanki onunlaymış gibi yaşamaya devam etmiştir. Gurzufu bir yurtsever nasıl olmalı, onu göstermeye çalışmıştır.

"Evet, ben bir yurtseverim. Benim yurtseverliğim Gurzuf'la başlar, Gurzuf'la biter. Hoş, biraz fazla belki. Ama çok fazla değil. Çok çok Kızıldaş'a, Ayı Dağı'na, Soğuksu kıyılarına, Adalar'a dek uzar. Oralardan ötesi coğrafya, tarih, yolculuk ve yurt hasreti. Ama Gurzuf... Gurzufu yurtsever olmak dar ve kapalı bir hayat yaşamak demektir. Çünkü Gurzuf dar ve kapalı bir yer. Bugünlerde değişmiştir belki; ama benim gençliğimde dar ve kapalı bir yerdi. Benim yurtseverliğim de dar ve kapalı bir yurtseverlik olacak elbet. Ama gene de önemli. Hiç değilse benim için. Gurzufu yurtsever olmak kuşları, çiçekleri, kelekleri sevmek demektir. Bahçeleri çeviren taş duvarlar üzerinden dalları sokaklara sarkık incirleri, narları sevmek demektir. Kedi kafaları gibi yuvarlak taşlarla döşeli sokaktan geçen tekerlekleri lastik çemberli faytonun yumuşak gürültüsünü, nal seslerini, iskele altında yosunlu demir çubuklara çarpan hafif dalgaların şırıltısını, kıyıda balık satan balıkçının sesini sevmek demektir. Asmaları nasırlı ellerle yetiştirilmiş bağların mezarlığını, kemerli çeşmelerini... Her şeyin üstünde Gurzuf'un insanını sevmek demektir..." (Dağcı, 2012,38-39)

Dağcı'nın kahramanlarının Rusların acımasız, kanlı siyasetinin kurbanı olan halkın ata mirası kabul ettikleri, nefes olarak gördükleri topraklarından uzaklaştırılmak için trenlere bindirilmesi esnasında haykırışları kulakları delmiştir. Onlara toprakları atadan kalmıştır. Ölseler de bu topraklarda, yiyecek lokmaları kalmasa da bu topraklarda... Vatan sevgisinden uzaklaştırılmaya çalışılsalar da gittikleri her yere vatanlarını kalplerinde götürmüş, bitmeyen vatan, toprak aşkıyla hayatta kalmaya gayret etmişlerdir.

"Tren son bir düdüğü daha çaldı, sonra lokomotifin bağından fıskıran bir duman aramıza girerek bizi birbirimizden ayırdı. Kompartıman penceresinden, elimizden alınmış ata topraklarına baktım, baktım. Bu topraklar, vagonların tekerlekleri altında yılların kanlı türküsünü söylüyordu. Bu türküyü saatlerce

dinledim, sonra Allah'ım Allah'ım diye yakardım, sen bizi ayırma bu topraktan! Bu toprak bizimdir. Atalarımızın mirasıdır. Aç, Çıplak kalsak da bu toprakta olalım. Ölse de bu toprakta ölelim. Vatanım, vatanım! Dünyanın hangi köşesinde olursam olayım, ben yaşadıkça sen de bizimle beraber olacaksın...” (Dağcı, 2015,15).

Yine bir diğer ifadeyle: *“Nogay bozkırları! Yüz yetmiş yıl, kıyılara inerken toprağını avuç avuç alıp titreyen dudaklarıyla öpen mazlum anaların; yerinden yurdundan atılan babaların ‘Aytır da ağlarım’ diyen seslerini dinlesin. Onların sesinde sen vardın toprak. Onlar seni bırakmadılar, onlar senden kaçmadılar. Onlar yalnız sana, bir de Allah’a, bütün benlikleriyle bağlanıp yaşamak istediler. Yaşayamadılar, yaşatılmadılar...”* (Dağcı,2014,89)

Çonoğlu’na göre (1998,236) Kırım Tatarlarının vatanlarına olan sevgileri ve düşkünlükleri, kalplerinde taşıdıkları vatan özleminin alevleri Dağcı’nın romanlarının ana temasını oluşturur.

“Bugün sürgün yerlerinde kaydettikleri başarılarıyla Kırım Tatarlarının ne Kırım’dan vazgeçmek ne de başka toplumlar içinde eriyip gitmek niyetinde olmadıklarını görüyoruz. Vazgeçmezler de Kırım’dan. Çünkü Kırım yalnızca bir coğrafya terimi değildir onlar için. Kırım onların iliklerine, can ve kanlarına sinmiştir. Kırım Tatarlarından Kırım kelimesi koparılıp atıldı mı geride kalan Tatar kelimesinin çok bir anlamı kalmaz Kırimlilar için” (Dağcı, 2012,150).

Kırım’ın uzağında kalmış olmaları iyice vatan sevgisiyle yüreklerinin yanması sıra dışı bir örnek olarak zorluklar karşısında güçlerini attırmıştır. Kalplerindeki vatan sevgisi, hasreti bir çeşit takıntı haline gelmiştir.

“Yarım yüzyıl Kırım’ın uzağında yürekleri içinde Kırım’ın sevgisi ve hasretiyle yaşadılar kırimlilar; akla sığmaz zorluklara katlandılar. Yine de son insanına kadar onların yok olup gitmelerini bekleyenlerin karşısında gün günü Kırım’ı beyinlerine ve kalplerine sarıp yeniden anavatan topraklarına kavuşacakları günü beklediler ve beklerken yurt hasreti bir çeşit ruh hastalığı oldu” (Dağcı, 2011,41).

Toprağa olan bağlılığını şu şekilde de dile getirmiştir Dağcı: *“Tanrım, bizi bu toprağın güzellikleriyle, bir daha ayrılmaya sarhoş mu etti? Bütün varım yoğun o toprak oldu, o toprak kalacak. Onsuz...”* (Dağcı, 2015,252)

Kırımlıların geleceğinin olmasının tek şartı topraktır. Vatan için, millet için, gelecek güzel günler için can vermek kutsaldır Cengiz Dağcı'da. Yeter ki “vatan” denilen bir toprak olsun. Bu uğurda yapılacak olanlar değerlidir.

“Kendini bir an sevimli yurdun kıyılarında farz et ve başını kaldır da Ukrayna çöllerini, kuzey denizinin kıyılarını, Avrupa savaş meydanlarını görmeğe çalış. Kaç mezar, kaç çukur, kaç kurban! Onlar , ‘Ah Kırım!’ diye can vermediler mi? Biz de o yurt uğrunda öldük, daha da öleceğiz! Yurdu için ölmek en büyük şeref değil mi?” (Dağcı, 2015,166)

Dağcı'nın kahramanları toprağa gözü gibi bakar. Canıyla eşdeğerdir. İnsan var olan gücüyle her şeyini toprağa adamalıdır. Toprak bazen anne şefkatiyle bağışlayıcıdır bazense baba otoritesiyle uzaklaştırıcıdır. Vaziyet hangi durumu gösterirse gösterebilir toprakla bütünleşmek onu kabul etmek gerekir. Onlar da İnsandı romanında Dağcı, baba ile kızın toprak hakkında bazı diyaloglarına yer vermiştir. Diyalog eşliğinde yapılan çıkarım topraktan bıkmayacağı ve ondan başka sevilecek değerde bir şeyin dünyada olmadığını göstermektedir.

“Babası Ayşe için tuhaf bir insandı. Çünkü topraktan başka hiçbir şey görmüyor, hissetmiyordu. Senelerden beri evden toprağa, topraktan eve gide gele elleri ayakları toprak rengini almış, toprak gibi kurumuştur. Her gün ayaklarında çarıkları, sırtında yamalı gömleği, başında kalpağı, tarladan döndüğü zaman yüzü gözü toprak içinde, kütük gibi mindere devrilir, uyurdu. Babasını o halde gördükçe dünyanın en zavallı insanı sanırdı. Ayşe, baba bu topraktan bıkmadınız mı, diye ne zaman sorsa babası önce güler, sonra ciddileşir, cevap verirdi: - Kızım, hiç topraktan bıılır mı? Toprağın verdiği zevki, saadeti, insana dünyada hiçbir şey veremez” (Dağcı, 2016,52-53).

“ Toprağım, toprağım, senden başka ben neyi severim bu dünyada?” (Dağcı, 2016,56)

Çonoğlu'na göre (2012,16) toprak Dağcı'nın eserlerinde asli unsurlardan biri olmanın yanı sıra kültürel bir bellek olarak varlığın temelini oluşturan unsurlardan biridir. Toprak için, toprağın kucagında ölmeyi tercih eder her koşulda. Dağcı'yı toprağa yaklaştıran etmen yitirmiş olduğu tanıdıklarıyla, toprağıyla birlikte olmaktır. Bu sayede kültürel köksüzlüğü ve öksüzlüğü yok edecektir.

Roman kahramanı toprağını bırakıp gidemez. Dünyada onu yaşatan, ona kimlik kazandıran tüm değerler toprağın ürünüdür. Dertleşir toprağıyla bir insanmış gibi. Onu bırakmamasını söyler: *“Söyle toprağım bana, neden seni bırakıp gideyim? Sen benim toprağım değil misin? Benim atalarım burada doğdu, burada büyüdü, burada yaşadı, burada öldü toprağım! Sen kıraçtın toprağım, seni benim atalarım temizledi, ben temizledim. Ellerime bak, kuru, çatlak ellerime! Ben senin taşını, çalını çırpını temizledim, seni cennet gibi güzel yaptım. Şikâyet etmedim, şikâyet mi? Seni temizlerken ne kadar yoruldumsa o kadar sevindim toprağım. Üzüm kütüklerini, tütünlerini kendi ellerimle diktim, çok kere Tanrıya dua ederken seni gözyaşlarımla suladım, toprağım. Senin üzümünün benim için cennet incileridir, tütünlerin altın parçalarıdır. Ben bu dünyada başka hiçbir şey istemiyorum, yalnız seni, seni toprağım! Yüzyıllardır atalarım sana benim dilimle söyledi, sen benim dilimi dinledin. Sana senelerden beri derdimi döktüm. Ben sonumu burada bekleyeceğim. Seninle yaşamak, seninle ağlamak, seninle gülmek benim dünyada tek muradımdır. Atma beni toprağım! Bil ki bu kalp sensiz hiçtir, boştur, karanlıktır. Ben seninin, beni kabul et! Beni al ve kim gelirse gelsin, üstünde kim yürürse yürüsün, de ki: Ben Bekir’in toprağım, başka kimsenin değilim! Yalnız Bekir’in toprağıyım; çünkü Bekir kalbini, ruhunu, etini, kemiklerini, bütün varlığını bana verdi, gömdü, bana...”* (Dağcı, 2016,405-406).

Sovyet Rusya’nın komünist rejiminin temelinde özel mülkiyete yer yoktur. Devlet, halka ait olan ne varsa hepsini kendi bünyesinde toplamıştır. Halktan aldığı her şey bir elde toplanmış, herkesin her konuda eşitleneceği ideali ile hareket etmişlerdir. Dağcı’nın kahramanları bu amansız hırsın önüne geçememişler, bu durumu anlayamamışlardır. Kabul edemezler uzunca bir süre. Ata mirası toprağı kim alacak ellerinden? Böyle bir kıyameti başlatmaya kimsenin gücünün yetmeyeceğini düşünürler.

“Komolizma da insana türlü türlü şeyler duyuruyordu. ‘Rusya’da köylülerin elinden topraklar alınıyormuş!’ diyen haberler geliyor, ama bunun yalan olduğuna hiç şüphe etmiyordu. Çünkü alınan verilen topraklar kim bilir nasıldılar? O ise senelerden beri ata mirası toprağında oturuyordu; ata toprağı ise öyle kolay kolay ne alınır ne de verilirdi” (Dağcı, 2016,69).

Bir başka ifadeye ise: *“Toprağını ölçüyorlar, paylaşacaklar diye korkmuyordu. Çünkü toprak ata mirasıydı, çünkü dünyada hak ve namus denen şey henüz büsbütün tükenmemiştir. Hem toprağını almaya kalkışsalar bile Bekir korkak değildi ya? Tokatı yapıştırdı mı vallahi dişlerini toplayamazdı haksızlık edecek cenabet”* (Dağcı, 2016,133).

Kırım’a yerleştirilen komünist siyaseti sonrasında insanlar topraksız, kimliksiz, inançsız bırakılmıştır. Tarihte eşi benzeri görülmemiş bir sürgünün aktörü olmuşlardır. Kırımlılar vatan topraklarından uzaklaştırıldıktan sonra yerlerine Ruslar kendi vatandaşlarını getirerek ülkeyi slavlaştırarak Kırımlılara dair tek bir izin kalmasına olanak sağlamamışlardır. Kırımlılar uzun yıllar topraklarından ayrı kalmak zorunda bırakılmışlardır. Ama her ne yaşamış olurlarsa olsunlar kimseye karşı kin ve nefret duygusu beslememişlerdir.

“Neredeyse elli yıl süren uzun bir ayrılıktan sonra Kırım’la yaşamanın gerektiği ortamın yaratılması gerekecek. Çünkü yalnızca Kırım’ın toprakları alınmadı Kırımlıların ellerinden. Yüz yıllar boyu Kırım kaynaklarından fışkırmış ve kendilerine özgü kültürleri söndürüldü; eski medreseleri, sarayları, kütüphaneleri, camileri, okulları, tiyatroları yıkıldı, silinip süpürüldü; edebiyatları yurdun binlerce kilometre uzağında ve zor bir ortamda ayakta kalabilmesine rağmen her şey, bütün kültür ve sosyal hayatları, yeniden başlayacak Kırım’da. Kırımla yaşamak ölüp de dirilmiş bir anayla yaşamak gibi bir şey olacak Kırımlılar için. Kırım’ın toprağı onların elleri altında yeşerecek yeniden; yerle bir edilmiş evlerinin yerine yenileri kurulacak yeniden; kapatılmış okulları, tiyatroları, konservatuarları, kütüphaneleri açılacak ve Kırım’la yaşarlarken, Kırım’ı kendilerinden başka kimselerle paylaşmayı öğrenecekler Kırımlılar. Bu, yeni değil onlar için, Kırım’ı her zaman başkalarıyla paylaştılar; kimsenin diline, dinine, onuruna dokunmadılar. Bundan böyle de dokunmazlar. Kaldı ki yeniden Kırım’la yaşarlarken, bizi elli yıl Kırım’sız bıraktılar diye başkalarına karşı kin, nefret ve öç duyguları beslemesinler Kırımlılar yürekleri içinde” (Dağcı, 2012,267).

Çonoğlu’nun ifadesine göre (2012, 18) toprak namusla eşdeğerdir. Toprağını almak bir insanın canını almak demektir. Bu can yalnızca kendisine ait değildir. Ata, baba toprağıdır. Milletindir. Can ne kadar değerli, kıymetli olsa da kolektif şuuru vurgulayan önemli bir değer hususunda feda edilir.

“Ama insanın toprağını almak olur mu? Toprak almak, can almak! Kim alır senin toprağını. Baba toprağı bu! Dünyada namus denen şey tükenmedi daha. Korkma, korkma!” (Dağcı, 2016,69)

“Sen bu iki Rus’a anlat. De ki, ne isterlerse veririz. At veririz, üzüm veririz; tütün, para, koyun veririz. Ama toprak vermeyiz. Bizim topraklar yurt parçasıdır; toprak bizim değil ulusundur. Eh, ulus toprağını nasıl veririz? İnsan her şeyini verir, ama canını nasıl verir? Biz kolhoz nedir biliriz. Kolhoz demek toprağını hükümete ver demektir. Nasıl veririz, söyle bana? Toprak bizim değil ulusundur; toprak elden gitti, can gitti. Anlat onlara!”(Dağcı, 2016,422)

Cengiz Dağcı vatanına borcunu romanlarıyla ödemiştir. Ata yurdundan sürülerek ömrünün kalan kısmını başka bir memlekette tamamlamak zorunda bırakılmıştır. Toprağın var eden gücü eşliğinde hayata tutunmayı başarabilmiştir. Ama bir gün vatan toprağına dönmenin hayalini atamamıştır hafızasından. Lakin dönmekte istememiştir. Biliyordur ki bırakmak zorunda kaldığı vatani eski ruhuna sahip değildir. Bu manzara onu vatanından ayrı yaşamaktan belki de çok daha fazla yaralayacak bir husustur. Ancak orada öldüğünde, oranın toprağıyla birleştiğinde gönlü, ruhu huzura kavuşacak ancak o zaman yıllardır çektiği acıyı sonlandırarak mutluluğı kucaklayacaktı. Bu noktada Dağcı’nın yaşadığına ve yazdığına göre gömüldüğü dikkat çeken bir detaydır.

“Cengiz sen ölünce senin ruhun hemen Kızıldaş’a dönecek, diyor Regina. Başımı Yansılardan kaldırmaksızın, bedenimin dönmesini yeğlerdim, diyorum. Bilinmez bedenim de döner belki Kızıldaş’a günün birinde, diyor. Ve içim ısınıyor. Hoş bir sıcaklık kaplıyor bedenimi. Bir ara kendi mezarımı Kızıldaş’ta görür gibi oluyorum. Oysa biliyorum. Kızıldaş’ta mezarlık yok. Benim bildiğim Kızıldaş’ın aşağı ve yukarı mezarlıkları yerle bir edildi; mezar taşları, türbeler kırılıp yol ve yapı inşalarında kullanıldı; iz kalmadı Kızıldaş mezarlıklarından. Ama ölü bedenimin mezarlıklara gömülmesi şart değil; beni Memişin Bayırı’na gömebilirler; Gelinkaya’nın dibine gömebilirler; Soğuksu bayırlarına, Ayı Dağı ile yayla arasından esen şiddetli rüzgârlara açık Tübya kırlarına gömebilirler beni. Nereye gömülürsem gömüleyim, fark etmez. Yeter ki ölü bedenim Kızıldaş’a gömülsün” (Dağcı, 2012,54).

3.5. Mekân ve Tabiat Algısı

Mekân; geçmiş, bugün ve geleceğin yuvasıdır. Yaşanmışlıkların ruhunu içinde taşır daima. Sadece meta olmaktan çıkarak ruhi bir boyut kazanmıştır. Barınma işlevini gören, sıcaktan ve soğuktan, dışardaki dünyanın kötülüklerinden koruyan kapalı bir kutu olmanın dışında; yurt edinme duygusuna zemin hazırlayan, dört duvarla sınırlı olmayan, insanla bütünleşerek insanın hafızasında yer etmiş yapıdır.

Mekânın insan hafızasında varlığını devam ettiriyor olması insan zihninin geçmişle bugün arasında köprü vazifesi gördüğüne ve sürekli bir gelişim içinde olduğuna Pierre Nora'nın satırları tanıklık eder:

“Hafıza mekânları, anlamların sürekli depreşmesi ve dallarının önceden kestirilemez biçimde uzamasıyla sürekli dönüşüme açık olarak yaşarlar” (Nora, 2006,32).

Mekân insanın ruhuna işlemiştir. Hayal dünyasında kendine bir evren yaratmış ve orada kök salmıştır. Her yok oluş döneminde hayal gücünün yaratıcı gücüyle kendine yer edinir. Teslimiyet hafızanın elindedir.

Bu hal Bachelard'da şöyle gösterilir: *“Yaratılışı gerçekleştiren hayal gücü karşısında saygılı bir çekingenlik...” (Bachelard, 2018, 228)*

Çonoğlu'na göre (2017, 87) kutsal ve ölümsüz olabilmenin şartı bir mekânda kök salmaktır. Mekâna isim veren ve anlam katanlar yok olurken adlandırılan mekânda varlığını devam ettirmeye çalışmaktır. Bu sürekliliğin amacı, ölümsüzlüğe ulaşmak isteyen insanın kendisini toprağa veya mekâna işleme çabasıdır. Bu şekilde isim verilmiş olan mekânlar vatana dönüşerek ölümsüzleşmektedir. Çünkü bir yere isim vermek o yeri sonsuzluk âlemine taşımakla birlikte o yerle kendi arasında bir aidiyet bağı kurmaktır. Bu hususta dikkat çeken insan yaşadığı mekânlara isim vererek ona bir benlik vermekte ve onu kendinin kılarak onu ölümsüzleştirmektedir.

“Geçmişin gölgesinde kendi bilincine kavuşma; uzun zaman önce başlanmış bir şeyin tamamlanması. Sürekli olarak hafızadan söz etmemizin bir tek nedeni

olabilir: Artık hafıza yok. Süreklilik duygusunun kökü mekândadır. Artık hafıza ortamları olmadığı için hafıza mekânları var” (Nora, 2006,17).

İnsan aidiyet duygusunu yitirdiği zaman bulunduğu mekânda hafızası eşliğinde ait olduğu yerde bulur kendisini. Nora'nın söylediği Çonoğlu'nun desteklediği gibi insan sürekliliğin, ölümsüzlüğün çaresini mekânda bulmuştur. Vatanından ayrılmak ve başka toprakları vatan bilmek zorunda bırakılan bir halkın çocuğudur Cengiz Dağcı. Doğup büyüdüğü mekânları her defasında daha büyük bir özlem ve sevgiyle işlemiştir zihninin her köşesine. Vatanından uzakta aldığı her nefeste hayalinde, hafızasında yaşattığı mekân onu yalnız bırakmamıştır. Tam bu noktada Nora'nın da ifade ettiği gibi mekân somut varlığını muhafaza edemediği anda hafıza mekânları devreye girmiştir.

“Hafıza mekânları ölümün ölümsüzleştiği yerlerdir. Mekânın belleği/hafızası ve mekâna tutunan insan belleği. Gurzuf ve Kızıldaş, Dağcı için hayat kaynağıdır. Çocukluk çağında çok önemli sahnelere dekor olan bu iki mekânı yüreğinin ortasında hisseden Dağcı'nın ruhu da her gün gördüğü bu mekânların güzelliğinden beslenir ve bu büyüleyici iklim kısa zamanda ak kâğıtların üzerinde dizelere dönüşür” (Çonoğlu, 2017, 87-88).

Mekânın ölümsüzleşmesine, hafıza mekânlarının ortaya çıkmasına somut bir örnektir Dağcı'nın satırları :*“Atlar unutuluyordu Kızıldaş'ta, ama insanlar unutulmuyorlardı. Ben de unutulmayacaktım. Unutulmazdım ki! Mavimsi mor sislere bürülü Ayıdağ'a bakarken, Ayıdağ'ın; gümüşsü ışıltılarına bürülü Adalar'a bakarken, Adalar'ın; kadife yeşili çamlarla örtülü Romankoş'un yamaçlarına bakarken, Romankoş'un bir parçası olduğumu hissedirdim. Daha fazla: ben Kızıldaş'ın bir parçasıyım” (Dağcı, 2012,162).*

3.5.1. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Mekân ve Tabiat Algısı

Dağcı'nın doğduğu Gurzuf, çocukluğunu geçirdiği Kızıldaş ve hayatının devamında bulunduğu Ayıdağ'ı gibi diğer mekânlar onun anılarını canlı tutmasını sağlayan, onun hafızasını korumasını ve ayrıldığı yerleri gönlünde yaşatarak nefes almasını sağlayan önemli hafıza mekânlarıdır.

Şahin ve Çonoğlu'na göre (2017, 266) Gurzuf ve Kızıлтаş Cengiz Dağcı için ab-ı hayat gibidir. Çocukluğunun en güzel zamanlarının yaşandığı sahnelerin mekânı olmuştur Gurzuf ve Kızıлтаş. Dağcı'nın ruhunu besleyen asıl kaynaktır buralar. Dağcı her gün gördüğü, büyülediği bu yapıyı kısa sürede yazıya geçirecektir. Böylece hem bu güzel ve doyurucu doğa, mekân ölümsüzleşmiş olacak hem de ileride yaşayacağı zor günlerde destekçisi olan bir muhayyileye ev sahipliği yapacak.

“İki katlı, bahçeli, güney pencereleri Ayı Dağı'na, Soğuksu bağlarına ve Adalar'a açılan güzel bir evdi. Ev ve yöresi benim dünyam oldu. Daha fazlası; benim uzun hayatıma zemin oldu; ruhum, evin çevresindeki bağların ve bahçelerin, balkonundan her gün gördüğüm Gurzuf ve Kızıлтаş kıyılarının güzelliğinden besin aldı. Çocukluk yıllarımı yaşadığım yerin etkisi öylesine güçlüydü ki, o topraklardan koptuğum takdirde hayatımın benim için anlamı kalmayacağını genç yaşımda anladım., anladım ve o topraklardan kopmamaya çalıştım. Bu yüzdendir ki, yarım yüzyıldan fazla bir süredir Kızıлтаş'a ve Gurzuf'a dönmediğim, asmaları üzümlele yüklü bağlar içinde yürümediğim, Hıdırellez'de Kızıлтаş kızlarının o evin az uzağındaki mezarlığa ettikleri çiçekleri okşayıp koklamadığım, kuşların civıltılarını dinlemediğim bir güncüğüm olmuyor”(Dağcı, 2012,20).

İnsanın içinde bir uçsuz bucaksızlık olduğundan bahseder Bachelard. Hayat bazen kendini hissedilmez bırakır. Yaşanıp yaşanmadığı sorgulanır hale gelir. Aslında zihinde var olan muhayyel güç devreye girmiştir. Hareketsizliğin beraberindedir devinim.

“Uçsuz bucaksızlık bizim içimizdedir. Yaşamın yavaşlattığı, tedbirli olmanın durdurduğu ama yalnız kaldığımızda yeniden işe koyulan bir tür varlık genişlemesine bağlıdır. Hareketsiz kalır kalmaz, başka bir yerde oluruz, uçsuz bucaksız bir dünyada düş kurarız. Uçsuz bucaksızlık hareketsiz insanın hareketidir. Uçsuz bucaksızlık, dingin düşlemenin dinamik özelliklerinden biridir” (Bachelard, 2018,224).

Cengiz Dağcı'da vatanından uzakta kaldığı günlerde uçsuz bucaksızlığın içinde yok olmuştur. Aklı, fikri, gönlü hep Kırım'da geçirdiği güzel günlerle doludur. Hatırlayarak direnmeyi seçmiştir kendisine. Ucu bucağı olmayan hayallerine ev sahipliği yapmıştır çocukluğunun geçtiği yerler. Bu yerler onun en güzel anlarının halde geçtiği; zihinde, uçsuz bucaksız hayallerinde baki kaldığı yerlerdir.

“Gurzuf’un Ceneviz Kalesi, Ayı Dağı, Soğuksu Kıyıları ile Kızıltaş’ın Gelinkaya’sı, onun varlığını muhafaza etmek için kaçtığı, heyecanlarını, duygularını ve düşüncelerini sakladığı özel mekânlardır” (Şahin ve Çonoğlu, 2017, 186).

“Kızıltaş’ta suları çevreye taşan eski kuyuya karşılık Akmescit’te Salgır’dır beni kendine çeken. Kıyılarında söğütler, akçalar, yeşil külahlar gibi Salgır’ın sığ ve saydam sularına batık yosunlu taşlar, bahçeler arasından Çukurca’ya, Tavşanpazarı’na doğru uzayan dar toprak yollar, uzaklarda sislerle bürünmüş Çadır Dağı...” (Dağcı, 1996,162).

Şahin ve Çonoğlu’nun başka bir ifadesine göre :*“Dağcı için Kırım yazarı kendisine çeken kutsal bir ocaktır. İnsanları toprağa bağlayan ruhun kaynağında o vardır. Kırım’a geçmişinin ve geleceğinin varlığı olarak bağlanır. Gurzuf’ta doğmuş, çocukluğu Kızıltaş’ta geçmiş, Kızıltaş’ın bağları, denizi dünyasına tesir etmiştir. Atalarının kabirlerini barındıran bu coğrafya ona da kucak açacak ve ruhunun hür olmasını sağlayacaktır. Kızıltaş’ın yeşil bağları, Gelinkaya, Ayı Dağı, Gurzuf Kırım coğrafyasının binlerce yıllık geçmişini hafızasında saklayan ömür kitabıdır. Cengiz Dağcı onu, elini ayağını sınımsız kuşatan bu bölgeye, bu topraklara ruhuyla saplanıp kalmıştır. Saplanmasını sağlayan şey, bu topraklardaki yaşanmışlıktır” (Şahin ve Çonoğlu, 2017, 283).*

“Tefekküre dalan ve düş kuran gevşemiş ruhta, bir uçsuz bucaksızlık, uçsuz bucaksızlık hayallerini bekler gibidir. Zihin nesnelere tekrar ve tekrar görünür. Ruh bir nesnede kendine bir uçsuz bucaksızlık yuvası bulur” (Bachelard, 2018,231).

Dağcı’nın zihninde tekrar eden nesnelere Kırım coğrafyasının teker teker her parçasıdır. Mekânla özdeşleşen insan tabiatın büyüyle vecd halindedir adeta. Dağcı için Kırım coğrafyası onun yazar kişiliğinin, kimliğinin oluşmasında önemli bir etkidir. Bu sadece Gurzuf ve Kızıltaş’la sınırlı kalmamış; Ayı Dağı ile, Gelinkaya ile, Çukurca ile, Salgır Nehri ile varlığını göstermiştir. Mekânı tabiatın eşsizliği içinde bütünleştirmiş ve kendisi de içinde kaybolmuştur.

“Solda yükselen dağların sırtındaki yaylalara, Ayı Dağ’ın eteklerine, Karadeniz’in sessiz yalılarına bir göz attı. Mübarek topraklar, mübarek topraklar, dedi. Kırım’ın burası çok güzeldi. Solda, dağların üstünde yayla, tavlı bir beygir sırtı gibi temiz ve parlaktı. Aşağıda, köyün gerisinde, tütün aralarına kadar inen koyu

yeşil, cılız çamlıklar, kadife yamaçlarla örtülü dağların, derisi yüzülmüş hayvan eti renginde çıplak yerleri, ışıklar altında yanıyordu. Daha aşağıda; uçurumları al, beyaz, sarı, kırmızı renklerle bürünmüş Gelinkaya ile ondan epeyce uzakta, kurşun rengi yaz kış hiç değişmeyen Topkaya; birbirlerine bakarak sessiz sakin dertlerini söyleşiyorlardı. Topkaya'nın derdi, Gelinkaya'ninkinden daha büyük daha derin gibiydi. Göğün kim bilir neresinden kopmuş bir bulut parçası, her akşam gelir, Topkaya'yı sarardı. Esen rüzgârlar Topkaya'ya çıkmaz, onun sessizliğini bozmazlardı. Rüzgârlar, sadece Ayıdağ'la yaylaların arasından geçer, Kızıtaş bahçelerindeki elma, armut, kayısı, şeftali, hurma ağaçlarını, tütün tarlalarındaki tarlaları tarar, her yerden bir tatlı bir hoş koku alarak Roman Koş'un eteklerine gidip yatarlardı..." (Dağcı, 2016,13)

Dağcı O Topraklar Bizimdi adlı eserinde Çukurca'nın tahayyülündeki halini şu sözlerle belirtmiştir: "Çukurca da güzeldi. Bir yanda Karadeniz'in derin ve ışıltılı sularını andıran, yeşil bahçeler; öte yanda güneş ışınlarında yıkanan ekin tarlaları; orta yerde ise kocaman bir çanak içindeymiş gibi, Çukurca. Solda ta, Çadır Dağı'nın dibinden çıkıp kara ormanlar içinde, derelerde gizlene gizlene gelen Salgır, Çukurca'nın az ötesindeki ormanlardan başlayarak kendini insanlara gösterip tanıtmak istiyormuş gibi, kalınlaşıyor, büyüyor, güçleniyor ve bütün Çukurca'yı kucaklamak özlemiyle buruluyor, güneşin altında gümüşten bir kuşak gibi parlıyordu" (Dağcı, 2015, 27).

Canla eşdeğer tutulan topraktan, vatandan hile ile oyun ile uzaklaştırılmış bir halkın yalnızlarından Dağcı. Vatanından ayrılırken nedenini bilmiyordur. Yok edilecek, tarihin bile anmayacağı bir yurt olarak kalacaktır Kırım. Bu kötü ayrılık onda içine kapanma ve kendine dönme halini göstermiştir. Ütopik, sadece sevdiklerinin yer aldığı bir dünyada mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşadığı ölümsüz mekânlarda var olabilmıştır.

Bu vaziyet Çonoğlu'nun satırlarına geçmişin yeniden canlanması halinde yansımıştır: "Kırım'dan mecburi ayrılış Dağcı'da bir şeyi tetiklemiş: Tüm geçmişin yeniden yeniden canlanması ve hatırlanması. Böylece bu mekânlar aracılığıyla yok olmaya karşı koyma olarak kendini gösteren bir tavır"(Çonoğlu, 2017,88).

"Hey Tatar oğlu, yüz yetmiş yıldan beri kan döke döke sende kuvvet mi kaldı? Artık Kırım'ın rengi değişti. Sen yüz yetmiş yıldan beri ıstırap içinde yaşadın. Gene

de öyle yaşa. Kanını dökme! Kuvvetsizsin. Boş yere kanını akıtma! Bilir misin, o yurt sensiz yaşayamaz. Bilir misin, o yurdu Tanrı sana emanet etti. Yalnız seninle var olacak o yurt. Sensiz, bağlarında bal yerine zehir akacak; sensiz evlerinde, saraylarında baykuşlar ötecek; dağları aşılmaz, yolları geçilmez olacak; o cennet cehenneme dönecek” (Dağcı, 2015,211).

Nora ise hafızanın ulusun ortak malı olduğundan ve hafızanın aidiyet hissiyle güçlendiğini dile getirir: *“Ortak mal-hafıza değişimini sadece ulusal geçmişe tanıklık eden bütün nesnelere doğru genişletilmiş bir kavram olarak değil, daha derinde, bizzat hafızanın geleneksel hedeflerinin ortak mal ve kolektif miras haline getirilmesini anlatan bir kavram olarak anlamak gerekir. Hafıza özellikle ulusa ait olma duygusunun gittikçe güçlenmesiyle ortaya çıkar” (Nora, 2006,156).*

“Hey zavallı anam! Senin gözlerini yaşsız, yüzünü ıstıraplı görmek için neler neler yapardım! Dağların kadife eteklerinde, zümrüt yamaçlarda, bahçelerimizin ortasında mis kokulu evimize götüreceğim seni. Sen orada gene beyaz başörtünü ört, Yasin’ini oku. Evlatlarına bak, bunlar benim yavrularımdır. Bu benim evimdir de! Ya Ruslar, Ruslar evimizden çıkar mı? Yavaş yavaş içime bir korku düşüyor. Ruslar evimizden çıkarlar mı? Çıkmalılar. O yurt, o ev bizimdir. Atalarımız, dedelerimiz orada doğdu, orada yaşadılar. Yedi ceddimiz oralı... O yurt bizim, biz o yurdun evlatlarıyız. Çıkmalılar!”(Dağcı, 2015,210)

Mekânın hafızası içinde kaybolan Dağcı kahramanlarını, mekânla dertleşir, mekândan akıl alır bir niteliğe bürümüştür. Her nesnenin bir ruhu olduğuna inanılır. Yaşanmışlıklar dâhilinde nesnelere de yıprandığı, onların da sevgiye, ilgiye muhtaç olduğu belirtilir. En sonunda roman kahramanı eviyle dertleşir. Bu da mekânla insanın ayrılmaz bir bütünün parçaları olduğunu ve mekâna sinen ruhun ne denli etkili olduğu gösterir.

“Dedemin evisin sen. Babam, dedem senin duvarların arasında doğdu. Ninelerimiz beşiklerimizin başında ninni söylediler. Ben, evim, yalnızlıklar, sessizlikler içinde bırakır mıyım seni hiç? Bekle evim, bekle biraz daha! Zamanı gelsin göreceksin, odalarında, kerevetlerinde, minderlerinde, sofanda, bahçende torunlarım koşuşacaklar, duvarların arasında onlar sevinecekler, onlar oynayıp onlar bağrışacaklar. Sen, evim, kuş yuvası gibi olacaksın, sabah akşam onların ötüşmelerini dinleyeceksin. –Öyleyse Ayşe’yi kocaya ver. Ayşe çocuklar doğursun;

torunların doldursunlar beni! / - Acelesi ne? On beşini doldurmadı daha. / - On altıyı doldurdu. Ben her şeyi bilir, her şeyi hatırlarım. Sen de hatırlarsın ihtiyar! Kendini aldatma! Öyle gizli gizli oyunlar yapma bana! Yaşı on yediyi bulan bir kızın kalbini sen nasıl duyarsın? Sen benim duvarlarımdan, duvarlarımdan gözleri olan raflarda pırıl pırıl parlayan bakır sahanlardan sır saklayamazsın ihtiyar! Raflardaki o sahanlar her şeyi gördü, her şeyi hatırlar. Geçmişin sırrı, senin sırrın bütün bu duvarlara sindi. En ağır, en zor, en mesut, en hoş gecelerinizi bu duvarların arasında yaşadınız. Ben seni anandan doğduğun gündün hatırlarım. Sen dünyaya gözlerini açmadan ben seni gördüm. Duvarlarımla, damımla seni sardım. Sıcaktan, soğuktan, kardan, boradan, yağmurdan ben seni korudum. Beşiğin yanında sana ninni söylerken, zavallı annenin sesini ben de seninle birlikte dinledim. Sonra yavaş yavaş büyüdüün, ayağa kalktın...” (Dağcı, 2016,27-28)

Dağcı mekâna sinen, mekânla bütünleşen diğer bir algı olarak tabiatı göstermektedir. Doğa, çiçekler, Ayı Dağı, Salgır Nehri vb... Tabiat, insana yaşama enerjisi veren, insanı yaratıcısına yakınlaştıran, varlığına şükretme sebebidir. Kaldı ki mekânla bütünleşen tabiat Dağcı'nın sanatçı kimliğinin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

“Bahçesaray uykudan uyanıyor! Sisli bir sabah, bir şehir, güneşin ışıklarıyla yavaş yavaş aydınlanıyor; sivri minareler göklere yükseliyor; evlerin, sarayların camları, aynalar gibi parlıyordu. Gözlerimin önünde bir masal şehri seriliyordu. Orayı bir masal şehri sanmıştım” (Dağcı, 2015,37).

Dağcı'daki doğa, tabiat anlayışı ile ilgili görüşler değerlendirildiğinde Şahin ve Çonoğlu'nun ifadesi dikkat çeker: *“Dağcı'da tabiat metafizik, tasavvuf ve mistisizm gibi alanlara girift olmadan doğallığıyla, sadeliğiyle ele alınır. Dağcı tabiat için fazla düşünmez, realist bir yaklaşımla görünenden hareket eder sadece ve bunu yaparken samimiyet tüm anlatıyı sarar” (Şahin ve Çonoğlu, 2017, 283).*

“Yaz çıktı, sonbahar geldi, kırlar tarlalar çehrelerini değiştirdi, bahçelerde ağaçlar soyundular, yolları üstleri kızıl, paslı teneke parçaları renginde yapraklar örttü, çeşmeler, sular dolmaya başladı, memlekete yeni çorbacılar geldiler, yavaş yavaş yasalar ve düzenler değişmeye başladı...” (Dağcı, 2015,345-346)

Dağcı'nın doğa betimlemeleri de fazlasıyla yer alır. Bu betimler gerçekte iç içe verilmiştir. Tasvirlerinden bazen hırçın bir kişiliğin bazen uysal ve sevecen bir kişiliğin ruhu çıkmıştır ortaya. Kış tasvirlerinde imkânsızlık, karın zor şartları yer almıştır.

“Kış o yıl Kırım yarım adasını da korkunç bir soğuk çemberiyle kuşatmıştı. Taşı toprağı çatlatıcı ayaz haftalarca devam etmişti. Koyunlar donuyordu. Çobanlar yaylalardan köylere inip evlere sığmıyorlardı. Haftalardır ahırlarda kapalı hayvanlar acı acı uluyordu. Yollar kapanmıştı; yollarda ne bir araba görünüyordu ne bir at. Herkes toprağa renk, hayvanlara nem getirecek baharı bekliyordu. Ama bahar gelmiyordu bir türlü. Köyler sessizdi. Kocaman mezarlıklar gibiydi köyler. Köyler baharı, baharla birlikte şehirden gelecek haberleri bekliyorlardı. Ama gelmiyordu bahar” (Dağcı, 2015,345).

Söz konusu bahar olunca kış tasvirlerinde görülen umutsuzluk, imkânsızlık yerini tabiatın da canlanmasıyla sonsuz umudun ışığına bırakmıştır.

“Nisan sonuydu. Toprak genç bir gelin kadar güzeldi. Turna sürüleri o baharda, her bahar gibi. Çukurca'nın tarlaları üzerinden geçtikten sonra, Salgır yavaş yavaş sakinleşmiş, billurlaşmıştı; güneşin ılık ve parlak ışıkları altında yeşil kıyılarını yalayıp, hiçbir şeyden habersiz, yüz yıllar boyunca aktığı gibi, hafif bir şırıltıyla Kırım2ın bozkırlarına doğru akıyordu. Tarlalarda ekinler çoktan boy atmışlardı ve acayip, hem de çok acayip, daha Nisan'ın başlarında yemyeşil başakların arasından çıkıp tarlaların yüzüne serpilmiş kocaman kan damlaları gibi gelincikleri görünüyordu. Bulutlar gökyüzünü terk etmişti. Gökyüzü açık ve berraktı. Güneş toprağı ısıtıyordu, toprak ise derin bir sessizlik içinde, bağrında sakladığı nimetini açmış, bütün heybeti ve güzelliğiyle insanları bekliyordu. Ama görünürde kimseler yoktu, tarlalar boştu. Hele Çukurca! Çukurca, yüz yılların sırrını kendinde saklayan bir mezar gibiydi. Sırtını güneşe ve tarlalara çevirmişti Çukurca, geçmiş ve geri dönmeyecek acı, tatlı günlerini hatırlıyordu; sessizce Salgır'ın şırıltısını dinliyordu Çukurca” (Dağcı, 2015,494-495).

Doğa ve insan arasındaki uyum yaratılıştan bugüne bir serüveninin yansımasıdır. Mekânda bahsedilen iki unsurla birleştiğinde bir bütünün ayrılmayan parçaları ortaya çıkmış olur. Mekân ve doğa insanın kattıklarıyla anlamlı hale gelmiştir. İnsanın hafızasına nakşedilen görüntüler sayesinde ölümsüzlüğü

yakalamıştır. Dağcı'nın metinlerinde doğayla tam bir bütünleşme görülür. Dünya üzerinde var olan tabiatın içinde saklıdır.

“Doğa ve Kızıltaş insanı bir bütündür. Uzun yıllar boyu birbirine bağlanmış, birbirine geçmiş, birbirine yuğrulmuş, biri ötekini tamamlayıp dengeli, tam ve mükemmel bir bütünlük olmuştur. Biri ötekinden ayrılamazdı. Ayrılmasının anlamı yoktu. Ayrıldığı takdirde denge bozulacak, doğa sarsılacak, Kızıltaş'ın insanıysa hiçbir zaman bedii ve ruhi huzura kavuşamayacaktı; hatta tam bir insan da olmayacaktı” (Dağcı, 2012,136).

Dağcı, içinde bulunduğu yalnızlığı doğayla dindirdiğini belirtir. Acılarla dolu hayatını sonlandırmaya yaklaştığı zamanlarda doğaya daha bir düşkün olduğunu hatta daha da ötesinde doğanın kendisi olduğunu dile getirmektedir.

“Biliyorsun, yalnızlığımın acısını durmadan gözyaşlarımla dindirecek soydan bir adam değilim. Eskide masamın başında ve eserlerimin üzerine çalışmayla dindirebiliyordum yalnızlığımın acısını, şimdilerdeyse... Şimdilerde doğayla. Sana kavuşmanın zamanı yaklaştıkça her zamankinden fazla doğaya yakın olduğumu hissediyorum. Daha da fazla, kendim doğa oluyorum” (Dağcı, 2015,50).

Zaman geçtikçe tabiat ananın kucağındaki varlığını daha yakından hissetmeye başladığı görülür. Hayatta kalabilmek için kendisine yeni mekân olarak seçtiği Londra'daki evinin bahçesine Türkiye'den geldiğini duyduğu birkaç çiçek eker. Her gün ilgilenir onlarla her gün konuşur. Türkiye'den geldiğini duyunca milli duyguları yalnız bırakmaz onu. Vatanından uzakta ektiği çiçekler vesilesiyle kendini yurdunda gibi hissetmiş, aldığı nefes değişmiştir. Çiçekler yaprakları dökmüştür belki ama yaz boyu hep yeşil kalmıştır. Bu da yazarda bitmeyen bir umudun kapısı olmuştur.

“Ağaçlara, çiçeklere, çimenlere – tek sözle tabiata – daha yakın hissediyorum kendimi yaşım ilerledikçe. Bu yüzden belki yüreğim hopladı bahçemi güneş ışıklarıyla gördüğüm anda. Hemen odamdan çıktım. Çitin dibindeki kamelya ve rodedendron'un tomurcukları iyice kabarmış bir durumda; diplerinde kardelenler fışkırmış topraktan. Çimliğin orta yerindeki elma ağacı uykuda hala. Geçen yıl az mahsul verdi. Ama bu yıl umutsuz değilim. İnsanın umutlu olması ne güzel. Türkçe isimlerini bilmediğim iki çiçek ekim üç yıl öncesi karşiki çitin dibine. Çiçekçinin verdiği malumata göre Türk çiçekleriymiş; Türkiye'den getiriliyormuş. Yerden yarım

metre kadar yüksek, eğreltileri hatırlatan koyu yeşil yaprakları arasındaki dalların ucunda zurna biçiminde çiçekleri pembemsi kıvılcık. Bahçemin en güzel bir yerine ekim. Geçen yılın yazı ilk kez çiçeklendiler. Çiçeğin ismini öğrenirim diye tanıdıklara sordum soruşturdum; bilen bir kimse çıkmadı. Nihayet kütüphanede çiçek kitapları arasında Latince ismini buldum: in-carvilleadelavayi – burada Gloxinia denen çiçeğin benzeri. Ama ismi önemsiz. Çiçekler Türk çiçeği; bu yetiyor bana. Yaz boyu her akşam suladım, üzerlerine eğilerek okşadım; okşarken, akrabamız, kardeşiz diye fısıldadım bile çiçeklere. Üç hafta kadar öyle çiçekli kaldılar. Sonra döküldüler. Ama dalı, yaprağı yaz boyu hiç solmadı. Güzün sonuna doğru yere serilip kış uykusuna daldılar” (Dağcı, 2012,15).

3.6. Dini Algı

İnalcık'a göre (2018, 453) Kırım Hanlığı, siyasi bir oluşum olarak on dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Altın Orda Devleti'nin mücadele ettiği taht kavgaları ile parçalanması sonrasında ortaya çıkmıştır. Ruslar, kendi kendilerini idare eden ve Allah'tan başka kimseye bağlı olmayan diğer devletlere yapılan muamelenin aynısını Kırım Tatarları için yapacak, fakat Tatarlar, Müslüman oldukları için kendisine şeriatın emrettiği şey neyse o şekilde davranacak ve bu durum onların siyasi ve mülki özgürlüklerini tehlikeye düşürmeyecek vaziyette olacaktır.

Kırımlı'nın ifadesine göre (2018,459) 1783'te Kırım'ı egemenliğine katan Rusya burada askeri bir idare kurmuştur. Kırım'da faaliyete geçecek olan Rus idari yapısı ülkeyi idari, coğrafi, demografik ve sosyal açıdan Rusya'nın diğer bölgelerinden farklı bir statüye ve görünüme sahip olmasını engellemeyi ve onu Rus bölgeleri içinde yok etmeyi hedefliyordu. Kırım'ı tam bir Rus-Slav ülkesi haline dönüştürme hedefiyle yola çıkan Rusya burayı güneye yayılmada bir basamak olarak görüyor ve Müslüman Kırım Tatarlarının varlığını istemeyerek onları ortadan kaldırmayı planlıyordu. Birçok bölgenin ismi özellikle Yunanca kökten gelen isimlerle değiştirildi. Mesela Akmescit "Simferopol", Gözleve (Kezlev) "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya" olurken eski Kırım Tatar köyü Akyar'ın üzerine kurulan deniz üssü de "Sivastopol" adını aldı. Böylece Kırım'ın Rus değilse de Hristiyan Ortodoks bir geçmişe vakıf olduğu ve burada bulunan Türk-İslam

halklarının sonradan gelme işgalciler sıfatını taşıdıkları gösterilmeye çalışıldı. Her Rus-Osmanlı savaşı ortaya çıktığında Kırımlıların Osmanlılara yardım edecekleri ve Rusları arkadan vuracakları düşüncesi ile Rusların Kırım Tatarlarını büyük baskılar altına aldığı görülür. Özellikle Kırım harbi sırasında Rus yöneticileri Kırım Tatarlarına karşı çok sert tedbirler aldı. Savaş esnasında Kırım Tatarlarının Kırım'dan sürülmesi bile düşünüldü.

Şahin'e göre (2015, 39) Rusya, Kırım ve Kafkas toplumlarını ilk hedef olarak Hıristiyanlaştırma, daha sonra Ruslaştırma siyaseti yolunda; Müslüman veya putperest olan yerli halkı baskı, şiddet, propaganda veya çıkar yoluyla Hıristiyanlaştırmaya çalışmıştır. Ticaret ve ulaşım mekânlarına Rus göçmenlerini yerleştirerek yerli halka karşı üstünlük kurmalarını sağlamış, Rus göçmenlerinin faydasına boş işler yapmaya mecbur bırakmış, ellerinde var olan tarım aletlerine ve hayvanlarına el koymuş, yerli halka ait verimli arazileri, çorak arazilerle değiştirmiş, bu kısımları Rus göçmenlerine ayıracak nitelikte çalışmalarda bulunmuştur. Karşı çıkan olursa onları katliam, devlet terörü ve sürgün yolu ile yani ya asimile ederek ya da soykırım yaparak korkutmaya gayret etmiştir.

Büyük bir trajedi ardından Kırım Tatarlarını ayakta tutan güç elbette İslam dini ve Allah inancı olmuştur. Toprağıyla, insanıyla Müslüman olan Kırım, dirayetli olabilmeyi ve her şeye sıfırdan daha güçlü bir şekilde başlayabilmeyi dinin yardımıyla başarabilmiştir. Peki din nedir? Uyulması gereken kuralları olan bir oyun mu yoksa manevi bir güçle ahlaki yapılanmayı sağlayarak insanlar arasında ortaklık kuran bir dil mi?

“Din; Kurani Kerim’de Zül, yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhit, İslam, şeriat, hudut, adet, ceza, hesap, millet anlamına gelmektedir. İnsan sadece Allah'a ibadet edecek, O'na ortak koşmayacaktır. Din Allah tarafından konulan ve insanları O'na ulaştıran yoldur. Hem Allah'ı hem de kulluğu belirtmektedir. Buna göre din, Malik ve mabut olan Allah'a nispetle "hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükâfat verme": mahlûk ve abid olan kula nispetle "boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etmedir. Nihayet din bu iki taraf arasındaki ilişkiyi düzenleyen kanun, nizam ve yoldur. "Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde (dünyada) salaha, gelecekte (ahirette) felaha sevk eden bir olgudur. Allah tarafından konulmuş bir kanundur” (Tümer, 2018,312-314).

Yine Günay Tümer'in ifadesine göre (2018, 312-314) din öncelikle hakikati öznel olandan ayıran bir anlayış, ikinci olarak ise gerçek üzerine düşünmeye, daimi ve hakiki olana bağlanmaya, insan varlığının amaç ve anlamına uygun biçimde Allah'ın iradesine göre yaşamaya zemin hazırlayan bir yoldur. Dini tecrübe ederek oluşan birikimin asıl kaynağı, insan bilincinde zamanla apaçık bir şekilde ortaya çıkan Tanrı algısıdır. Dini bilinç yapısının incelenmesinden elde edilen temel dini yaşantı, insanın bir açıdan korku ve yetersizlikle, diğer açıdan muhabbet ve güvenle tabiatüstü ve kudret sahibi olan varlığa, Allah'a bağlanmasıdır. Bu bağlılık insanın ruhi kuvvetleriyle yaratana yönelmesi, derin bir saygı ve samimiyetle O'na açılması şeklindedir.

Erşahin'e göre (2004,183) din güvenmektir ve güvenle arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İnanmak güvenmektir. İman, insanın inandığı manevi güç olan Allah'a duyduğu güvendir. İslam içinde esenlik, uzlaşma, barış, emniyet, bağlanma teslimiyet, huzur, mutluluk, kurtuluş gibi kavramları barındıran bir dinin adıdır. Dinin bütünleştirme işlevi; toplumu bazı değerler, normlar, semboller ve zihniyet ile örgütlenme, cemaat teşkil etme, birleştirme yeteneğidir. Din, toplumsal düzeni, her şeyi kuşatan ve kutsal olan kozmos/evren düzeni olarak açıklarken düzensizliği de kutsalın karşıtı ve düşmanı olan kaos ile izah etmektedir. Düzene karşı çıkmak din açısından değerlendirildiğinde ahlaksızlığın de ötesinde Tanrı iradesine karşı gelmek, ilahi sınırları taciz etmekten ibarettir.

Tümer'e göre (2018, 312-314) din, insanı içten ve dıştan kuşatan, düşüncelerinde ve davranışlarında kendisini belli eden bir oluşumdur. Din insana içgüdülerinin ve dünya âleminin esiri olmadığını; sonsuz bir özgürlük ve bağımsızlık içinde bulunmadığı fikrini benimsetir. İnsan nefesine veya tabiata değil; bir tek her şeyin sahibi olan Allah'a boyun eğecektir. Dinin bu telkini insana gerçek özgürlük ve bağımsızlığını kazandırır. Artık kul, yaratılanların önünde ve tabiat olaylarının karşısında hayret içinde kalmaz. Din, insanları kutsal olan duygu, ortak bilinç ve vicdan etrafında bir araya getiren bir etken olmasının dışında toplumları yükselten, onların gelişmesini sağlayan bir kurumdur. Aynı zamanda ahlaki bir kurum olarak insanlara yön veren en güçlü kanunlar ve en sıkı düzenlerden daha kuvvetli bir şekilde kişiyi içten kuşatan, kucaklayan ve yönlendiren bir enstrümandır. Dinin zayıflayıp güç kaybetmesi demek ahlaki ve hukuki suçların artmasına ve anarşizme

zemin hazırlaması demektir. Dini inancın olmaması halinde ahlakın önünde duran bir yaptırım gücünden söz edilemez.

Sinanoğlu'na göre (2018,2) çok dinli yapı içinde; Allah katında din şüphesiz İslam'dır. Kim İslam'dan başka bir dine yönelirse onun dini kabul edilmeyecektir: o ahirette de kaybedenlerdendir. İslam ile din adeta eş anlamlı iki kelime gibi kabul edilir, ayrıca bütün peygamberlerin getirdiği dinin İslam olduğu belirtilmiştir. İslam, "doğruya ve hakka uyma" manalarını barındırır. Kur'an'da İslam, Allah katındaki hak dinin karşılığı olarak saptanmıştır; ondan başka hiçbir dinin Allah tarafından kabul edilmeyeceği vurgulanmıştır. Ayrıca Müslümanlara din olarak İslam'ın uygun görülmesi, hidayete erme noktasında Allah'ın yardım ve desteğini almanın en üst düzeyi şeklinde gösterilmiştir. İslam, Hz. Muhammed'in temel öğretisi ve esaslarını vahiy yoluyla Allah'tan aldığı ve ilk uygulamalarını bizzat kendisinin gerçekleştirdiği, zamanla Müslüman toplumlarca insanlığın diğer zihni ve ameli birikimlerinden de yararlanılarak geliştirilen din ve dünya görüşünün; insan, toplum, devlet gibi konularda kendine özgü kuralları ve felsefesi bulunan tarihi tecrübenin, kültür ve uygarlığın genel adıdır.

3.6.1. Kırım Tatarlarında Din

Benningsen ve Quelaveyaj'a göre (2005, 21-22) 19. yüzyılın ortalarından başlayarak Tatar halkının yarısından fazlasının Kazan bölgesinin dışında yaşadığı gözlemlenmiştir. Tatar milliyetçiliğinden faydalanarak Yukarı Volga'nın dar kadrosu geçilmeye çalışılacak, "Panislamizm" ya da "Pantürkizm" hareketleriyle kolayca irtibat kurulacaktı. Böylece Tatar milliyetçiliği sınırlı ifadenin çizgisini bozarak Rusya'nın tüm Türk ve Müslüman uluslarıyla daha yakından ilgi kuracaktı. Ülkeyi ele geçirmek isteyen Ruslar ise yerli halkı yok etmek için özel bir politika izliyorlardı. İki ana başlık altında değerlendirilecek olduğunda; birincisi 16.yy içerisinde ulusal direnişi örgütlemiş olan Tatar toprak feodalitesinin yok edilmesi; ikincisi, Müslümanların Ortodoks Hristiyanlığa dönüşümleri göz önüne alınmaktadır.

Yine Benningsen ve Quenlaveyaj'ın diğer bir ifadesine göre II'Iminskij tarafından 'Yeni Eğitim Politikası' adı verilen bir uygulama başlatıldı. 1863'te 'Kazan din Değiştiren Tatarlar Yüksek Öğretmen Okulu'nu açtı. Bu okullarda eğitim

II'Iminskij'in Kiril harflerine dayanarak ortaya çıkardığı bir alfabeyle ve ulusal dilde yürütülüyordu. Bu proje iki hedefe yönelikti:

1. *“Avrupa ölçülerine göre yetiştirilmiş, ama tümüyle dönmelerden kurulu bir yerli aydınlar sınıfı yaratılacaktı. Çünkü sistemi keşfeden kişi ‘Rusya için eğitilmiş bir Müslüman’dan daha tehlikeli hiç kimsenin bulunmadığını’ ileri sürüyordu. Yetiştirilen aydınlar, inanmış birer Hristiyan olarak Müslüman kardeşleri arasında misyonerlik görevi yükleneceklerdi.*
2. *Öteki Müslüman veya yarı Müslüman halkların yardımıyla Rus harfleri ile yazılan edebi diller ortaya çıkarmak ikinci hedefti. Böylece bu halklar Tatarların etkisinden kurtulacaklar ve Müslüman geleneklerinden uzaklaşacaklardı” (Benningesen ve Quenlaveyaj, 2005,30).*

Kırımlı'ya göre (2010,162) 1905'te gerçekleştirilen Birinci Bütün Rusya Müslümanları Kongresi İslamiyet adına yararlı olabilecek genel bir kongreydi. Bu kongrenin gerçekleşmesi dolayısıyla Avrupalılar Panislamizm yükselen sesinin duyduklarında korkmamalıdır. Aksi takdirde dünyanın birçok yerinden gelecek olan ve pek çok sosyal ve kültürel sorunu çözmeyi isteyen temsilcilerimiz şimdiye kadar daimi bir kapalılığa gark olmuş yolları açacaklardır. İslamiyet'in gelişimi için gerekli olan reformları belirlenecek. Yapılan toplantılarda fikirde birliği sağlayarak bu fikirleri İslam âlemine yaymayı amaçlayarak, şimdiye kadar uykuda olan Müslümanların sağlam bir anlaşmasını ortaya çıkarmış oluruz. Dünya sürekli bir değişim ve gelişim içinde, biz ise bu gelişmenin kilometrelerce gerisindeyiz.

Yine Kırımlı'nın ifadesine göre (2010,74) 1906 Ocak ayının sonlarında İkinci Bütün Rusya Müslümanları Kongresi St. Petersburg'da toplandı. Kongrenin gündemini, Müslüman birliği programının hazırlanması ve bu birlikle çalışacak olan Rus partisinin saptanmasıydı. 29 Ağustos – 3 Eylül 1906 tarihlerinde Ninjiy Novgorod'da Üçüncü kez toplanan Bütün Rusya Müslümanları Kongresi diğerlerinden farklı olarak alınan resmi izin sonrası gerçekleştirildi. Rusya'da yapılan en büyük kongre olmasının yanı sıra Rus-Türk basınının da ilgisine nail oldu. Kongrenin gerçekleştirilmesi adına İçişleri Bakanı'na bir dilekçe yazılmış ve son derece alttan alan bir tavırla Müslümanların Panislamizm, sosyalizm ve anarşi gibi kötü oluşumlara karşı gözünü açmak adına Beyaz Çar'a sadıkane hizmet diye Bakan'ın ayaklarına kapanarak toplantıyı gerçekleştirmek adına müsaade almaya

gayret etmişlerdi. Gaspıralı ve diğerleri bu duruma büyük tepki gösterdiler. Kongre gündeminin ilk olarak ele aldığı şey Müslüman işbirliğinin yasal bir siyasi parti halini almasıydı. Oluşacak olan partinin programında şeriat kaideleri ile modern medeniyetin bazı düşüncelerini uyumlu bir şekilde birleştirmek gerektiği belirtilmiştir. Bu durum İslam âlemi açısından önemli olduğu için aceleyle işin halledilmemesi lazımdı: “Müslümanlar ziyadesiyle mutaassıptır. Eğer bunlara söz hürriyeti verilirse Rusların dinine hücum edip muahezeler yazarak fesada sebep olurlar. Müslümanların hali başkadır” (Kırımlı, 2010,79).

Benningsen ve Quelavejay’a göre (2005,120) Ekim Devrimi’nin daha başlangıçta Müslümanlar üzerinde Rus egemenliğini kurmasını önlemek isteyen Sultan Galiyev, sosyalizme geçişin aşamalı olarak gerçekleşmesini istiyordu. Sultan Galiyev, devrimin ilk aşamasında Müslüman halkların kaderini elinde tutabilecek tek yerli sınıf olan koçak burjuva kökenli aydınlar kesimini ve cedit din adamları sınıfını ne olursa olsun muhafaza etmek istiyordu. Ancak böyle davranırsa Rus hükümlerinin önüne geçebileceğini düşünüyordu. Müslüman toplumun içindeki sınıflar arası savaşı durdurmak değil, Müslüman proleter (işçi) kadroların burjuva kadrolarının yerine geçeceği günlere kadar bu savaşı önlemek gerektiğini vurguluyordu. Eğer Müslüman toplumu birbirine düşman sınıflara ayrılmazsa onların içinde işçi devrimini gerçekleştirmenin imkânı yoktur, içinde bulunulan durumda ise sınıf savaşından uzak bir Sovyet devrimiyle yetinmeleri gerektiğini belirtiyor. Sultan Galiyev, sosyalist devrimin Doğu’da daimi bir şekilde başarı elde etmesinin, tamamıyla Müslüman kültür ve geleneklerine bağlı kalarak yaşayan bir topluma sosyalizmin ayak uydurabilmesi gerekçesine dayalı olduğunu savunuyor, yani sosyalizmin ilk aşamada İslam’ı kollaması gerektiğine işaret ediyordu. Bu nedenle Sultan Galiyev’in rakipleri onu her zaman “İslam Birlikçi” olmakla ve sosyalist dünya içinde İslam dinini korumaya kalkışmakla suçlayacaklardı. Sultan Galiyev ise, İslam’a karşı naif bir siyaset güdülmesi gerektiğini öneriyor, öte yandan sadece bir Marksist ve İslam’ın da bütün dünya dinleri gibi kaybolmaya mahkûm olduğunu düşünen Tanrı tanımaz bir ateist değil, aynı zamanda her türlü dinsel tutuculuğun amansız düşmanı olarak kalmaya devam ediyordu. Tutucu olmanın Müslümanların kültürel ve manevi açıdan geri kalmışlıklarının sebebi olduğunu dile getirmekten hiçbir zaman çekinmemiştir. Sultan Galiyev, İslam’ı tamamıyla ortadan kaldırmayı değil, onu laikleştirip veya manevi değerlerin dışında bırakarak sosyalizme doğru

giden yolları açmak istiyordu. Ama bu tasarlanan planlar uygulanırken Müslümanların kültürleri ve yaşam biçimleri sekteye uğramamalıydı. Yüzyıllardır Hristiyan baskısı altında yaşayan Müslüman topluluklar, manevi liderlerine ve inançlarına aşırı derecede bağlıydı. Yapılan her türlü bilinçsiz saldırı Hristiyan misyonerlerinin İslam'a karşı tutumlarını ve tasarılarını anımsatacak ve İslam'a körü körüne bağlılığın temelini güçlendirecekti. Oysa İslam bölünmez bir bütün olduğu için, herhangi bir köşesine yöneltilen saldırıda saldırgan olan yapıya karşı tüm gücüyle doğrulup tekrar ayağa kalkabilirdi. Başka bir ifadeyle, Sovyet Rusya, eğer Müslüman Doğu'ya sosyalizm fikrini benimsetmek istiyorsa, İslam'ı Rusya'nın içinde bile korumak zorunda.

“Doğu, Batıdan çok farklıdır ve çıkarları başkadır. Dolayısıyla orada komünizmin doğrudan uygulanışı, direnişlerle karşılaşabilir. Milyonlarca Müslüman'ın Sovyet rejimini kabul etmelerini istiyorsak, uygun ortam bulmamız gerekir. Müslümanlar çıkarları kabul edilirse Sovyet iktidarını terk etmeyeceklerdir” (Benningesen –Quelavejay, 2005, 152).

İslam, pek çok Müslümanın gözünde ezilmiş ve savunmaya terk edilmiş bir din olarak kabul edilmektedir. Müslüman bölgelerde dine karşı propagandaların uygulandığı görülmektedir:

“Beceriksiz bir tahrikçi bir köye gelir, iğrenç, karanlık, karışık ve uzun saçlı; belinde tabanca ve kılıç taşıyan korkunç görünüşlü bir Tattardır bu... Allaha ve Peygambere küfür etmekle işe başlar, Kur'an'ı ya da Müslümanlar tarafından kutsal sayılan bir başka kitabı ayağı altına alıp çiğneyerek sözde korkunç tanrıtanımazlığını gösterir: - Görüyorsunuz... Kur'an'ı çiğniyorum, hiçbir şey olmuyor. Demek ki bu kitap kutsal değildir, öyle ise Allah yok, vb. der” (Benningesen – Quelavejay, 2005,254).

Hayit'e göre (2000, 69) Hristiyan dini temelinde yönetilen Ruslar İslam aleyhinde önemli girişimlerde bulundular. İslam'ın varlığını devletin çıkarları için tehlikeli görmüşlerdir. İslam'ı etkisiz hale getirmenin yollarını aramışlar, bu uğurda medreseler, dini mektepler ve camilere yapılan maddi yardımların durdurulmuş olmasına karşın Müslümanlar kendi dini kurumlarını korumuşlardır. Türkistan İslam'ın en önemli merkezi olmasına karşın burada bile dini bir yönetim oluşturulmasına izin verilmedi. 1898'den itibaren zekât vermek ve almanın dahi

yasaklandığı görülmektedir. Dini anlamda yapılacak olan herhangi bir girişimde yetkili kurumlardan izin alınması gerekli bir durumdu. Mesela, Cami inşaatı için Rusya'nın içişleri bakanlığından, Türkistan için ise askeri bakanlıktan izin alınması gerekiyordu. Hatta Taşkent'te 25 yıl içinde 66 tane cami ibadethane olma vasfını yitirmiştir.

“Rus yetkililer geleneksel kabile yapısını kırmaya çalıştılar. Bu durumda cami yapımını sınırlayarak, o zamana kadar desteklenen Tatar vaizlerin eylemlerini kısıtlayarak, hatta başarısız bir şekilde Ortodoksluğa dönmeye zorlayarak İslam'a karşı koymayı denediler. Bu politika tepki olarak İslam'ın gelişmesine ve toprağın, göçebeliğin, özerkliğin söz konusu olduğu isyanlara yol açtı” (Roy, 2016,67).

Hayit'e göre (2000, 72-73) İslam dininin liderlerini hapse atmış, tekkeleri kapatmış, dervişleri sürgüne göndermişlerdir. Vakıf mülkleri devlet mülkü olarak kabul edilmiştir. Şeriat mahkemeleri yasaklanmıştır. 1929'da dini cemaatler hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre her dini cemaat içişleri Bakanlığına kaydettirilecek, dini edebiyat neşretmek, cemaat binalarında namaz kılmak, çocuklara dini dersler vermek, yardım cemiyetleri kurmak, devletten izin alamayınca camileri ibadet için kullanmak, dini teşekküller kurmak, meclisler toplamak, dini kütüphaneler, yetimhaneler oluşturmak gibi İslam hayatı ile ilgili faaliyetler yasak edildi. Camide namaz kılmak yasaklandı. Camileri yıktılar ve devletin ihtiyacı için kullanmaya başladılar. Örneğin; hapishane, polis karakolu, otel, kulüp, ambarhane gibi mekânlar için... Kur'an'ı Kerim toplandı ve toplumun gözleri önünde ateşe verilerek yakıldı. İslam'ı koruyanlara cezalar verildi. Böylece 1930-1938 yıllarında İslam hayatına son verilmiştir. Namaz kıldırılmıyor, hacca gönderilmiyor, kurban kestirilmiyor, oruç tutturulmuyor... İslam, Müslümanların kalplerinde sadece bir kelime-i şهادet ile Allahsız bir politikanın ortasında yaşamaya çalışıyor.

“Birçok önemli cami kapatılır, pirlerin mezarlarının ziyaret edilmesi ve dini merasimler yasaklanır. Hemen her şehirde 'Allahsızlar Cemiyeti' kurulur. Militan Allahsızlar Birliğine üye olanların sayısı her geçen artış göstermektedir. Bu birliğe üye olanlar eğitimden geçirilerek dinle nasıl mücadele edeceklerini öğrenirler. Resmi bayram olarak kutlanan Nevruz bayramı kutlamaları men edilir. İlk yasaklananlardan biri de Aşure Günü'dür. Dini ve milli bayramların yerine yılbaşı, 8 Mart Kadınlar Günü, 1 Mayıs İşçi Bayramı, Lenin'in Doğum Günü, yöneticilerin

doğum günleri ve emeklilik törenleri vs. kutlanır oldu.1926'dan sonra din adamları satılmışlık, hırsızlık, cinayet ve ahlaksızlıkla itham edilmeye başlanırlar. 1931'den sonra hac, oruç ve zekât yasaklanarak camiler kapatılır, kulüp veya sinema haline getirilir. İçki, eğlence ve domuz eti özendirilir hatta sosyal baskı haline getirilir”(Naskali ve Şahin, 2007,273).

Roy'a göre (2016, 62) İslam, Rusların geleceğinin bir parçasını oluşturmuştur daima. Korkunç İvan'dan Stalin'e kadar, Müslümanlar hiçbir zaman tamamen düşman, dışsal veya kendilerine benzetemeyecekleri bir varlık olarak görülmemiştir. Müslümanları kendine benzetme, asimile etme konusunda Ruslar olumlu, pozitif tavırlar sergilemeyi elden bırakmamışlardır. Hristiyanlaştırma işini zorla yapsalar da kökenin, etniğin zıttı kalmış, bir de hedeflerine ulaşp da dine döndürülenler dillerini de koruyabiliyorlarsa, Rus ve Sovyet imparatorluklarında hâkim olan görüş, devlet ideolojisine bağlı kaldıkları, ses etmedikleri süre boyunca Müslümanların sadık bir tebaa olabilecekleri düşüncesine sahiptiler.

Hayit'in ifadesine göre (1987, 226) Sovyetlerin İslâm dinine karşı olan düşmanlığı Müslümanlara, cami, namaz, ramazan, hac ve dini öğretilerden yoksun bir İslâm'ı yaşamak zorunda bırakmıştır. Her Müslüman evladı hangi yaşta olduğuna bakılmaksızın Allah'a, Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın kitabı olduğuna ve Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğuna inanmaktadır. Sovyet Rusya'nın umarsız cezalarından korktukları için yazık ki bu hali açıkça dile getiremiyorlardı. Tatarların bazıları Hristiyanlığı kabul etse dahi, Ruslaşmamış ve millî kimliklerini tümüyle bırakmamışlardır. Hristiyanlık Tatarları yalnız İslam'dan uzaklaştırmış, Tatar kimliğinin Ruslaştırılması mevzusunda doyurucu olamamıştır. Ne yazık ki uzun zaman sonrasında biraz da olsa Ruslaştırma adına ekilen tohum meyvesini vermeye başlamıştır.

“İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim de hayatımızda olduğu gibi, Dağcı'nın eserlerinde de en çok yer alan dini unsurlar arasında yer alır. Mesela, milletimiz, yaşamları boyunca Kur'an-ı Kerim'e saygı duyar ve onu evin en güzel köşesine ve göbek hizasından yukarıda muhafaza eder. Dahası, geleneksel olarak başta doğum ve ölüm tarihlerinin evin en son elden çıkacak ve kaybedilecek ya da korunan Kur'an'a not düşmek ve saklamak yakın geçmişe kadar yaygın olarak yaşayan bir geleneğimizdi” (Şahin ve Çonoğlu, 2017,336).

Ayhün'e göre (2015,107-108) 7 yaşında Kur'an-ı Kerîm'i okumayı öğrenmiş olan Müsfire Teyze, o yıllardan beri en zor zamanlarda bile Kur'an okumayı hiç ihmal etmediğini ifade eder. Gece vakti komünistler geldiler ve beş dakika içinde eşyalarınızdan ne alabiliyorsanız alacaksınız ve evinizi terk edeceksiniz, dediler. Yedi yaşından beri namusu gibi koruduğu Kur'an-ı Kerîm'i üzerini arayarak bulurlar ve onsuz kalırım korkusu ile henüz dört-beş yaşlarında olan oğlu Rüstem'in kolunun altına çanta asar gibi asarak yola çıkmışlar. Evdeki altınları veya başka mücevherleri değil de önce Kur'an'ı aklına getirip de onu yanına almasındaki inanç dokusunu bu durumu yaşamayanların anlamasının zor olduğu bilinç dâhilindedir.

“Sovyet Hükümeti zamanında oruç tutmak çok zordu. Ruslar bize hepsini yasakladılar. Ne namaz kıldırıyorlardı, ne camiye gitmek istendiğinde izin veriyorlardı, ne oruç tutturuyorlardı... Herkes ateistti...”(Aydingün ve Aydingün,2004,66)

Bir başka yerde ise İsmail ve Ayşegül Aydingün (2004, 114) şu ifadelerle yer vermiştir: *“ Sovyet döneminde her şeyimiz yasaktı. Oğlumun sünnetini doğum günü diye yaptım; yoksa yaptırmıyorlardı. Kur'an okurken çok gizli okunurdu. Çok baskı vardı. Her şeye rağmen halkımız adetlerini sürdürdü.”*

Hayit'e göre (2000,133) Sovyetlerin bütün önlemlerine karşın Müslümanlar gelenek ve göreneklerinden, İslam'dan vazgeçmemişlerdir. Müslümanlar uygulanan resmi politikalar gereği İslam'ın uygulanışından vazgeçmeye mecbur oldular (namaz kılmak, ramazan-kurban bayramlarını kutlamak, yeni camiler inşa etmek, oruç tutmak, hacca gitmek, zekât vermek, sünnet gibi...) Fakat Müslümanlar asla Allah'ı sevmekten vazgeçip, Allah'ı bırakmadılar.

“Toplumsal ve siyasal motifler taşıyan bir din olarak İslam, inananların ruhlarına öteki dinlerden daha fazla ve daha derin nüfuz etmektedir. Dolayısıyla ona karşı savaşmak daha zor, çok daha naziktir” (Benningsen ve Quelavejay, 2005,250).

Bu durum Hayit'in satırlarında şöyle ifade edilir: *“İslam bütün hayatın nizamıdır. Hristiyanlık taze din şeklini aldı. İslam ise hayat üslubudur. O, sadece insanlar ile Allah arasındaki temasları değil, hatta insanların kendi aralarındaki münasebetlerini de tertibe sokuyor” (Hayit, 2000,134).*

Din, hayatın hiçbir evresinde hiçbir toplumda meta olarak uyulması gereken koşulları olan bir yapı olmamıştır. Ruslar veya kutsal sayılan değerlere inancı olmayan topluluklar Müslümanların İslam dini etrafında ne denli bir birleşmeye sahip olduğunu idrak derecesine gelememişlerdir. Düşündükleri, ibadetlerini engelleyerek Tanrı'yı yok sayan, bir dikta altında söylenenleri yapmakla mükellef mankurt zihniyetler oluşturmaktı. Din, inanma ve teslimiyet sonrasında insanı reel hayatın bütün zorluklarına karşı daha dirençli hale getiren ruhani bir sirkülasyondur. Din denildiği zaman sadece uygulanma esasına dayalı bir yapılanmayla karşılaşmak oldukça zordur. Çünkü din; manevi hazzın, huzurun insanlar arasındaki bütünlüğünü sağlayan bir dildir.

“Din, evren ve dünyayı yaratan irade ve kuvvet olarak yaratıcının insanlardan uymalarını istediklerini ileten ve bu ölçüleri denetleyip yaygınlaştıran kurum ve kuruluşlarının da dâhil olduğu sistemdir. Bu sistem aynı zamanda ayinler veya dini ritüellerle ve bunlara dayalı olarak gelişen ve çeşitlenen duygularla bir yandan insanlar arasındaki sosyal hayatı tanzim ederken diğer yandan da, ‘cemaat’ adını verdiğimiz duygudaş sosyo-kültürel birliktelikler yaratmakta ve aynı zamanda toplumu bütünleştiren bir sosyal kontrol aracı işlevlerini üstlenmektedir”(Şahin ve Çonoğlu, 2017,333-334).

“İslamiyet hiçbir zaman saygı görmemiş ve bu dinin yok edilmesine karşı yürütülen mücadele sürekli olarak şekil değiştirmekle kalmamış yöntem de değiştirmiştir. Başlarda İslam'a karşı yürütülen savaş farkına varılmaksızın düşünsel açıdan, fikri açıdan ilerlerken, daha sonraları alenen bir savaş haline gelmiştir. Nihayet de tam bir başarı kazanmıştır. Rusya'nın izlediği politikalar değerlendirildiğinde insanların ruhları, inançları ve duyguları üzerindeki etkisine paha biçmek imkânsızdır. Ne yazık ki kimsenin itiraz edemeyeceği, karşı koyamayacağı rakamlar bunun apaçık tanıklığını yapmaya hazırdır”(Raux, 2001,418-419).

Her ne kadar bazı zihniyetler insanı varlığının kabulüne yönelten manevi huzurun başrolünü yok ederek hafızasını kaybetmiş, dününü yarınını tanımadan, bilmeden yaşayacak korkak insan tipini yaratmaya çalışmışsa da ruha nüfuz etmiş olan Allah inancı ve sevgisi, dinin teslimiyet dâhilinde sunduğu güveni ortadan kaldırmaya yetemediği için Müslümanlar hiçbir zaman hiçbir güçlük karşısında

inançlarından taviz vermemiş, yerine göre göze çarpmadan politik tavırlarla gizli yaşamak zorunda kalsalar da dinlerine sahip çıkmış ve her aldıkları nefeste yaratana şükredip dini ritüelleri kılıfına uydurarak yapmaya ve aralarında yaşatmaya devam etmişlerdir.

Hayit'e göre (2000, 173) Sovyet Rusya gerek Türkistanlı gerekse diğer Müslümanların hafızasından, kalplerinden İslam'ı silmeyi gaye edinmiştir. Lakin Sovyetler ne kadar İslam'ı yok etmeye çalıştıysa Türkler de bir o kadar dine sarıldılar. Ne olursa olsun Türkistan'da İslam güçlü bir şekilde yaşanıyordu. Neticede Türkistanlılar asla 'Sovyet İnsanları, Sovyet Milleti' olma düşüncesine vakıf olmadılar. Mütemediyen varlıklarını muhafaza etmeye çalışmışlardır.

“Son on ya da on beş yıl içinde Kazan Tatarları arasına Avrupa kültürünün girmiş olmasına karşı, Müslüman gençlik inancına ve manevi değerlerine eski kuşaklardan daha büyük bir güçle sarılmaktadır; çünkü siyasi bağımsızlığından yoksun bırakılmış bir halk için din, ulusal birliğin tek anlatım aracıdır” (Benningesen ve Quelavejay, 2005, 85).

3.6.2. Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Tespit Edilen Dini Algı

Romanları incelenen Cengiz Dağcı da din uğruna verilen savaştan etkilenmiş ve bu konuyu eserlerine temel almıştır. Şahin'in belirttiği üzere (1996, 1) Alman işgal birliklerinin Gurzuf'tan geri çekildikleri yıldan bir yıl sonra 9 Mart 1919'da Kırım'ın Gurzuf kasabasında dünyaya gelmesine karşın ailesi doğumundan sonra Kızıлтаş köyüne taşındığı için kendisini Kızıлтаş'lı sayar Cengiz Dağcı.

Kocakaplan'ın ifadesine göre (2012, 23) daha dört yaşındayken amcası Osman Dağcı'nın Kızıлтаş'taki evine taşınırlar, ama burada çok oturmaz, birkaç yıla kendi evlerine çıkarlar. Bu ev Akmescit-Yalta otoyolunun kenarındadır hemen. Dağcı bu evin balkonundan her baktığında, Tübya kırları, yeşil bağlar, Ayı Dağı, Adalar ve denizi görür, ruhunu kaplayan huzur ve mutluluk eşliğinde günlerini geçirirdi.

Cengiz Dağcı, savaş yıllarını asker olarak tüm gerçekliğiyle yaşamış; defalarca sonun kıyısından dönmüş; yüzlerce arkadaşını, kardeşini cephelerde acı bir

şekilde kaybetmiş; her ne olursa olsun vatanını hafızasında yeşertmiş ve bir gün toprağına, anasına, aslına dönebilecek olmanın ümidiyle hayata tutunabilmiş; bunu yaparken de çocukluğundaki sıcak ve samimi olan inancın kapısını aralamıştır.

Şahin ve Çonoğlu'na göre (2017,181) Cengiz Dağcı kendisini daima dindar biri olmamakla tanımlamıştır. Ancak gerek çocukluğu ve gençliğinin ilk dönemleri gerekse sonraki dönemlerde perdenin arkasında din ve modernite arasında yaşanan çatışmanın temasına vakıf bir hayat sürmüş, bir sanatçı bir aydın olarak ülkesinin, toplumun geri kalmasının nedenini ve bireyin duygu dünyası üzerinde etkisi olan dini sorgulayıp analiz etme durumunda bulunmuştur. Doğulu her aydın gibi yama yapmak zorunda bile kalmıştır belki.

“Cengiz Dağcı'nın din ile olan ilişkisini incelerken Komünist Rusya'ya bağlı bir yerde hayata geldiğini ve Sovyet okullarında eğitim aldığını görmezden gelmemek şarttır. Sovyet Rusya dini afyon olarak nitelendiriyordu. İbadet etmek, dini ritüellerde bulunmak yasaktı. İslamiyet'in özgürce yaşanabildiği memleketin çocuğu değildi Cengiz Dağcı “(Kocakaplan, 2012,63).

Dağcı dine olan yaklaşımını ecdadıyla kıyaslayarak dinin kendisinde ne ifade ettiğini dile getirmiştir: *“Sovyetler Birliği'nde doğup büyümüş, Sovyet sosyal sistemi içinde yetişmiş bizlerin de dini inanç ve imanımız, ecdadımızın inanç ve imanları gibi sağlam bir temelde köklenmiş değildi. Ancak insanın (hiç değilse benim soydan bir insanın) hayatında ne yapacağını kestiremediği zamanlarında içinde taşıdığı güç uyanıyor ve uyanan güç ona yapılması gereken şeyleri arayıp bulmasına yardımcı oluyordu. Bütün tarihimiz boyunca bu gücü kendi kanımızda arayıp bulmadık mı?”* (Dağcı, 1998,130).

Dağcı'nın kendisini dine inanç noktasında dışarda bırakması halini onunla yapılan bir röportajda sorulan sorulara verdiği cevaplarda belli olmuştur: *“Cengiz Ağa, dua eder misiniz?’ diye sormuştum. ‘Ben çok dindar değilim ama şimdi biraz dua ediyorum. Beni güzel bir memlekette dünyaya getirdiği için ve bana uzun bir ömür verdiği için Allah'a şükrediyorum. Biraz da yetenek verdiği için. Bütün şeylere dua ederim. ‘Cengiz ağa, Allah geçinden versin. Ama eninde sonunda hepimiz öleceğiz. Siz ölünce nereye, nasıl gömüleceksiniz? Hiç düşündünüz mü? / Vallahi zafer kardeşim, ölünce gideceğim yer Regina'nın yanındır. Mezar yerimi aldım. Sanırım yerim orası. / Peki, nasıl bir cenaze merasimi olacak? Siz bir Kırım*

türküstünüz ve Müslümanınız. Bizim geleneklerimize ve dinimize göre kim sizi son yolculuğunuza uğurlayacak? Kızınız ve damadınızla bu konuyu konuştunuz mu? / vallahi kardeşim hiç konuşmadım. Elbette onlar da bilmezler” (Şahin ve Çonoğlu, 2017,222-223).

Cengiz Dağcı için eserlerinden yola çıkarak bağnaz bir dini inancın tezahür ettiği söylenemez bir gerçektir. Bu hali kendisi de yazdığı eserlerde dile getirmiştir. Ama küçük yaşından itibaren vatanından ayrı kaldığı ve zorluklara göğüs gerdiği evrelerde sığınacak en güçlü limanın din olduğunun farkına varmış, inançla çelişen hayatında cephelerde yaşadığı korku dolu anlarda tek manevi varlığın gölgesinde dinlenmiş, kendisini korumayı ancak bu şekilde başarabilmiştir.

“Dağcı bir dinin ya da amentünün misyoneri, yayıcısı veya habercisi olmamıştır. Eserlerine konu olarak seçtiği insanların hayat ve kültürlerini yansıtmayı tercih ettiği dini, kendisine tema olarak belirleyip toplumsal, sosyal ve kültürel ilgiyi kurup devam edegelen bir süreç mantığıyla dine yönelir ve dini farklı açılardan örneklendirir”(Şahin ve Çonoğlu, 2017,334-335).

Yazarın ifadesine göre ise: “ *Dini inançların uzağında kaldım ömrüm boyunca. Ama kendimi hiçbir zaman günahkâr saymadım”(Dağcı, 2012,107).*

Dağcı dine olan yaklaşımını başka bir eserinde şöyle ifade etmiştir: “*Çok inançlı değilim diyorum kendime arada. Ve değilim. Ancak o gün, Bug Nehri’nin kıyısında üstümüze yağan ateş altında, beni ölümden koruyabilecek tek ve en güçlü silahın dua olduğunu inkâr edemem” (Dağcı, 2012,106).*

Cengiz Dağcı, Londra’da yaşadığı yıllarda gündüzleri bir restoranda bulaşıkçı olarak çalışmış olmasına rağmen akşamları geç saatlere kadar -masasının başından kalkmadığı ve uyuyakaldığı çok olmuştur- hafızasında yaşayan hayatı kalıcı hale getirebilmek ve gelecek nesillere topraklarına sahip çıkma bilincini aşlamak amacıyla romanlarını yazmaya koyulmuştur. İlk önce Korkunç Yıllar ve Yurdunu Kaybeden Adam (bu iki eser en başta ‘Sadık Turan’ın Hatıraları’ adında tek bir eserdi. Varlık Yayınları eseri çok uzun bulduğu için ikiye ayırmış ilkine Korkunç Yıllar, ikincisine Yurdunu Kaybeden Adam adını vermiş ve bu şekilde yayımlamıştır.), Onlar Da İnsandı vd. romanları teker teker yayımlanmaya başladı. Eserlerinde yaşadığı, duyumsadığı, özümsemiştiği ne varsa dile getirmiş; Kırım’ın ebedi

ve edebi sesi olmuştur. Toprağına, kültürüne, dinine ne denli bağlı olduğunun kanıtıdır yazdıkları.

İstenilen, yapılan her işte Allah'ın izninin ve yardımının istendiği bir dindir İslam. Kullar sadece ister ve çalışır. Kendi üzerine düşeni yaptıktan sonra kararı, tevekkülü Allah'a bırakır. Çünkü bilir ki Allah her şeyin en iyisini bilir ve en iyisini verir. Cengiz Dağcı'nın da romanlarında kahramanlarına bu tevekkülü yaşattığı görülmektedir:

“Allah'ın emriyle olur her şey. On beş sene evvelsi oğlan olsun diye can atardım, ama kız çıktı. Gene de dua etmeliyiz. Tanrı dinler, dinler, sonra kesip biçer, nasıl doğru görürse öyle yapar; onun emri...” (Dağcı, 2016,16-17).

Yine başka bir eserinde ise: *“Tanrı isteyince her şey olur, derdi annem. Toprak yeşerir, ağaçlar çiçek açar, Tanrı isteyince. Kırlarda kuzular meler, inekler buzağular. Yeryüzüne yağmur yağar, Tanrı isteyince derdi annem. Kar, tipi, fırtına dünyamızı allak bullak eder; ıssız soğuk gecelerin sonunda güneş doğar; allı pullu ışıklarıyla masum insanların gönüllerine göre bir dünya dokur, korkulu gecelerimizi unutturmak için; derdi annem”* (Dağcı, 2015,70).

Dağcı'nın bir diğer eserinde ise: *“İnsanoğlu Tanrı'ya inancını kesti mi şeytana inanmaya başlar. Hem okumuş, hem de inançlı olmalı insan dediğin. İki birleşince toprakta çalışmak da, denize çıkmak da, yaşamak ve ölmek de kolay olur insan için. Bunu unutma Cingiz”* (Dağcı, 2012,244).

Aynı inanişaya aynı düşünceye sahip olmayan insanlar birlikte bir şeyler yapmaktan haz etmez, böyle bir durumu tercih etmezler. İslam dini zor durumda kalan bir insana kimliği, ırkı, inanişisi ne olursa olsun yardım etmeyi öğütler. Korkak davranmak, görmezden gelmek olağan değildir. Temizlikte imanla bütünleşmiş, hatta gelenekte yerini bulmuş olan birkaç atasözüne ev sahipliği yapmıştır; “Temizlik imandandır.” / “Kendini temiz tut, ölüm gelir; evini temiz tut, misafir gelir.” Müslümanlar Cengiz Dağcı'nın romanlarında aynı çatının altında Müslüman olmayan biriyle yaşarlarsa kötü şeylerle karşılaşacaklarına ve başlarına uğursuz olaylar geleceğine inanarak bunu günah olarak kabul ederler. Ama yine de yardım eli uzatmaktan çekinmezler. Onlar Da İnsandı romanında Bekir evinde kalacak iki yabancıyı nasıl yatıracığı konusunda eşi ile konuşurken kızı ahırını hazırlar. Pis

kokulu, kötü kıyafetli, inançsız olan insanlarla aynı evin içinde kalmak istemezler. Önce temizlenmeleri gerektiğini belirtir, daha sonra ahırda sofada yatabilecekleri fikri ortaya atılır. Aslında böyle bir tavırla Müslümanların Ruslara karşı bakış açısı alenen dile getirilmiştir.

“...En mühim mesele evin neresinde yatacaklardı. Çünkü ne de olsa Müslüman değildiler. Bekirlerle aynı çatı altında yatarlarsa gâvur nefesleri Müslüman nefeslerine karışır, ola ki Molla Receb’in söylediği cinler mezarlıklardan çıkar, memleketlilerinin Bekir’in evinde uyduklarını anlayarak evin etrafında toplanırlardı. Belki de evine girerler, Ayşe’ye, karısına, kendisine sataşırlardı...” (Dağcı, 2016,81)

Başka bir yerde ise: *“Bırakmam ben onları öyle pis pis yatsınlar ahırda. Bırakmam, pis ayaklarıyla yürüsünler tarlamda. Sen şimdi git, kırmaya başla. Ben duvar dibinde ateş yakıyorum; Ayşe kız da çeşmeden su taşır. Sıcak suyla pis derilerini arıtsınlar önce. Bütün gün rahat etsinler önce, yarın sabah işe başlarlar. Mademki aldın yanına, önce insana benzet ikisini de. Ama tarlaya geldikleri gibi girerlerse, kesilir toprağın bereketi, vallahi billahi!”* (Dağcı, 2016,101)

Masumiyet, insanoğluna verilmiş en güzel hediyedir. Temiz düşüncelere sahip olmak, kendi dininden, dilinden, vatanından olsa da olmasa da hiç kimse için kötü fikirlerin gölgesinde dinlenmemektir. Hayata şükür eşliğinde hep olumlu tarafından bakmayı başarabilmektir. Kırım Tatarları bu masumiyet içerisinde kaybolan bir millettir. Önce Ruslar sonra Almanlar türlü vaatlerle kandırmış; canlarından, mallarından, hayatlarından mahrum bırakmışlardır. Kültürel hafızanın en önemli direnme noktası olan din, türlü oyunların hakikatle birleşmesinin acı serüvenine başrol olmuştur. Bekir, hallerine merhamet edip masum düşüncelerle aldı İvan ve Kala Mala’yı evine, toprağına. Onlar Tanrı misafiriydi. Önüne kendi yedikleri yemekten bir tabak fazla koyamayacak kadar aciz değillerdi. Halleri kötüydü, toparlayacaklardı biraz. İvan ile Kala Mala’nın düşüncesi Bekir kadar masum değildi. Gerçeğin Cengiz Dağcı’nın romanları vesilesiyle kâğıda, tarihe yansımadır. İnsan belki bilinçaltı kodlamaları belki de farkında olmadan kültürel yaşamın gereği işlenmiş iman duygusuyla her kötü durumda bazen isyan noktasında duanın gücüyle direnir yıkıcı kötünün zulmüne. Her ne kadar Rusya, Tatarlardaki bu imanı yok etmeye çalıştıysa da çabaları neticeye ulaşamamıştır. Cengiz Dağcı da

romanlarında bu masum halkın başına gelen tüm felaketlere rağmen dua etmekten bıkmayan, içindeki iyiyi her koşulda yaşatan insanları başköşeye oturtmuştur. Rusların yaptıkları eziyetler karşısında dua ile durmuş, Allah'tan yardım dileyerek güçlü kalmaya çalışmıştır halk.

- *“İvan! Bu Müslüman toprağına yerleşsek, haa? Olmaz mı, İvan? Şimdi topraklar fakirlere geçiyor.*
- *Yok istemem. Toprak hep dere hep tepe... yollar dar. Para yok, domuz yok. Domuz olsa bile bu derelerin içinde domuz beslenmez. Domuzsuz toprak kime lazım?*
- *Müslümanın atını, ineğini, koyunlarını, keçilerini satarsak on tane domuz satın alırız.*
- *Domuzu nerede besleyeceğiz?*
- *Kala Mala parmaklarıyla sakalını kaşdı, denize baktı, sonra elini kaldırdı, mezarlığın bir ucundan öbür ucuna götürdü: Orada, dedi. Orada o ağaçları keseriz. Taşları temizleriz, domuzlarımızı oraya salarız” (Dağcı, 2016,91-92).*

“Gâvur midesiyle Müslüman midesi bir olur mu? Gâvur midesi domuz gibi alın ve kaba olur. Helali haramdan ayıramaz, ne bulursa yer. Gâvur suratı da bundan domuza benzer ya. Sense Müslümansın!” (Dağcı, 2015,137)

İnsan dayanamayacağını anladığı kötü olaylarla karşılaşınca isyan noktasına kadar gelir; ‘Neden böyle oluyor, Allah bizi görmüyor mu, neden bu kötü şeyleri yaşamak zorunda bırakıyor?’ gibi destursuz laflar dökülmeye başlar sağanak gibi. Hatta bazen panik noktasına kadar gelinmiş, ‘Allah’ım beni görmüyor musun, halimden habersiz misin, unuttun mu?’ gibi düşüncelerin belirmesine fırsat verdiğini sorgulamaya başladığı anlarla defalarca buluşur. Yine de kendisini yaratandan af dileyerek dualarıyla ona sığınmayı ve onun her yaptığıının aslında en doğru olan olduğunu idrak eder. Bu noktadan sonra dinin sağaltıcı, güçlendirici etkisinin yanı sıra hayata bağlayan gizli damarlardan biri olduğu ortaya çıkar.

“Allah’ım, var mısın? Neredesin? Mahvoluyoruz biz... Mahvoluyoruz, mahvoluyoruz ...” (Dağcı, 2015,13)

“Ya siz? Memleketimize girdiğiniz günden beri o toprak kan içinde. Minarelerimizi devirdiniz. Su kemerlerimizi, çeşmelerimizi, heykellerimizi, mermer saraylarımızı atlarınıza ahır yaptınız. Müezzinlerimiz ezan okumak üzere minarelere çıktıkları vakit, sarhoş askerleriniz, eğlenmek için, kalplerine nişan alma talimi yaptılar... Düşman asıl siz değil misiniz? Ömürlerinin son günlerini duayla, namazla geçirmek isteyen ihtiyarlarımızı, seksenlik ninelerimizi, hayvan vagonlarına doldurup haftalarca pislik, sidik içinde Sibiryaya taşıyanlar sizler değil miydiniz? Ya rabbim! O millet o topraktan ayrılırken niçin kıyamet kopmadı, bir zelzele olsun olmadı, denizler o yurdu, milletiyle beraber yutmadı! Niçin, Sen, Tatar milletini böyle temiz kalpli ve affedici yarattın! Düşmanlarımıza karşı savaşmak, o toprak için ölmek hakkından bizi mahrum mu ettin Allah'ım?” (Dağcı, 2015,252-253)

Bazı duaların gerçeğe buluşması zaman alır. Ama kullar bunu idrak edemediğinden ister ki dilediği her şey bir an önce gerçekleşsin. Kullar isteklerinin sekteye uğraması dâhilinde Allah tarafından unutulduğunu ve sesine nefes olmaya hazır olmadığı fikrine kapılır. İslam inancını benimseyen insanlarda mevcut olan kader anlayışı miskinliğin üstünü örten bir örtü gibidir. Tembel olan insan, üstüne düşeni yapmayıp bunu dua ile kapatmaya çalışır. Nasılsa kader de varsa gelip onu bulacak duaları gerçek olacaktır. Gözden kaçırılan detaysa şudur: Önce tedbir, sonra tevekkül. Bu durumun yanlış tasavvur edilmesi noktasında suçlu olan Allah'tır. Cengiz Dağcı ara ara böyle bir çıkmaza düşmüş, kahramanlarını da düşürmüştür. Kırım Tatarları topraklarından sürülürken inlemeler arasında göğe ulaşan dualarını ettiler. Peki, Tanrı bunların hiçbirini duymadı mı, hallerine acımadı mı? Neden onca eziyetin yapılmasına izin verdi? gibi sorgulamaların başında bulur kendini ve karakterlerini.

“Ben yalnız duada sessizim, Anne. Ama ben namazımı camilerde kılmak isterim. Biliyorum, camiler kapatıldı. Sen, nerede dua edersen et, Tanrı duyar duanı oğlum diyorsun. Ama ben gene de camilerde kılmak isterim namazımı; Tanrı büyükse açsın, açtırsın oğluna camilerin kapılarını” (Dağcı, 2012,223).

“Tanrı'ya inanmıyordum. Ne Tanrı'ya ne de peygamberlere, İnanmak şöyle dursun kin ve nefret besliyordum Tanrı'ya karşı yüreğimin içinde. Bir zamanlar içinde yaşadığım dünyada, ben ve bana benzer suçlular değil, Tanrı çıkarılmıyordu önce yargıcın önüne. Çünkü en büyük suçlu Tanrı'ydı. Ne denli dualar okunmuştu

bizim o topraklar üstünde; ne denli ibadetler, ne denli yalvarıp yakarmalar; ne denli gözyaşları dökülmüştü hiçbirini dinlememişti Tanrı. Yıllarca üstünde yürüdüğüm bu ıssız yolda ne denli küçük yavrular ölmüştü annelerinin sütsüz kuru göğüslerinde; ne denli cesetler kalmıştı dağ yamaçlarında kefensiz, baş taşsız, yazısız, mezarsız. Hiçbirini görmemişti Tanrı”(Dağcı, 2013,29).

İslam dininde Tanrı'ya sorgusuz sualsiz inanma, belki bilimsel açıdan toplumu birçok değişim ve gelişimden geri bırakmıştır, fakat toplumdaki insanların hayata dört elle sarılmalarının en mütevazı en huzurlu enstrümanıdır. Hangi inanış olursa olsun psikolojik boyutta insanın kendisini yaratana sığınması hali, onun buyruklarını yerine getirmesi kendisini güvende hissetmesine vesile olur. Fiziki mantıkla düşünüldüğünde meta olarak Tanrı kavramının karşılığına denk gelmek mümkün değildir. Bununla birlikte “Tanrı nerededir?” sorusuna “Her yerdedir” cevabı alınır. Nefes alınan gökyüzünde, şefkati elden bırakıp asi davranılan toprak anada, yenilen elmada, içilen suda, bazen bir hayvanda, bereketiyle ruha seslenen yağmurda... Bahsedilen romanlara bakıldığında yazarın her ne kadar kendisini, inançlı değilim, mahiyetindeki sözlerle nitelendirdiği görülse de tamamen dinden uzak inançsız, Allah'sız sıfatlarını üzerinde taşımadığını, hatta hatıralarında dua etmeyi asla bırakmadığını söylediği görülür. Mevzu eğer yaşamak, hayatta kalabilmekse bir tek Tanrı'dan destek alınabilir görüşündedir. Çünkü Tanrı affetmeyi, lütfetmeyi sever.

“Tanrı'nın varlığına hiçbir zaman inanmadım ben; hala da inanmıyorum. Fakat Tanrı, varsa eğer, tüm camilerde dua eden insanların dualarından önce benim duamı dinleyeceğinden kuşkulanmıyordum” (Dağcı, 2012,191).

“ Yaşamak zorundaydık. Yaşayabilmemiz için de her şeyden önce hayati sevmemiz, iyinin kötüye üstün geleceğine inanmamız gerekiyordu. Neydi bu iyi? Neredeydi? Ne zaman ve nasıl gelip bulacaktı bizi? Buruk yürekler içinde tekrarlanan bu sorulara en yakın ve en kolay cevap Tanrı inancıydı. Çaresiz, güçsüz, alçalmış, haysiyeti kırılmış bizler kurtuluşu Tanrı'dan başka kimden bekleyebilirdik?”(Dağcı, 2012,219)

Cengiz Dağcı'nın ölümle göz göze geldiği anlarda tek kurtuluş yolunun dua olduğunu defalarca dile getirdiğine tanık olmakla beraber belki de mezarı başında ölen kişi için Yasin Suresi'nin okunmasının dinin kültürel bir reaksiyonu olarak vuku

bulması şeklinde görülmektedir. Etrafında silahlar tek tek patlarken o bir taraftan Yasin okur bir taraftan da bazı çıkarımlarda bulunur.

“Her sabah, talime çıkmadan önce, tabur imamları bize vaiz ve nasihatlerde bulunuyorlardı. Bu hocalar eski hocalara benzemiyorlardı. Otuz beş yaşlarında, traşlı, üniformalı, üniformalarının yakalarında ay-yıldız bulunan, ateşe girip çıkmış, ateşli din adamlarıydı. Bize, bizim gibi asırlardır ezilmiş insanlara böyle hocalar lazımdı. Birkaç ay sonra, Ukrayna ovalarında şehit düşmüş gençlerimizin taşsız mezarlarının ayakta durmadığı diz çökerek, kafaları üstünde vızıldayan kurşunlara, patlayan şarapnelere aldırmadan, Yasin okurken, bunu bize iyiden iyiye ispat ettiler” (Dağcı, 2014,14-15).

Onca silahın arasından sağlam çıkabilmeyi başarabilen asker bunun Allah'ın bir lütfü olduğunu kabul eder ve bağışlanan canının Allah ve vatani uğrunda feda edileceğini dile getirir.

“Dindardı. Esirlikte canını kurtarmış olmayı, Allah'ın inayeti sayıyor ve bundan dolayı artık canını yalnız Tanrı ve millet uğrunda feda edeceğini gözyaşlarıyla söylüyordu” (Dağcı, 2014,33).

Müslüman toplumlar Batılı toplumlarla kıyaslandığında siyasal, sosyal, kültürel vb. alanlarda geri kalmışlık rüzgârını daima üzerinde hissetmiştir. Çalışmak, okumak, araştırmak, felsefe ile istişare kurup yeni idealar ortaya koymak ve bakış açıları geliştirmek, bu anlamda dünyadaki gelişmeleri takip etmek konusunda perdenin hep bir adım gerisinde kalmayı yeğlemiştir. Batılı devletlerin yakinen ilgilendiği bu durum Doğulu toplumların üzerinde egemenlik kurma isteklerini arttırmıştır. İnsanları bu derece miskinleştiren, sadece gününe bakan kaderci bir yapıya boyun eğme halinin nedeninin din olduğunu düşünmüşlerdir. İslam toplumları arasında sorgulamadan dine itaat üst seviyede olduğu için yaptıkları hiçbir girişim olumlu sonuç vermemiş, bu yüzden Stalin gibi devlet adamları İslam toplumlarındaki değişimin savaşmadan önce idrak etmek hatta belli bir süre onu korumak ve anlamak gerektiğini ifade etmiştir. Dini kolların can damarları tespit edildiğinde İslam toplumları üzerinde gerçekleştirilmek istenen algının daha çabuk neticeye kavuşacağını düşünüyorlardı. Cengiz Dağcı'da eserlerinde körü körüne, sorgulamadan, okumadan, araştırmadan dine bağlanmanın Müslüman toplumları geride bıraktığı fikrini kaleme almıştır.

Müslüman dünyasındaki işlere dikkatle bakıldığında üzülen nereden ve hangi idarenin altında oldukları fark etmeksizin hep komşularının gerisinde kalmış olduklarıdır.

Bu durum Hakan Kırımlı' da şöyle vücut bulur: 350 milyon Müslüman neden acınacak halde? Cevabı herkesin malumudur. Cehalet Yüzünden: *“Ey din kardeşleri, vicdan sahipleri! Allah rızası için, düşünelim, gözlerimizi açalım, imkân oldukça 2-3 kişi birleşelim. Allah hepimizin birleşeceği zamanı getirecektir. Her şey küçükten başlar, damlaya damlaya göl olur. Kısacası İslam'ın uyanışına gayret sarf edelim, onun ruhu ve cismi namına fedakârlıkta bulunalım. Her Müslüman mutlaka mukaddes dini, bedbaht milleti ve körü körüne teslim edilmiş vatanının faydasına çalışmalıdır. Müslümana tembellik yakışmaz ve o hakikat uğruna canını vermekten çekinmez”* (Kırımlı,2010, 211).

“Cengiz Dağcı'nın babası Emir Hüseyin Dağcı'nın dine bakış açısı, dini eleştirdiği nokta ülkenin geri kalmasını kendine menfaat eden ve bu amaçla dini kendi çıkarları uğrunda kullanmaktan çekinmeyen din adamlarının sahteliğine yöneliktir. Dağcı ile babasının dine yaklaşımı karşılaştırıldığında Dağcı babasına göre daha ılımlı daha pozitifdir. Her ne kadar babası kendi milletinin diğer milletlere kıyasla bir adım geri olmasının sebebini din ile ilişkilendirse de o, Müslümanlık tümüyle reddedilse bile toplumun güçlü bir geleceğinin olup olmayacağını bir mukayese ederek anlamlandırmaya çalışır” (Çonoğlu, 1998,347).

Dağcı'nın eserlerinde bahsi geçen durum şu kelimelerle izah edilir: *“Babamın gençliğinde din üstünde düşüncelerini, toplumumuzun komşu toplumlara kıyasla geride kalmışlığının ve modern hayata ayak uyduramayışının sebebini Müslümanlıkta bulmasında haklı olduğunu da düşünmüyorum değilim. Gene de zaman zaman minareli bir köy evinin bahçesinde gözlerimi hayata yummak özlemi uyanıyor içimde”*(Dağcı, 2012,107).

Bir diğer eserinde ise: *“Din düşmanı değilse de, ulusun komşu uluslara kıyasla geride kalmışlığının, modern hayata ayak uyduramayışının başlıca sebebini Müslümanlıkta bulduğunu ve bu yüzden –Gurzuf din adamlarının öfkelerini kendi üzerine çekmek pahasına – Ramazan ayı içinde sigarasını tüttüre tüttüre o caminin kapısı önünden geçtiğini annemden öğrenmiştim yıllar sonra. Babamın bu garip*

davranışı kendine özgü bir davranış mıydı, yoksa genç Gurzufuların toplu görüş ve anlayışlarına mı yaslanıyordu, bilmiyorum” (Dağcı, 2012,20).

Yine bir diğer eserinde: *“Ulusun başka uluslara kıyasla geride kalmışlığı, modern hayata ayak uyduramayışının başlıca sebebi ulusun sıkı sıkı dine bağlılığı mıydı gerçekten? Müslümanlık toplu olarak reddedilseydi bile, toplumumuz emniyetli bir geleceğe kavuşabilir miydi acaba? Sanmıyorum. Nitekim büyük devrimden sonra Kırım da kurulmuş dinsiz rejim ve sosyal düzen İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kırımlıların başına gelmiş olan o büyük tragediyi önleyemedi” (Dağcı, 2012,22).*

Hakan Kırımlı, Müslümanların geride kalmışlıklarını yok etmek adına bir seslenişe yer veriyor eserinde:

“Ey din kardeşleri! Ey Müslüman kardeşler! Mazide en muazzam bir İslam devletine sahip olan bizler bütün dünyayı sarsıyorduk. Fakat cehaletimiz yüzünden hata üzerine hata yaparak her parçası ecdadımızın kanına bulanmış olan kıymetli topraklarımızı düşman ellerine teslim ettik, kendimiz ise onlara tabi olarak acı ve fakirlik içinde yaşamaktayız. Böylesine acı ve zelilane hali düşünen herkesin ister istemez gözlerinden yaş damlar. Ecdadımızın günlerinde haraçlarını iplerle boyunlarında taşıyan düşmanlarımız şimdi bizi insandan saymıyor, bizlere hayvan muamelesi yapıyor, her gün binlerce hile ile haklarımızı elimizden alıyorlar; ecdadımızın mezarlarında onların kemiklerine bile rahat vermiyorlar; mezarlıkları tarlaya çevirerek sürüyor ve herhangi bir şekilde gözlerimizi açmamız için mümkün olan her vasıtayı kullanıyorlar” (Kırımlı, 2010,210).

Yine Kırımlı'ya göre (2010, 19-22) İslam dünyasının genelinde görüldüğü gibi Kırım Tatarları üzerinde Müslüman dini liderlerin etkisi inanılmazdı. Bu nedenle, Rus yönetimi ilk anlardan itibaren halkın sükûnetini teşkil etmek amacıyla Müslüman din adamlarını kendi yanına çekmek mecburi bir haldi. XIX. yüzyıl boyunca Kırım Müslüman din adamlarının tam bir eylemsizlik hali içerisinde olduğu söylenebilir. Üst rütbede bulunanlar Rus yönetimine karşı itaatkâr bir yaklaşım sergilerken, alt seviyede halkın içinde yaşayanlar benliklerini koruma içgüdüsüyle aşırı gelenekçi ve dış dünyadan tamamen soyutlanmışlardı.

- “Mollalar vermediler bu haberleri bana. Ama farz edelim ki mollalar söylüyorlar bunu. Niçin, neden size inanayım da mollaların verdikleri haberlere inanmayayım?
- Çünkü onlar yüzyıllardan beri senin halkını karanlıkta ve cehalette tutuyorlar. Çünkü onların sözlerine inanmak olmaz. Çünkü onlar olmasaydı senin halkının kalkınması otuz yıl, kırk yıl önce değil de yüz yıl önce başlardı. Çünkü onlar cahiller, işlerine ve menfaatlerine uymayan her şeyi reddediyor, karalıyorlar” (Dağcı, 2015,417).

Yine Dağcı'nın ifadesine göre: “İman, iman, iman! İnsanlığın inkişafından kopuk, devrin gerçeklerine ilgisiz bu iman ne kadar güçlü olursa milletin umutsuz ve çıkımsız bir duruma sürüklenmesi de o derece güçlü bir ihtimal olur. Hele bizim halkımız gibi esaret altında yaşayan bir halk. Oysa aslında esaretin bir halkın varlığı için en büyük tehlikeyi teşkil etmediğini, en büyük tehlikenin halkımızın devrin hayat şartlarına insanlığın ilerleyişine ayak uyduramamasında olduğunu ya bilmiyorlar ya da duygularının esiri oldukları için görmüyorlar”(Dağcı, 2016,85).

İsa Kocakaplan (2012, 64) ise dinin kültürle olan ilişkisini şu şekilde dile getirmiştir: “Dini kültürü ayakta tutan, yaşamasına yol açan, her adımda diri tutan mimari hatıralardandı camiler. Bunun dışında ihtiyarlarımızın sözlü kültür ve gelenek yoluyla yaşatmaya gayret ettikleri İslami inanç ve motifler bulunmaktadır. Dağcı bir nevi ruhi meditasyon diyebileceğimiz bir ortamda yetişmiştir.”

“Sınıfımız Tokal camisinin etrafındaki bütün damların sırlarını kendinde saklar gibi, göğe yükselen nazlı minaresi görünürdü. Sebebini bilmiyorum, fakat sınıf arkadaşlarımla arasında, en çok bu minareden hoşlanan bendim galiba. Bazen ders sırasında minareye bakar, dalardım; bazen hocamın sualini bile duymazdım, o zaman, yanımda oturan Süleyman, dirseğiyle dürterdi beni. Minareye baktıkça içime iman dolardı. Hayat onun etrafında, evlerdeydi. Derslerimiz de dine karşı olmasına, mektepte dinsizliği, komünizm ideallerini öğrenmemize rağmen ben ruhumla o minarenin bir parçasıydım” (Dağcı, 2015,24).

Ancak bu huzur bazen fazla görülmüş ve Müslümanların gelişmesini engelleyen bir etmen olarak idrak edilmiştir. Camiler, geleneği yaşatan ve geleneğin devamını sağlayan unsurlar ortadan kaldırılmadıkça Müslümanlar asla ilerleme kaydedemeyecek ve hep ezilen tarafta kalarak yok olacaktır.

“Cadı Esmâ'nın Seyd-Ahmet'i de elinde bir sopa, çizmeleri ta dizlerinde, uzun, siyah saçları alınada, gözleri kan içinde, askerlerin arasındaydı. Ondan bütün köy korkardı. Caminin yanından duvarlarına tükürüp geçirdi. O zamanlarda karşı mahalleye köprü yapmak lazım gelmiş. Köyde taş yokmuş gibi, kooperatifin önünde, meydana, aksakallı, seksenlik ihtiyarlara: 'Bu cami yıktırılıp taşlarından yerine köprü yapılmadıkça Tatar oğlu adam olmayacak!' diye haykırmış” (Dağcı, 2014,59).

Topraktan yaratılmış, ruhunu kafese sıkışmış ve asıl özgürlüğüne kavuşacağı günü düşünen insan için ölüm, uzak diyarlarda amansızca beklenen narin sevgilidir. Öldüğü gün insan birçok perdeli tiyatronun ilk kısmını kapatmış, aslolan perdeyi açmaya hazırlanmıştır. Cansız bedeninin sevgiliye ulaşmasını sağlayan şey ise beyazın asaletli ifadesiyle ona eşlik edecek olan kefen ve mezardır. Kapatılan perdenin arka tarafında onu seven isimler kaldığından onun huzurlu bir yolculuk geçirebilmesinde dualarıyla yanında olmayı başarabilirler. Halkıyla Müslüman olan Tatarlar içinde aynı durum geçerlidir. Cengiz Dağcı romanlarında mezarın halk için kutsal olduğundan, sapıklara buralarda yer olmadığından ve elbet bir gün bu yolculuktan herkesin nasipleneceğine değinir. Yaşanılan maddi hayatın sonunda var olan manevi yaşamın büyüklüğü insanları saran bir kundak olmuştur her solukta. Her dini inanışta bir yok oluş mevcuttur. Müslümanlık inancına göre bu yok oluş asıl var oluşturmaya ve ölüm gerçek oyunun başladığı sıradır varlıkta. Mezar ya da mezarlık ise bu dünyadan diğer dünyaya geçişi sağlayan bir lokomotif vazifesi üstlenmiştir.

“Bu dünyadan başka bir dünya varsa, görmediniz beni avluda. Hepimiz aynı yere gidiyoruz. Yerin dibine. Mezara. Kimimiz öksüre öksüre, kimimiz inliye inliye, kimimiz güle güle. Ama sonuç aynı. Mezar. Soğuk, karanlık mezar” (Dağcı, 2012,93).

“ Doğup yaşıyoruz. Günahlarımızla yaşıyoruz. Ölürken, belki ölmeden biraz önce, insan bütün günahlarından arınıyor. Ölürken, belki henüz ölmeden önce, insan insan değil de başka bir şey oluyor sanırım. Ne? Bilmiyorum bunu, ama insandan daha değerli bir şey olduğuna eminim” (Dağcı, 2012,48).

Cengiz Dağcı'da Allah, salt doğayla bütünleşen bir olgu olmanın dışında mekânla birleşerek bir hafıza oluşturmuştur. Çocukluğun masumiyetiyle bezenmiş, sonraları tahayyülden öteye geçemeyen yaşantının mekânlarıdır. Dinin mekâna sinen kokusu ufak bir anımsamayla tüm benliği ele geçiren sihirli değnek misalidir. Yazar

huzur dolu dakikalara yolculuk yaptığında kendisini karşılayan duraklardan birincisi din ikincisi ise çocukluğunun, gençliğinin geçtiği vatanıdır.

“Ben Tanrı’yı gökyüzünde değil, bazen yeryüzünde görüyorum. Yeni doğmuş bir yavrunun yüzünde, hasta bir kadının yüzünde görüyorum... Hatta bu ellerimle öldürdüğüm bir Alman’ın yüzünde, bir Bolşevik’in yüzünde bile gördüğüm oluyor. Tanrı gökyüzünde değil, varsa eğer, yeryüzündedir. Sizin yüzlerinizdedir. Senin... Teresa’nın! Ama siz bunu bilmiyor ve görmüyorsunuz. Görmediğiniz içinde bu çatinın içinde, bu lanet şehrin içinde yaşıyor, birbirinizi gebertiyorsunuz. Umudu, kurtuluşu gökten bekliyorsunuz. Onun oradan geleceğine inanıyorsunuz. Tanrı’yı kendi yüzlerinizde görmediğiniz içindir ki, inançlarınız sahte, gülüşleriniz çirkin, gözyaşınız yalan, kalpleriniz garaz ve cimrilikle dolu. Ama suç büsbütün siz de değil, sizi yaratan o Tanrı da suçsuz değildir belki” (Dağcı, 2012,152).

Dağcı’nın doğayla bütünleşen yapısı başka bir kitabında şu ifadelerle dile getirilmiştir: *“Mutluyum dedim, mutluluğumun gölgesiz bir mutluluk olduğunu sanma, Anne. Her şeyimizi; her şeyimizle birlikte Kızıltaş’ımızı gördüğüm anlarda bile, ömrümde bir daha da Yukarı ve Aşağı mahallelerin dibinden geçmeyeceğime üzülüyorum. Tuhaf değil mi? Biliyorsun – ya da bildiğini tahmin ediyorum- babam gibi ben de inançlı olmadım ve değilim. Gene de Kızıltaş’ın camilerini silip atamıyorum gözlerimden ve gönlümden. Sen başkaydın. Kızıltaş’ımızı yitirdikten sonra da, kara kuvvetçilerin bütün zulüm ve işkencelerine katlandın ve inancın – Tanrı’ya inancın- hiçbir dakika sönmedi senin yüreğin içinde. Gene de beni kötü bir evlat diye düşünmeni istemiyorum, Anne. Çünkü değilim. Bana öğrettiklerini hiçbir zaman unutmadım. Çiçeği, böceği, kuşu, insanı sevdim –inançsız dediğime bakma, duasız bir günüm geçmedi; güçsüze elimi uzattım, yoksulla ekmeğimi paylaştım, hastanın ve sakatın başını okşadım ve karşılığında hiçbir kimseden hayır duası beklemedim” (Dağcı, 2012,71).*

Doğa ile insan arasındaki bütünlüğün diğer bir eserde yansıması ise: *“Tanrı’ya şükret, dedi. Ben Tanrı’ya inanmıyorum, dedim. İnan inanma; seni kurtardı ya, önemli olan da budur, dedi. Sen inanıyor musun? diye sordum. Evet, dedi. Kadının inancı ve benim Tanrı tarafından kurtuluşum yatmıyordu bir türlü aklıma. Tanrı nerde? diye sordum. Her yerde, dedi genç kadın. Sen gördün mü? Diye sordum. Evet, dedi. Bana da göster, dedim. Dallarda civıldaşan kuşlara bak. Çimlikte*

koşuşup oynaşan çocuklara bak; çiçeklere, çimlere, kelebeklere, göğe, güneşe bak; yaz yazı bağlarda yetişen üzümlere, bahçelerde yetişen kaysılara, şeftalilere bak; doğuran analara bak. Her yerde Tanrı! dedi kadın”(Dağcı, 2012,109-110).

İnsan hayatın tüm evrelerinde bir yerden başka bir yere kuru yaprak misali savrulur. Zararlı zararsız, bazıları öğretici nitelikte bazıları isyanın eşiğinde birçok badire atlatılır. Vaziyet ne olursa olsun hiçbir gerekçe dinden uzaklaşmayı, tanrı tanımaz olmayı gerektirmez. Eğitilmiş, statü sahibi olmak manevi hayatın tesirinden uzaklaşmak ifadesini barındırmaz. Özellikle Rusların uyguladığı eğitim politikaları göz önüne alındığında dinsizleştirme öncelikli hedefleri olarak görülür. Birçok politika geliştiren Rusya, bir süre sonra uygulamalı dini motiflerin hepsini yasak eder bir hale getirmiştir.

“Rusya’da bulunan Müslümanlar Ekim Devrimi’ne dâhil olmadılar. 1917’nin sonu 1918’in başında bazen izleyici bazen kurban gibi yaşadıkları bölgelerde Sovyetlerin inşasına tanıklık etmek zorunda kaldılar”(Roy, 2016,87).

“Şubat 1917’de Çarlık Rusya’nın çökmesi Rusya’daki Müslümanlarca özgürlüğe kavuşmanın günü olarak kabul edildi. Ruslar İslam dinini gerici bir din, Müslümanları ise feodal bir toplum, Müslüman halkın temelini oluşturan bir grup olan çiftçileri de hala hayvanlar gibi hayatlarını idame ettiren, geri kalmış insanlar olarak benimsemişlerdi. Ekim devrimi başladığında Müslümanlar böyle bir şeyi hazmetmeye hazır değildi. Onları usulünce temsil edecek mevcutta herhangi bir örgütleri yoktu ve elli yıl öncesinde olduğu gibi bir birlik içinde olmayışlarından kaynaklı en tutucu düşünceden en devrimci harekete kadar her türlü yönelime açıktırlar. Komünistlerin Müslümanların inancına, geleneklerine, göreneklerine ve serbest bir hayat yaşamalarına saygı duyacaklarına itimat etmeleri gerekmektedir. Lenin ve Stalin’de dâhil olmak üzere tüm devlet adaları aynı siyaseti takip etmiştir. Işıkların aldatıcı parlaklığıyla sarhoş olup komünistlerin tarafına geçenler Stalin’in dostu olarak kabul edilmiş ve o güne kadar normal bir insanın ulaşamayacağı değerlerde bir statüye sahip olmuştur. Stalin, 1920-1923 yıllarında Tatar Ulusal Komünist hareketinin sözcüsü, temsilcisi olmuştur, ateist olması insanların dini inançları dolayısıyla öldürülmesine karşı çıkmasına engel olmamıştır ve Müslüman halkları İslam dininden yavaş yavaş uzaklaştırmak gerektiğini savunmuştur”(Raux, 2001,416-417).

“Panislamizm hareketiyle Rusya’da yaşayan Müslümanlarla ülke dışında kalan dindaşlarını, Rusya için tehlike oluşturan ülkelerin yurttaşlarını bütün haline getirme kaygısıydı; Müslüman reformculuk dönemin resmi ideolojik hareketlerine ters düşen değerleri barındırdığı için bu telaş hali bu kaygı gittikçe büyüyordu” (Roy, 2016,89).

Yapılan bazı girişimler neticesinde Müslüman halk milli kimliğinden uzaklaşsa da halkı birçok durumda dinden vazgeçirmek o kadar da kolay olmamıştır. Eğitim yoluyla, baskı yoluyla zorla mevcudiyetine son verilmeye çalışılan din her koşulda yeniden doğarak varlığını hissettirmenin haklı gururunu yaşamıştır.

“Sonra çok yasaklar geldi: oruç tutma yasağı; ezan okuma yasağı; namaz kılma yasağı; mevlit duaları okutma, derviza, sünnet olma ve daha nice nice yasaklar...” (Dağcı, 2012,183).

Dinin manevi ve ahlaki hayatı düzenleyici olmasının yanı sıra kişilik oluşumunda da olumlu bir etkiye sahip olduğu görülür.

“Ders sırası caminin minaresine daldım. Minareye bakarken, kaybettiğim eski benliğime yeniden döndüğümü hisseder gibi oluyordum” (Dağcı, 1998,47).

İslam inancında Müslümanlar için huzur kaynağı olabilecek tek mekân camidir. Cami dışında herhangi bir mabet makbul değildir. Hatta günah, mekruh gibi ifadeler yüklenerek bu farklı mekânları insanlar sadece görmek için bile tercih etmez. Böyle bir şeyi yaptıklarında Allah’a, yaratanına ihanet ettiğini düşünür. Popüler kültürün getirisi olarak bakıldığında kilise ziyaretleri daha doğrusu müze vaziyeti kazanmış kilise ziyaretleri normalin dışında bir durum oluşturmamakla beraber kendi inancıyla ilgili insanın çekinmesini gerektirecek bir mahiyete sahip değildir. Kilise çekinilen, korkulan bir yer iken cami her harfinde mutluluğu getiren haberci kuştur. Onun varlığı, var eden güç iken yokluğu dağıtıcı bir kuşatma planıdır. Bu durumu Cengiz Dağcı şu şekilde dile getirmiştir:

“Ben hayatımda ilk defa olarak kiliseye girdiğimden, günah işlemiş olmak korkusuyla renkli ikonlardan resimlerden yüzümü saklayıp gözlerimi kapayarak dua ettim. Korkmuş bir çocuk gibi kaç kere; Allah’ım ben senin kulunum, Allah’ım, ben senin kulunum, dedim” (Dağcı, 2014,82).

“Camiye yaklaştıkça içim sakinleşiyor gibi oluyordu. Camiye yaklaştıkça kalbimin en derin bir yerinde duasız yaşayamayacağımı hissediyordum. Dua etmek istiyordum. Ama orada, camide, caminin içerisinde, Tanrı’ya yakın bir yerde” (Dağcı, 2015,81).

Dağcı bu durumu *Korkunç Yıllar* adlı kitabında da belirtiyor: *“alıların arkasında namaz kılanlara bakıyorum. Onların fısıltılı sesleriyle içime bir şeyler doluyor, yalnız hissettiğim, anlayamadığım, anlatamayacağım bir şey. Oturduğum yerden kalkıp o insanların yanına gitmek, koşmak istiyorum; kalbimde ne varsa onların önünde boşaltmak, onlarla yaşamak, onlardan biri olmak istiyordum. Onlar bana, hayatta edebi imişler gibi geliyor. Onların dualarında bir kuvvet var. O kuvvet bana da geçiyor. Onlar Allah’la yaşıyorlar. Allah’la yaşarken dağ gibi heybetli görünüyorlar. Ben de her nefesimde Allah adını anarak yaşamak istiyorum. Gözlerime sevinç yaşları doluyor. Savaşmak ve yaşamak istiyorum. Niçin yaşadığımı, neyin uğrunda savaşacağımı bana o çalıların arasında namaz kılan sekiz on Özbek’in birden ağzından çıkan Allah adı gösteriyor” (Dağcı, 2015,95).*

Kilisenin gösterişli, şaşalı mimarisinin altında aslında elleri görünmeyen günahlarla bezenmiş papazlarının sırf Hristiyanlaştırma uğruna küçük çocukları vaftiz etmeleri, bir yandan da Tatar halkına yapılan zulümlerin, eziyetlerin ne denli çirkin olduğuna hafızasının minik hatırlatması eşliğinde neler yaşadıklarını anlatmaktan, bu vesileyle gelecek kuşakların gerçekleri öğrenebilecekleri bir hafıza bırakmaktan asla vazgeçmemiştir.

“Köyün en yüksek yerinde, güneş işiğını kapamış bir kilise... Kiliseden çıkmış kara sakallı bir papaz, elindeki haçı ileri doğru uzatarak, analarımızın kolları arasında saklanan ürkümüş, titreyen yavrularımıza doğru yürüyor. Orada, sarhoş Kazaklar, Rusça konuşmayana dili ne gerek diye Tatarın dilini kesiyorlar. Bir de erkeğin yüzüne bakmağa utanan kadından fayda yok, burada kalırsa belki zararlı olur diye, böylelerini kamılaya kamılaya sürüyorlar. Ötede bir jandarma, evlerimizi altüst ediyor” (Dağcı, 2014,89-90).

İnsanoğlunun bu keşmekeşlik içinde var olabilmesinin, yaşadığı sıkıntılara boyun eğebilmesinin yegâne gücü; içinde barındırdığı, muhafaza ettiği Allah sevgisidir. Bazı kontrolsüz dengeler bu gücü yok etmek, varlığın yerini boş bir levha haline getirebilmek için gereğinden fazla çaba sarf etmişse de emelini ufku

görünmeyen bir yolun ışığının ötesine geçememiştir. Ve insan zaman zaman anlamını yitirmeye başladığını hissettiği büyük güce tekrar döndüğünde kendini gerçekleştirmiş olur. Manevi huzurdan uzaklaştığında ruhunu olmadık güçlere teslim ederek anlamsız bir yok oluşun eşiğinde bulur kendini.

“Allah’ım, ben bütün ömrüm boyunca, yalnızca kendi yerimi değil, kendimi de aradım. Hala arıyorum. Yardımcı ol bana, kendimi bulmadan önce ayrılmayayım bu dünyadan, Allah’ım” (Dağcı, 2015,409).

“İnsanoğlu Allah’ı terk ederse, Allah’ı unutursa insanoğlu, dünyamızın başına büyük, ama öyle böyle büyük bir felaket gelecek ki... İnsanoğlu insan olduğunu unutacak; kardeş kardeşi dışlayacak; ökmeği it kibik aşayacak, suyu it kibik içecek... Topkayacılardan Tomağı tanır mısın bilmem; iyi adamdı. Fakir fıkırayı severdi. Doğrusu severdi sevmezdi bilmem ama fakirin malı olsun, ökmeğe muhtaç olmasın isterdi; temiz giysin, sofrası temiz, töşeği yorganı temiz olsun isterdi. Ama son sonu, aklını mı oynattı ne, bilmem, dinsizliğe dem vurup allahsızlara katıldı. Eh, öyle olunca kendini badem ağacına astı. İşte, insanoğlunun yüreği Allah sevgisinden boşalınca içine hemen cinler girer” (Dağcı, 2015; 124-125).

Şahin ve Çonoğlu’nun belirttiği üzere Dağcı’nın eserlerinde en çok ele alınan konunun İslam ve İslamiyet’in en çok üzerinde durduğu kavramın ‘Allah fikri ve Allah sevgisi’ olduğu dile getirilebilir. Diğer Türk boylarında olduğu gibi Dağcı’nın eserlerinde Kırım Tatarları da Allah’a büyük bir aşkla ve hürmetle bağlıdır. İmanın şartlarından olan Allah’ı ve onun peygamberini her şeyden üstün tutup sevmeleri Cengiz Dağcı’nın romanlarında varlık bulmuştur. Din insanı sorumlu tuttuğu hallerden sadece akıl sahipleri mesuldür. Bu nedenle hayat ve onun getirdikleriyle mücadele ön planda yer aldığı için gücün yetmediği acziyetin ortaya çıktığı, güçsüzlüğün belirlediği anlarda insanlar evrensel olarak duaya hatta beddua sığınır. Edebiyat halin kâğıda yansımaysa Cengiz Dağcı’nın romanlarında da bu dua ve beddua hali kendisini göstermiştir: *“Cengiz Dağcı’nın eserlerinde örneklerini sıraladığımız Allah, Allah sevgisi, peygamber sevgisi, Kur’an’ı kerim okumaları ve Yasin okumaları, dua-beddua ve diğer örnekler Kırım Tatarlarının kimliğini oluşturan unsurlar veya kültürel belleğinin bir parçası olarak yer alırlar. Başka bir deyişle dini unsurlar Kırım Tatarlarının varlığı ve korunması amaçlı yer alırlar.*

Cengiz Dağcı, dini bir misyon peşinde olmadığı için doğrudan bir mesaj vermez” (Şahin ve Çonoğlu, 2017,339).

Yaşadıklarının yorgunluğuna yenilmiş insan ufak bir esintide yok olmaya, varlık âleminde göksel âleme gitmeye hazırdır. Birçok şey görmüş, deneyimlemiş, çabalamış, yapacağını yapmıştır. Ne kadar günahkâr da olsa Allah’ın yanına gideceği günleri gözlemeye başlamıştır. Hatta bugüne kadar gerek nefsinin sesi olan duaları gerek acılarının, gözyaşlarının feryadı olan duaları bugün yerini huşu içinde bir teslimiyete bırakmıştır.

“Tanrım, ben kolu kanadı kırılmış ihtiyar bir adamım. Umutlarım buzların üzerine çizilmiş çizgiler gibi eriyip gittiler. Beni buraya bağlayan hiçbir şey kalmadı. Uzun bir ömür yaşadım. Uzun yolları geçtim. Ben yorgunum. Yürüyemiyorum gayrı. Ağrıdan başka bir şey kalmadı benim için burada. Beni kendi âlemine al, Tanrım. Burada fazla kalırsam ağrılarım, ah-ı zarlarım başkalarına geçecek. Bunu istemiyorum. Açık yürekliyim, içtenim, senin âlemini hak ettim. Bunca yıl burada çok çektim, bütün zorluklara katlandım; beni göksel âleminden yoksun etme, Tanrı’m” (Dağcı, 2015,297).

Kırımın edebi ve ebedi sesi Cengiz Dağcı, toprağından acı bir şekilde alıkonmuş olsa da hafızasında yeşerttiği ve her gün gönül güneşinin beslediği toprağıyla yaşadığı hayattan kopmamış; yaşadıklarının yaşanılanların geleceğın dimağlarında unutulmaması, yer edinmesi için eserlerinde gerek birleştirici bir güç olarak dini gerek geleneği yaşatan kültürü son zerresine kadar diri tutmak için kalemini kendisine dost seçmiştir. Eserlerinde bazen körü körüne dini inancının olmadığını dile getirse de ruhunun en renkli köşelerinde her zaman şükreden, dua etmeye hazır bir Allah inancı ve sevgisinin olduğu dikkat çeker. Yıllarca vatanından uzak kalsa da son yolculuğında nefes bulduğu toprağına sonsuza kadar kavuşmanın huzuru içinde veda etmiştir.

SONUÇ

Cengiz Dağcı'nın romanlarının tema bakımından ele alınıp incelenmesi ile romanların temelini oluşturan yapının siyasi ve tarihi olaylar olduğu görülmektedir. Bolşevik ihtilali sırası ve sonrasında yaşadıkları onun romancı kişiliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Her ne kadar edebiyata şiirle başlamış olsa da asıl söylemek istediklerini romanları aracılığıyla dile getirmiştir. Romanları bir nevi tarihsel arşiv niteliğindedir. Kırım'ın tarihinden bahseden pek çok kaynakta yer almayan bilgiler Dağcı'nın romanlarında en samimi şekliyle yer edinmiştir. Kırımlılar için 1917'de başlayan dram etkisini arttırarak uzun yıllar devam etmiş ve bir halkın suçsuz yere yok edilmesine sebebiyet vermiştir.

Cengiz Dağcı'nın roman anlamındaki ilk çalışması Sadık Turan'ın Hatıraları adıyla yayımlanması planlanan daha sonra Korkunç Yıllar ve Yurdunu Kaybeden Adam olarak ikiye ayrılarak yayımlanmış olan çalışmasıdır. Bu romanlar, yazarın savaşı bizzat tecrübe etmesi ışığında şekillenmiş ve kaleme alınmıştır. Sonrasında toprağından kilometrelerce uzakta hafızasında mekân edinmiş vatanını bir an bile aklından çıkarmadan peş peşe yazmıştır romanlarını. Romanlarıyla dünyaya geliş nedenine karşılık vermiş ve bir halkın unutturulmak istenen tüm değerlerini gelecek kuşaklara aktarmayı kedisinin görevi kabul etmiştir.

Çalışmaya konu olan yirmi bir roman tamamen Kırım ile ilgilidir. Onunla birlikte halkı Müslüman, Türk olan masum bir devletin çilesine, dramına tanıklık ediyor okuyucu. Kırım'ı daha iyi anlamlandırmak adına tarihi algıdan başlayarak, dini algı, milli kimlik ve kültürel algı, toprak ve memleket algısı, mekân ve tabiat algısı ile Dağcı okuyucunun tanıklığını daha da somut bir hale getirmiştir. Böylece Kırım, Kırım'ı yapan değerlerin toplamı olarak sunulmuştur.

Cengiz Dağcı'nın eserleri ile ilgili bahsedilen çalışmaya başlamadan önce literatür çalışması yapılmıştır. Cengiz Dağcı ve romanları hakkında yazılan makaleler, kitaplar; Kırımla ilgili araştırma kaynaklarına ulaşılmıştır. Dağcı'nın romanlarında tespit edilen en önemli özellik yıllarca hakkı sömürülmüş olan Kırım Tatar halkının sesi olmak ve gelecek nesillere bu bilinci taşıyarak hafıza oluşturmaktır. Romanlarını yazmadaki en büyük arzusu halde yaşanmış, zihinde varlığını korumuş olan Kırım'ı anlatabilmektir.

Cengiz Dağcı'nın romanları tarihe tanıklık etmenin yanında milli kimlik algısını da ön planda tutmuştur. Milleti var eden, bir arada yaşatan dilin, kültürün yok edilmesiyle Sovyet Rusya'nın bilinçsiz bir ulus yaratarak ona hâkim olma idealini gerçekleştirmiş olacaktır. Polonyalı bir yazarın, "Anayurt dediğin dildir aslında" sözünü adeta kalbinin içinde hissetmiş, kendisinden daha iyi bu sözün manasını bilen olmayacağını ifade etmiştir. Dil denilen varlığın insanın asıl vatani olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda halkı bir arada tutan kültürel değerlere de büyük önem ve yer vermiştir eserlerinde. Halkı birbirine bağlayan görünmez değerlerin köprüsüdür kültür: Türküleriyle, atasözleriyle, halk arasında yerleşmiş olan efsaneleriyle...

Bu çalışmada ele alınan noktalardan bir tanesi de Dağcı'nın Kırım'daki dini hayatı gözler önüne serdiği ifadelerdir. Kendisini her fırsatta inançsız biri olarak tanımlasa da aslında kalbinin gizli bir yerlerinde Tanrı inancı ağır basmaktadır. Cephede askerken, annesinin dizinin dibinde küçük bir çocukken, ömrünü idame ettirdiği başka bir ülkede bahçesine Türk çiçeklerini dikerken, ölümü yakın hissettiği anlarda hep dualıydı ağzı. Halkı Müslüman bir devletin çocuğudur Dağcı. Annesi hatıralarında elinde Kur'an'ı Kerim'i, başında beyaz başörtüsüyle vücut bulur. Dine karşı tavırlar göstermesinin ardında halkını bu mazlum duruma düşüren şeyin din olduğunu düşünmesi yatmaktadır.

Dağcı hiçbir zaman herhangi bir idealin sözcülüğünü yapmamıştır. O eserleriyle bir duyarlılık oluşturmaya çalışmıştır. Bu duyarlılığı kurmaya gayret ederken Ruslara ya da bir başka devlete karşı nefret duymamış ya da nefret edilmesini sağlayıcı unsurlara eserlerinde yer vermemiştir. Kalemını yaşadıklarına göre şekillendirmiştir. Onlar Da İnsandı romanının sonunda dile getirdiği üzere dil, din, ırk, mezhep vb. ayırım yapmaksızın insan kavramına önem vermiş ve bu değeri evrensel bir taraftan ele alıp anlatmayı tercih etmiştir. Çocukluğuna, gençliğinin ilk dönemlerine tezahür etmiş bulunan Kırım'ı sorunlarıyla anlatmıştır. Vatanını dilinde yaşatmış ve her nerede olursa olsun her gün her dakika kendisini hep Kırım'ın bir parçası olarak görmekten uzaklaşmamıştır. Dininden, dilinden, tarihinden, kültüründen bahsederek, beslenerek gelecek kuşaklar için kültürel hafızayı canlı tutmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak Cengiz Dağcı, masumiyetinin, hakkı taciz edilmiş bir halkın evladıdır. Genç yaşında vatanından ayrılmak zorunda kalmış, başka bir yurdu kendisine sığınak olarak seçmiş, hafızasında yaşattığı, sönmeyen yurdu ile yaşadığı günlere katlanabilmiştir. Kırım onun kimliğinin ana parçasıdır. Romanlarını yazarken bir an bile aklından Kırım'ı çıkarmamış, varlığını bu şekilde muhafaza edebilmiştir. Kendisine Kırım'ı anlatmayı bir borç bilmiş ve romanlarının her satırını Kırım Tatarlarının yaşadıklarıyla, yaşantılarıyla doldurmuştur. Bu şekilde bir gün Kırım'a geri dönme şerefine nail olacak genç nesle vataniyle ilgili önemli birikimler bırakmıştır.

Bugün Kırım Tatarları hala ülkelerinde demografik olarak az bir kesimi temsil etmektedirler ve hala ülkelerinde eski günlerin özgürlüğünü tadamamaktadırlar. Gerçekçi bir gözle yaşananlar değerlendirilmeye çalışıldığında birçok Orta Asya halkına bugün özgürlükleri geri verilmişken Kırım Tatarlarına bu hakkın verilmemesi düşündürücüdür. Tatar halkı 2019 yılında hala bağımsızlığı adına mücadeleye devam etmektedir. Ama Gerek Kırım'ın jeopolitik konumu gerek topraklarının elverişliliği, iklimi ve yeraltı zenginlikleri gibi etkenler için içerisinde değerlendirildiğinde Rusya'nın hiçbir takdirde bu topraklara bağımsızlık vererek kendi dilinde özgürce yaşamalarına izin verilen bir topluluğun yeniden inşasına zemin hazırlamayacağı ortadadır. Umulur ki haritadan silinmeye çalışılmış, hakları sömürülmüş, insan oldukları unutulmuş ve aklın ötesinde eziyetlere maruz kalmış halk; toprağına kavuşarak eski, saadet dolu günlere gark olsun.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet. (2014). Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliğinde Yeni Ulusların İnşası Adına Tatar Nüfuzunu Kıırma Girişimleri. Bülent Bayram. (Editör). *Milliyetlerin Kesişme Noktası: İdil-Ural Çalıştayı Bildiri Kitabı*.Kırklareli. Kırklareli Üniversitesi Yayınları. Ss.221.
- Aydingün, A. ve Aydingün, İ. (2004). *Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü Kimlik ve Kültürel Canlanma* (1. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- AYHÜN, Erşahin Ahmet, “Anılarla 18 Mayıs 1944 Sürgünü”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, Sayı : 2, 2015,91-112.
- Bachelard, Gaston. (2018). *Mekânın Poetikası* (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları
- Benningsen A. ve C. Quelquejay. (2005). *Sultan Galiyev ve Sovyet Müslümanları* (Çev: N. Uzel). Ankara: Elips Kitap.
- Çonoğlu, Salim. (1998). Yansılar'dan Yansıyanlarla Cengiz Dağcı (I). *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. Yıl: 1998, Sayı: 555, 232-240.
- Çonoğlu, Salim. (2012). Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Ata Mirası Toprağa Bağlılık. *Karadeniz Dergisi*. Yıl: 2012, Sayı: 13, 11-25.
- Çonoğlu, Salim. (2017). Mekânın Belleği Ya Da Mekâna Tutunan Bellek- Şimdideki Hatırlayışlarıyla Sürekliliğini Sağlayan Yazar: Cengiz Dağcı. *Uluslararası Cengiz Dağcı Sempozyumu Bildiri Kitabı*.86-91. Web: <https://tde.ogu.edu.tr/Storage/TurkDiliveEdebiyatiBolomu/Uploads/DA%C4%99ECI-kitap-isbnli-son.pdf> adresinden 03.05.2019 tarihinde alınmıştır.
- Dağcı, Cengiz. (1996). *Haluk'un defterinden ve Londra Mektupları*.(1. Baskı). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Dağcı, Cengiz. (1997). *Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar)*. (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (1998). *Hatıralarda Cengiz Dağcı*. (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2011). *Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan*. (2.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2012). *Anneme Mektuplar*. (5. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2012). *Ölüm ve Korku Günleri*. (5. Baskı).İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2012). *Üşüyen Sokak*. (4. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2012). *Yansılar I*. (2.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2012). *Yansılar II*. (3.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2012). *Yansılar III*. (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Dağcı, Cengiz. (2012). *Yansılar IV*. (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2013). *Benim Gibi Biri*. (3. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2014). *Yurdunu Kaybeden Adam*. (18. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2015). *Badem Dalına Asılı Bebekler*. (8. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2015). *Biz Beraber geçtik Bu Yolu*. (3. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2015). *Korkunç Yıllar*. (21.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2015). *Regina*. (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2015). *Yoldaşlar*. (3.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2015). *O Topraklar Bizimdi*. (12.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2016). *Dönüş*. (6. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, Cengiz. (2016). *Onlar Da İnsandı*. (22. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Duymaz Ali. (2017). Kültürel Belleğin İhyası Ekseninde Cengiz Dağcı'nın Romanlarında Kırım Efsanelerinin İzleri. *Uluslararası Cengiz Dağcı Sempozyumu Bildiri Kitabı*.105-111. Web: <https://tde.ogu.edu.tr/Storage/TurkDiliveEdebiyatiBolumu/Uploads/DA%C4%99ECI-kitap-ISBNli-son.pdf> adresinden 03.05.2019 tarihinde alınmıştır.
- ERŞAHİN, Seyfettin, “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ulusal Güvenlik ve Din”, *Dini Araştırmalar*, Sayı: 7/20,2004, 179-194.
- Hayit, Baymirza. (1987). Sovyetler Birliğindeki Türklüğün ve İslâmın Bugünkü Durumu. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt no.2 : 21-32.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuefd/article/view/5000117599/5000109085/> adresinden 16 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- Hayit, Baymirza. (2000). *Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri*. (2. Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250305.pdf> / Hakan Kırımlı/2018-Mayıs.s.458
- İnalcık, Halil. (2002). Kırım Hanlığı, Cilt..25; 450-458.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250304.pdf> / adresinden 16 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- Kara, Abdulvahap. (2012). *Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında Bir Yazar Cengiz Dağcı*. (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kefeli, E. ve Sarıahmetoğlu, N. (2011). *Bellek - İnsan – Eser: Cengiz Dağcı*. (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Kırımlı, Hakan. (2010). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler* (1905 – 1916). (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Kocakaplan, İsa. (1998). *Kırım'dan Londra'ya Cengiz Dağcı*. (1. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
- Kocakaplan, İsa. (2012). *Kırım'ın Edebi sesi Cengiz Dağcı*.(2. Baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Naskali E. G. ve L. Şahin. (Editörler). (2007). *Stalin ve Türk Dünyası*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nora, Pierre. (2006). *Hafıza Mekanları*. (1. Baskı). Ankara: Dost Kitapevi.
- Özcan, Kemal. (2007). *Sovyet belgelerinde Kırım Dramı*. (1. Baskı). İstanbul: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.
- Raux, Jean-Paul. (2001). *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*(Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roy, Olivier. (2016). *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*(Çev. M. Moralı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sinanoğlu, Mustafa. (2001). İslam, Cilt. 23; 1-2. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c23/c230001.pdf> / adresinden 16 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- ŞAHİN, Cemile, “Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü”, *Uluslararası sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8. Sayı: 39, 2015.
- Şahin, İ. ve Çonoğlu, S. (2017). *Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı Kitabı*. (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şahin, İbrahim. (1996). *Cengiz Dağcı'nın Hayatı ve Eserleri*. (1. Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Tümer, Günay. (1994). *Din*, Cilt.9; 312-320. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090266.pdf> adresinden 16 Mayıs 2018'de alınmıştır.